

OLLION

**ILLUST
REERI
TUD
KUU
KIRI**

NR 11 NOVEMBER 1931

Püha Jõe Kättemaks

Aino Kalda uusim teos Fr. Tuglase tõlkes.

Sisaldab kaks jutustist Eesti möödunud ajast: Imant ja tema Ema, Püha jõe kättemaks. Esimene viib Jüriöö-mässu sündmuste kurbmängu keskele ANNO CHRISTI 1343; teine jutustab Püha Jõe (-Võhandu) õnnistustest ja karistustest ning Sõmerpalu veski hävitamisest ANNO CHRISTI 1642.

«Ei saa olla imetlemata seda sugestiivset jõudu, millega Aino Kallas oma kunstis on suutnud uuendada ja elustada vana rahva usundit. — Aino Kallas on haruldase sügava sisendumisvõimega süvendanud seda ainet, teinud sellest kunsti, mis vahenditult puudutab meie meelekujutust ja paneb lugeja põnevusega jälgima ta kangelase meeleheitleliku võitlust looduses peituvate salapärase jõudude vastu. — Tervikuna on Aino Kalda kirjanikuarenemine kõige kaunimaid, mis meie uuel proosakunstil pakkuda.» V. A. Koskeniemi — Uusi Aura.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus

SOOVITAME

KODUMAA JA VÄLISMAA VABRIKUTEST
suures valikus võistlemata hindadega

VILLAST

ülikonna-, palitu-, mantli- ja kleidiriidet

KLEIDISIIDI JA SAMETIT maitserikkas ja suures valikus

RIIDEKAUBALADU

TSCHERNOV, LUKSEP & Ko.

Tartus, Kaubahoov nr. 6—7, telefon 1-56

CAPITOL

TARTUS, TÄHE TÄNAVAS

Juhime tähelepanu meie 1931/32. a. hooaja eeskavadele, millised oleme koostanud selleaasta toodangu väärtuslikamaist teostest, silmas pidades meie tänapäeva indultüüpeid nõudeid. Oleme erilist rõhku pannud tunnustatud suurnäitlejate valikule, ains-
tiku mitmekesisusele ja teoste muusika-
kalisel väärtusel.

Linastab ligemal ajal rea haruldasi suurteoseid nagu:

„TULI SOOME KALJUL“ (ÕÕ ARMASTUSELE)

Esimene suur valgus-helifilm Soome vabadussõjast.

„KUNINGANNA ÜHEKS ÖÖKS“

Hiilgavaim ja menurikkaim valgus-helifilm sel aastal. Suurepärane näitlejate koosseis.

„SAATANLIK SUUDLUS“

Uue kuulsuse Don Joe Mozjika hiilgefilm. Rudolf Valentino teisend.

„MA ABIELLUN OMA MEHEGA“

Võrratu operett. Trude Berliner, Igo Sym, Czöke Czakai, Kurt Wesperrmann.

Raadio

Raadio

on vastuvõtja asjatundjale!

Seibt on vastuvõtja ja muusikariist.
ei ole mitte igapäine lärmikarp, mis sageli
raadio aparraadi nime kannab.

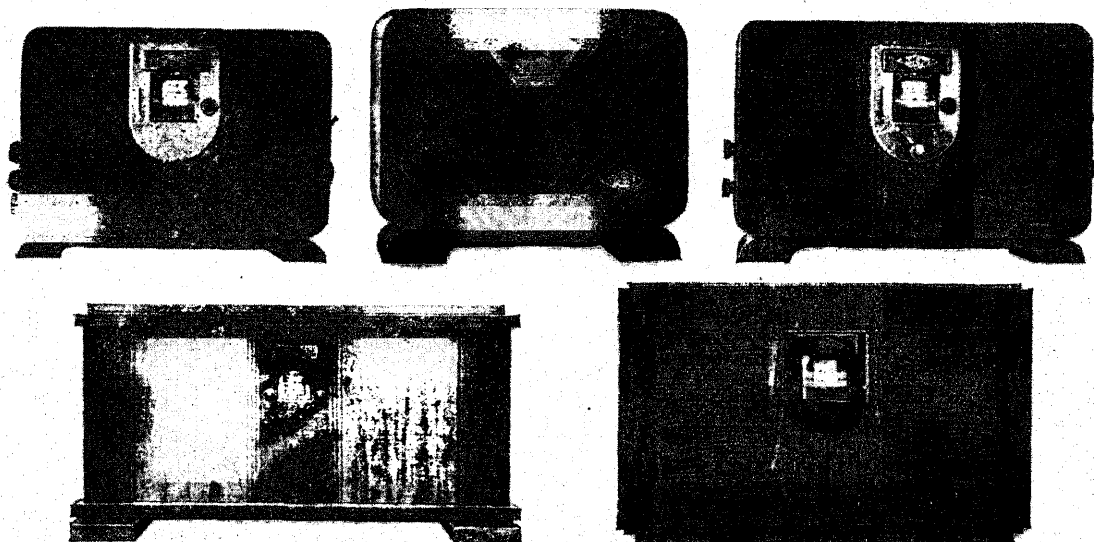
Seibt on kõige selektiivsem!
on kõige puhtama kõlaga!
on kõige tugevama ehitusega!

Seibt on kõige jõurikkama häälega!
on kõige loomulikuma häälega!
on kõige lihtsam käsitada, nii lihtne et seda lapski suudab!

Sellepärast eelistab asjatundja SEIBT raadiot.

SEIBT valmistab aparraate igas suuruses ja hinnas.

SEIBT aparraatidest leiab igaiüks oma maitsele ja taskule vastava meelelahutuse.

SEIBT aparraatide hinnad Kr. 90.— kuni Kr. 600.—.

Nõudke SEIBT aparraatide demonstreerimist ja võrdlust teistega.

Dr. Georg Seibt Raadio, Berlin.

Esindaja A.S. Karl Lemberg, Viru 3, Tallinn.

OLION

TEINE AASTAKÄIK

N 11 (23) NOVEMBER 1931

Marta Kuus

Madaliku hommik

*Algab unine päev: uduvihm peksab punaseid emaleppi
soorinnaku ääres. Lõdiseb hommiktuules raagund
metsariba.
Savikollaste põldude tühjuse üle põikab kolmnurk
halle kurgi,
sulades taeva vesivärviga säääl, kus vihm peksab
vaikselt emaleppi.*

*Tuul tõuseb: kallutab tuliheinakulu; hüppab üle
vihmavee.*

*Uttu kasvab äkki küürakas toom kui kõverdus,
verine sõrm.*

*Soos kiljub nimetu lind; hõljub hunditõlvade
tumedaid päid.*

*Mättalt mättale keerleb, keerleb ja kaob pori-
segane, ahtake tee.*

*Aland unine päev: tüün, röske ja otsekui varese-
karva,
sookaelte ja mustmulla niiskust tõuseb piimkoor-
sete kaskede alt.*

*Soo. Haigutab avatud laukaid, täis surnud, must-
lillakat vett.*

*Tiheneb vihm, lõdiseb punane lepp... Käib keegi
siin harva.*

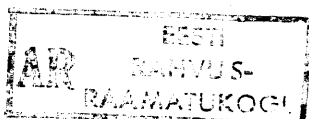

H. MUGASTO ILLUSTRATSIOON

TOIMETAJA JA VÄLJAANDJA GEORG NAELAPEA
TOIMETUS JA TALITUS
TARTUS, RIIA T. 64—3
TELEFON 5-42
ADDRESS: OLION — TARTU

OLION

KEELELINE TOIMETAJA MAG. JOHANNES AAVIK
OLION ILMUB KORD KUUS
TELLIMISHIND: AASTAS 6 KROONI
POOLAASTAS 3 KROONI
ÜSIKNUMBER 75 SENTI

HILISED SAOD

Fot. Harry A. Malm

Joh. Aavik

Mõtteid rahvusküsimusest ja rahvustundest Eestis

ÜKS eesti rahvale iseloomuline nähtus on nõrk rahvustunne ja vähe selgund rahvusteadvus. Eestlastega võrreldes on soomlased ja ka lätlased palju suurema rahvustundega ja selgunuma, tihedama rahvusteadvusega.

*

See rahvustunde, rahvusteadvuse ja rahvushuvi nõrkus on omalt poolt suuresti kaasa mõjutand ja edendand mitmeid pahelisi nähtusi, mis nüüdis-Eestit vaevavad niihästi majandusliku ja poliitilise kui ka vaimlise elu alal. Kui oleks rohkem tõsist rahvustunnet ning arusaamist, siis igauks pingutuks suurema hoole, energia ja aususega töötama selle unise kõrgema asja hääks, mida on meile eesti rahvus ja rahvuslik kultuur.

*

Nõrk rahvustunne ning rahvushuvi ja udune ning hõre rahvusteadvus Eestis tuleb üldisest nüüdis-Eestile omasest mõtlemise pääliskaudsusest, peenema ja iseseisvama mõtlemise võimetusest, mõistustlikust hõredusest ja ka tundetuimusest ja suurest eestilisest (ka eetilise) ükskõiksusest.

*

Eesti rahvusteadvuse hõredus avaldub muu seas ka selles, et meie riigimehed, rahvuspoliitika juhid ja üldse väljapaistvad avalikud tegelased (Jaak Tõnisson, K. Päts, O. Strandmann jne.) ei ole meie rahvusküsimuse üle kirjutand ja avaldand ühtki teoreetilist raamatut, ei väikest brošüüri, kus oleks arutet ja selgitet seda küsimust, üles säetud teatavad põhimõtted, ideed, ideaalid ja üldse püütud rahvasse mõjuda selles suunas. See oleks olnud väga tarviline. Eriti noorsugu oleks seda vajand. Et seda ei ole tehtud, selles tuleb näha suurt tegematajätmise pattu meie rahvuslike avalike tegelaste ja rahvuspoliitikat juhtivate isikute poolt. Aja puudus ei või siin kuidagi olla vabandavaks asjaoluks, vaid päämiseks põhjuseks oli lihtsalt kõrgema ja selgunuma ja tihedama mõtlemisviisi puudus ja selle kõrgema vaimlise ja kultuurilise tegevuse, mõtete kirjaliku sõnastamise, kirjutamise jõuetus, mingisugune düsgraafia asjaomaste isikute ja üldse meie inimeste juures. Ei kirjutet, sest et ei olnud endal midagi erilist ütelda. Jaksatakse tegutseda vaid päevapoliitiliste asjaajamisega, aga ei ulatuta nägema kaugemaid ja kõrgemaid põhimõtteid ja aateid, millele nimel ja suunas tegelikkugi poliitikat peab aetama.

*

Eesti rahvustunde ja teadvuse nõrkus ja pääliskaudsus tuleb nähtavale eriti veel ses, et meie noorsugu 1900-ndast pääle kuni tänapäevani üleliia suures protsendis kaldub sotsialismi, koguni kommunismi ja üldse rahvusvaheliste sotsiaalhuvide ja maailmavaadete poole.

Selle põhjusi on kolm: 1) Meie omad rahvustegelased ei osand rahvuslikku idealismi ja ideoloogiat noorsoole huvitavaks teha, sest et see neil endilgi hõre oli ja et nad ses ei saand niigi kaugale, et selle üle oleksid kirjutand mõne selgitava ja vaimustava brošüüri. 2) Vene mõju: meie noorsugu, alates 1900-ndast aastast, saades oma hariduse vene keeles ja vaimses õhkkunnas, võttis kohe omaks kõik need vaated ja ideed, mis valitsesid vene seltskonna edumeelses elemendis, ja et säääl valitsesid sotsiaalsed, sotsialistlikud ja revolutsioonilised huvid ning ideaalid, kuna rahvuslust peeti tagurlikuks ja põlatavaks, siis noored eesti haritlased ka omandasid sotsiaalsed huvid ja sotsialistliku maailmavaate ja pidasid rahvuslust ikka halvaks kodanlikuks nähtuseks; seda maailmavaadet püüavad selle sugupõlve haritlased sisendada ka praegusele noorsoole. 3) Omaenda eesti võimetus iseseisvalt mõelda. Sest kui meie rahvusliku kultuuripoliitika vanemad juhid ei osand ega jaksand rahvusideoloogiat välja töötada ega huvitavaks teha, siis oleks

noorem põlv ise pidand seda tegema. Aga ei olnud nii palju iseseisva mõtlemise ja tähelepanu võimet, et meie omist oludest abstraheerida, välja koorida oma eesti rahvuslikku ideoloogiat. Kergem oli omandada Venemaal (ja ka Saksamaal) valmis olevad sotsiaalsed ja sotsialistlikud ideed ja huvid, mida suur kirjandus propageeris.

*

Kaks ideed on 1900—1914 noored omandand (vene õhkkunnas): 1) sotsiaalse vabameelsuse ja sotsialismi ning revolutsioonilisve; 2) estetismi ja ilukirjanduse ning kunsti jumaldamise. Iseseisvas Eestis püüavad nad nüüd neid kaht ideed ellu viia. Sellest otse haiglane vabameelsus, sotsiaalkaitse teostamine ja ühekülgne, otse haiglane ilukirjanduse edendamine ja toetamine, kuna kaugele kasulikum ja tarvilisem õpetlik-teaduslik kirjandus vaeselapse ossa jäetakse.

*

Tuleb nentida kui rahvuslikus suhtes kurba tõsi-asja, et õppiva noorsoo keskel kuuluke olevat niipalju sotsialistlikku ja osalt koguni kommunistlikku vaimu. Aga mis ime see, kui õpetajate eneste seas (eriti algkooli-õpetajate seas) paljud on sotsialistliku maailmavaatega ja loomulikult seda vaimu ka noorsoosse püüavad istutada. Aga mis ime see, et palju õpetajaid on niisugused, kui suur enamik meie kirjanikke, kellele poole õpetajad aukartust-tundvalt üles vaatavad, on pahempoolsed. Õpetajad ja noorsugu loeb nende teoseid, teab ja õpib nende elulood, teab nende meelsuse — ja siit võetakse eeskujuga. *Nach berühmten Mustern.* Ja nii kasvab meil üles noorsugu, kellele eesti rahvasusi ideeliselt, põhimõtteliselt, ideoloogiliselt on võõras, on ükskõikne, on koguni vaenuline, põlatav ja vihatav. Ja eks tõesta see veel kõige eklatantsemalt rahvustunde nõrkust, rahvasasja armetust meil Eestis.

*

Väike rahvas, kellele ta väiksuse tõttu juba ähvardab suurrahvaste poolt teatav hädaoht ja kes nende poolt alistub teatavale mõjustusele, ei või olla küllalt rahvuslik, ratsionalistlik. Jah, väike rahvas, kes oma väiksusest hoolimata tahab edasi elada, koguni kosuda ja luua üha edenevat rahvuslikku kultuuri, peab olema läbi tungitud kõige kangemast, kõige pinevamast ja kõige teadlikumast, sihiteadlikumast rahvustundest, huvist oma rahvuse hääks, selle tõstmiseks teha kõik mis võimalik. Tugev, elav, pinev, sihiteadlik rahvustunne on rahvuse eluvaist (eluinstitkt). Kõike oma rahvuse kasu silmas pidada, kõik oma rahvuse hääks!

*

Aga mida näeme Eestis? Meil kardetakse, häbene-takse olla rahvuslane, ratsionalist. Meil pelatakse, et sellega ollakse vähe vabameelne, et see vahest on tagurlik, imperialistlik. Meil kardetakse marurahvuslust. Oh eesti rahvuslikku armetust! Oh eesti rahvuslikku nõrkust! Vaene, väljasurev eesti rahvas kardab olla liiga ratsionalistlik, marurahvuslane, liiga teha teisile rahvaile, kes on palju suuremad temast! Naeruväärt! Naeruväärt ja armetu ühtlasi! Ja rumal! Suurt rumalust osutav!

*

Tõsine rahvuslane ei saa olla muu kõrval, näit. olla maailmavaatelt ja parteikuuluvuselt sotsialist ja selle kõrval tahta olla ka ratsionalist (rahvuslane). Veel vähem kui teoreetiliselt, sobivad need mõlemad tegelikult kokku samas isikus. Sotsialism segab ja tumestab rahvuslust ja ümberpöördult. Kes tahab olla tõsine rahvuslane, selle maailmavaate pääraseks ja tsentraalhuvi peab olema huvis oma rahvuse, selle päästmise ja eden-

Dr. Juhan Vasar

Eesti sugukonna uurimise ülesannetest

VÖRRELDES teiste teaduste kiirete edusammudega eriti viimase paari aastakümne jooksul, ei ole genealoogilised uurimised Eestis suutnud ajada kuigi sügavaid juuri. Martin Lipul, kes ärkamisajal suure hoolega tegutses ka eesti sugukondade uurimisega, puudusid järglased, kes tema tööd oleksid energiliselt jatkanud. Nii jäidki Lipu *Masingite suguvõsa* ja *Karellide suguvõsa* kauaks ainsaiks suuremaiks trükitud uurimusteks sel alal. Aja jooksul muidugi üks või teine isik on tegeanud samalaadiliste küsimustega, kuid suuremat ülevaadet mõnest eesti perekonnast päle Lipu antud ei ole.

Vähene huvi genealoogiliste uurimiste ja harrastuste vastu eestlaste seas oli ka loomulik ja põhjendatud. Väike arv isikuid, kes „maarahva“ hulgast oli tõusnud väljapaistvamale seisukohale, ei tundnud end kutsutud olema oma päritolu eriti uurima ja seda trükitult teatavaks tegema laiemale ringkonnile. Pigemini näeme just vastupidist püüet salata ühes rahvusega ka oma esivanemad, või vähemalt neid mitte meele tuletada. Ja kui leiduski edasijõudnud perekondi, kes olid teadlikud oma rahvusest, siis ei pakkunud neile oma suguvõsa uurimine mingit erilist soodustust ega kõditanud nende enesetunnet — peaaegu erandita nende isikute vanemad olid ju harilikud talupojad.

Agaga just sugukonna uurimise praktiline tähtsus mitmesuguste eesõiguste olemisel ja isiku seltskondliku seisukoha äramääramisel oligi huvi genealoogia vastu äratanud ja selle oma meetoditelt kujundanud iseseisvaks teaduslikuks distsipliiniks. Genealoogia õitseajaks langes kokku aristokraatsete valitsusevormide õitseajaga. Rahvakihiks, kes eeskätt oli huvitatud oma sugupuust, jäi ka hiljemini aadel. Talupojarahval, nagu seda eestlased olid täiel määral, veel mõõdunud sajandil, ei saanud olla erilist tõukejõudu isiklikeks genealoogilisteks harrastusteks. Väljapaistvate eesti perekondade hulk, kelle suguvõsa oleks huvitanud ka laiemaid ringkondi, oli väga väike.

Käsitähtsaks edeneva linnastumise ja sotsiaalse differentseerumisega eriti aga rahvusliku iseteadvuse tõusuga on iseseisvuse ajal huvi individuaalse sugukonna uurimise vastu suuresti tõusnud. Lähtekohaks on siin enamasti isiklik huvi oma esivanemate vastu. Eriti viimasel ajal on hulk isikuid, kas ise harrastanud neid uurimisi või lasknud teiste kaudu oma suguvõsa uurida. Asja kergendab see, et uurimiseks tarviline materjal — vanemad kirikuraamatud, revisjoniraamatud jne. — on koondatud ühte keskusse — *Riigi Keskarhiivi* ja on sääl uurijale kergesti kättesaadavad. Asjast huvitatuil on võrdlemisi kerge olnud oma suguvõsa leida rootsi aja lõpuni või Põhja sõjani, millise ajani kiriku-

raamatud enamasti on säilinud. Lõuna-Eestist pärit olevad perekonnad võivad säilinud revisjoniraamatute abil oma sugupuud paljudes juhtumites tagasi viia koguni 16-dasse sajandisse, erijuhtumeis veel kaugemalegi. Üksikute sugukonnauurijate poolt saavutatud menu tagab, et tulevikus asjast huvitatute ringkond saab veelgi kasvama.

Niipalju kui puutub individuaalseisse genealoogilistesse harrastustesse, ei või kaevata, et meil selles asjas edu puudub. Uuema aja genealoogiast aga üksikute perekondade sugupuude uurimine moodustab ainult ühe ja teaduslikult vähemtähtsa osa.

Uuemale genealoogiale, mille põhimõtted hakkasid välja kujunema möödunud sajandi vahetusel, üksikute perekondade sugupuud jne. on ainult materjaliks teiste, üldisema iseloomuga küsimuste lahendamiseks. Selle, ka „rakendatud genealoogiaks“ nimetatud distsipliini eesmärgiks on leida üldisi arenguseadusi, millele inimesed alluvad mitme generatsiooni vältel. Endise kitsa eesmärgi kõrval anda deskriptiivne kirjeldus üksiku suguvõsa saatusel, on genealoogial nüüd ülesandeks lahendada üldprobleeme väga mitmelgi alal.

Millised need probleemid lähemalt on, mida genealoogilise materjali põhjal võib ja tuleb lahendada, seda on muidugi võimatu ruumipuuduselgi siinkohal süstemaatiliselt loetella. Osalt aga on selle põhjuseks ka asjaolu, et „rakendatud genealoogia“ teadusliku distsipliinina ei ole veel praegugi päris välja kujunenud ja et üksikud teadused veel praegugi lõplikult ei ole selgitanud neid piire, milles nad oma nõudeid genealoogia abil tahavad ja suudavad täita.

Üldiselt aga on genealoogilise materjali kasustamine avastanud avaraid probleemistikke ja nende lahendusvõimalusi nii loodusteaduste kui ka vaimuteaduste alal. Suure viljakusega on genealoogia abiteadusena teeninud bioloogilisi distsipliine. Nende hulgas eriti pärivusõpetus ja eugeenika rajanevad tähtsal määral just genealoogia saavutuste läbitöötamisele. Pärivusõpetuse tulemused aga leiavad rakendust tegelikule elule arstiteaduses, kriminaalõiguses ja mujal. Meenutame siinkohal ainult, millise tähtsusega eriti psühhiaatrias on üksiku isiku kohtlemisel andmestik, ta esivanemate vaimlistest omadustest, samuti millist osa mängib kriminaalpoliitikas päritud ja omandatud kuritegelikkuse äramääramine.

Genealoogia poolt pakutavat abi ei või hüljata ka sotsioloogilised teadused. Ühiskonna struktuuri selgitamisel näiteks ei tohi milgi tingimusel silmast lasta ka neid sugulussidemeid, mille läbi inimesed on seotud niisuguste ühe klassi piirides kui ka mitmekesistes rahvakihidest. Igatahes siin genealoogia tulemused ja statistilised uurimused on tagajärjekalt rünnanud teoreetilist

damise kohta, aga mitte mingisuguses ebamäärases inimkonnas („inimessoos“, nagu öeldakse ametlikult) ja rahvusvahelise tööliste päästmises.

*

Ainult need ei leia rahvusluses sisu ja mõtet, kel algusest saadik ei ole rahvustunnet. Rahvustundega inimesele aga on rahvusluse palju rikkasuliseks ja huvitavam asi kui ükski sotsialism ja kommunism, ja rahvuslik idealism ning võitlus tundub palju mitmekülgsemana ja väärtuslikumana kui võitlus sotsiaalsete vahetõrgete pärast.

Sotsiaalseist ja sotsialistlikest ideist haarat isikud Eestis — ja neid olevat üsna rohkesti, eriti noorsoos — vaatavad üksikisiksusel ja osalt koguni kahjurõõmuga

praegusi eesti rahvast kahjustavaid nähtusi — ja mõningaid ei oska nad üldse näha —, aga on väga huvitatud rahvusvahelise tööliste päästmisest. Kui sääraseid isikuid oleks rohkem, siis võiks Eesti kohta ütelda, et siin on rahvas, kes tahab surra.

*

Seda, kes tõsiselt võtab eesti rahvus-asja, ei või üheltpoolt rahuldada meie „kodanlikud“ parteid ja meie ametlik rahvusluse oma kandjate vaimse tuimusega ja oma ideelise hõreduse, pääliskaudsuse ja osalise puupäisusega, teiselt poolt aga saab ta veel vähem end solidaarseks tunda meie pahempoolistega, kelle maailmavaate tsentrumiks ei ole eesti rahvas, vaid rahvusvahelise tööliste ning nii-nimetet „proletariaadi“ päästmine ja „kodanluse“ vihkamine.

Joh. Aavik

LOHU

Admiral J. Pitka mõis

abstraktsiooni ja eelarvamist, nagu langeks ühiskond te-
ravalt eraldatud klassidesse. Genealoogia üksi ei väida,
et mitmesse „klassi“ kuuluvad isikud väga sagedasti on
sugulussidemes, vaid ka seda, et üksiku isiku ja sugu-
konna nihkumine ühest klassist teise on väga sagedane
nähtus — isegi rangesti läbiviidud kastidega Indias.

Ajaloole on genealoogia juba varakult olnud sõsar-
teaduseks, arenedes käsikäes ja abistades üksteist nii
saavutustes kui ka meetodeis. Siiski üldiselt genealoogia
kaasabi ajaloole oli võrdlemisi väike, kui genealoogia te-
gemist tegi ainult üksikute ajalooliste isikute suguvõsa
kirjeldamisega. Moodne genealoogia oma üldistavate tu-
lemustega tohiks ajalugugi suuremal määral abistada, kui
see seni on sündinud. Eesti rahva ajalugu, vähemalt
niisugusena nagu ta kord tulevikus saab olema, on suu-
res ulatuses võrdlemisi impersonaalne, nagu talurahva
ajalugu seda teisiti olla ei võigi. Niisugusena meie aja-
loo käigu selgitamisel, rohkem kui mujal oleme sunni-
tud arvestama just sisemise sotsiaalse arenguga. Kaht-
lemata näiteks 19-nda sajandi ajaloos võiks empiirilistel
vaatlustel ja statistikal põhjenevad genealoogia tulemu-
sed mitmeski küsimuses anda ajaloolasele rohkem abi. Kas
või vabadike kihi arengust suurte talurahvaseaduste jä-
rele saaksime palju selgema pildi, kui selle põhjendak-
sime läbitöötatud genealoogilisele materjalile, mille läbi
oleks võimalus hoiduda liigselt teoreetilistest spekulat-
sioonidest ja abstraktsioonist.

Lõpuks ka mitmete muude statistiliste läbitöötamiste
kaudu näiteks surevuse ja sündivuse statistika genealo-
ogiline materjal pakub paljugi meie rahvuslikule enese-
tunnetusele. Arusaadavalt aga võib niisuguste suurte
ülesannete lahendamisele asuda alles siis, kui selleks kä-
päras on küllaldane materjal. Ürikaines — kiriku ja re-
visjoniraamatud ümbertöötamata kujul on väga raskepär-
ased käsitseda ja tahes või tahtmata tuleb, enne kui

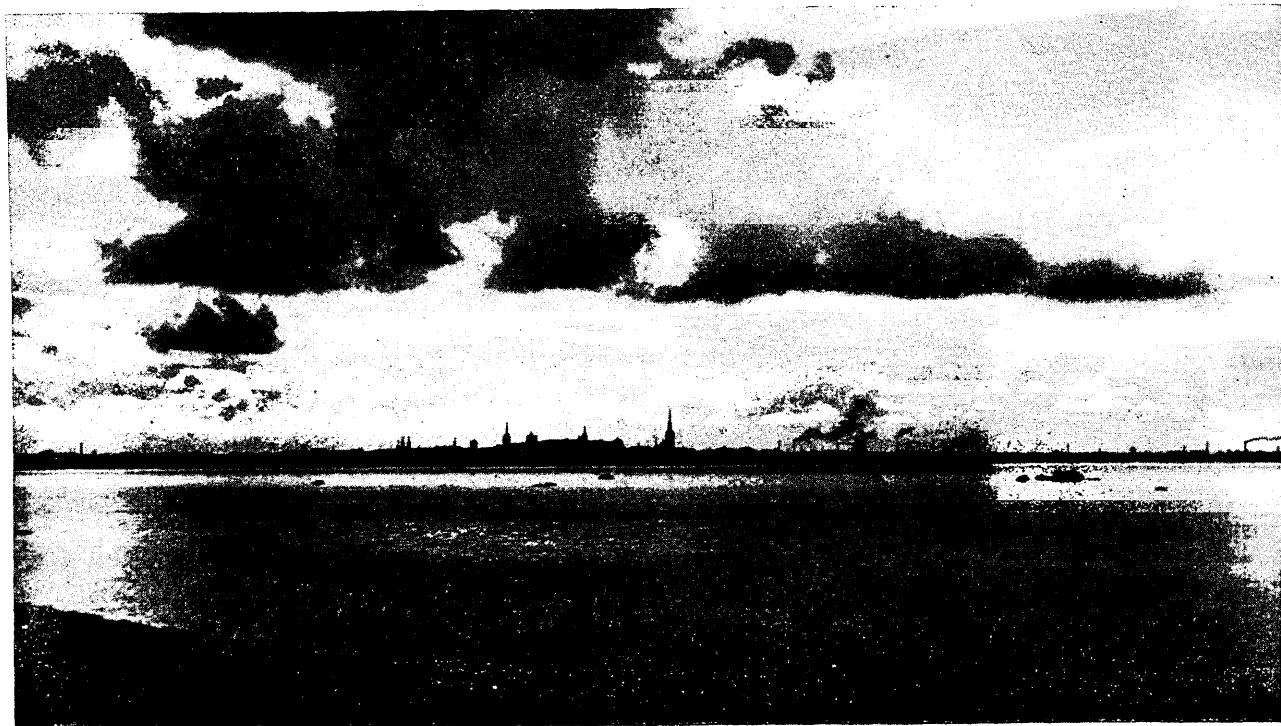
minna suuremate probleemide juure, vähemalt osaliselt
ära oodata, kuni „poolvalmis saadusena“ uurija käsutusse
tulevad üksikute perekondade sugupuud jne.

Nägime, et viimasel ajal just kurta ei või, et laie-
mais ringkonnis huvi oma sugukonna uurimise vastu
puuduks. Niikaua aga kui genealoogilised uurimised jää-
vad igauhe eraharrastusaineks, on teadusel sellest väga
vähe kasu. Üslikud sugukonnauurijad jätavad oma uuri-
misvilja enamasti ainult omaenese ja oma lähema ümbrus-
konna teada, nii et need teaduslikuks ümbertöötamiseks
jäävad kättesaamatuks.

Et juba olemasolevaid genealoogilise uurimise tule-
musi mitte lasta kaduma minna ja sugukonna uurimist
üldse soodustada, selleks *Eesti Eugeneika ja Genealoogia
Selts* on asutanud enese juure *Eesti Sugukondade Uuri-
mise büroo*. Selle keskkoha ülesandeks ei ole mitte ai-
nult koguda genealoogiliste eraharrastuste tulemusi, vaid
ka õhutada sugukondade uurimist üldse. Tulevikus see
büroo võtab enda peale mööduka tasu eest ka nende isi-
kute sugukonna uurimise, kes seda mitmesuguseil põhju-
sil ei suuda ise teha. Nii ühel kui ka teisel teel kogu-
tud andmed säilitatakse ja süstematiseeritakse. See süs-
temaatiline arhiiv oleks soodustuseks tulevasile üksikuile
genealoogilisile uuringuile, kuna ju teadagi 5—6 põlves
paljude isikute sugupuud sagedasti ühtuvad, millisest su-
gulusest aga ei ole mälestust säilinud. Aja jooksul mater-
jali kasvades võiks aga arhiiv täita oma peaülesannet —
olla materjalikoguks üldistavale bioloogiliste, sotsiolo-
ogiliste, ajalooliste jne. probleemide uurimises.

Eesti Eugeneika ja Genealoogia Selts ei pane küll
asjale liialdatud lootusi, nagu võiks ühe või kahe aasta
jooksul tema arhiivi koguda ei tea kui palju teateid.
Kuid kasvava huvi juures sugukonna uurimiste vastu on
siiski kindel, et ükskord tulevikus see arhiiv täiel mää-
ral oma ülesandeid võib teostada.

J. Vasar

TALLINNA

Auhinnatud pildistur

Rudolf Lestä

Pealinna kroon

Toompea lõunaserv keskajasajandite kivilegendiks

Ilus on see, mis oli kasulik ja on lakanud olemast kasulik.

Herbert Spencer

Sõjatehniliselt ammu kasutuks iganenud kindlusarhitektuur osutus turismi ja automobilismi sajandil rahva rikkuseallikaks; sest osutus turistidele, eriti anglosaksidele, veetlevaks sihiks Prantsusmaa kõrvalisimategi provintsinurkade külastuseks.

Prantsuse turismistatistika

Belgia rahameeste rühm kavatses a. 1931 kevadel luksushotelli Tallinnas, peamiselt välituristidele.

Ajalehest

TOOMPEA LÕUNAPOOLT — VENELIK KIRIKUKÜLA-MAASTIK

VAADATAGU korraks pikuti Kaarli tänavat üles Toompeale. Silmitsetagu hetkeks tähelepanelikult. Iga vaatleja veenduks: Toompea arhitektoonika on Eesti riikliku iseseisvuse eitamise väljendusvorm.

Vaadelduna piki Kaarli tänavat üles, näib Toompea endise Püha Venemaa läänepoolse kirikukülana: mäe tipul uhkeldab ametlik-venelik kirik; selle tagant tohib ainult arglikult piiluda läänelise kirikutorni siluett.

Püha Venemaa kirikuküla Eesti pealinna kõrgepinnalisimas ehitusrajoonis, kus on Eesti riigiülevõimu alaline tegutsemispaik...

Rahvusliku iseteadvusega vaatleja pahaneb. Tema silmad ei peatu tuju rikkuva maastiku raamil, Toompea lõunaserva kindlustustugimüüri.

Ometi on Toompea lõunaserva kindlustustugimüür vanadusestki hall, igivanaduse muljega, aukartust äratav nii pikutiulatuselt kui kõrguselt.

Alt pargikesest Kaarli tänavat tõusu alguse kohalt vaadelduna, võistleb Toompea lõunaserv Lavardin'i varemte-maastikuga, mis meid veetleb suvisel rännakul Prantsusmaal ja Busson'i maalinnas *Musée du Luxembourg*'is.

Mäe järsu lõunaserva laiaulatuseline tugimüür oleks linnaehituskunstiliseks suurväärtuseks, kui Toompealt kõrvaldada venelik kirikuküla-maastik ja asendada Lossiplatsi kujundusideaali¹⁾ teostusega: viimasele moodustaks tugimüür juba valmi raamehituse, mis vajaks ainult veel ülääre stilisatsiooni.

TOOMPEA LÕUNASERVA TUGIMÜÜR VAJAB KÕRGENDUST

Rändur, jõudnud üles Toompeale ja mitte Kaarli tänavat mööda, ei tea aimatagi, et kõrge ehituspinna lõunaserva palistab monumentaalse laiuvusega vana kindlusarhitektuur.

Vaadelduna ülalt Toompealt, näib selle lõunaserv ühes Rootsikantsi servadega unustatud olevat ehitustsivilisatsioonistki, ilutundlikust ehituskultuurist rääkimata. On näha vaid maitsetuid, otse tohikukultuurilisi kaitse-

¹⁾ *Olion*, 1930 nr. 8 ja 1931. a. nr. 2.

tõkkeit allakukkumise ärahoidmiseks. Selline asuniku va-sikakopli kaitsepalistuse maitse on alaväärtuslik; isegi Toompea tänase alles ümberkujundust nõudva lõuna-rajooni kohta.

Aga vaade tulevikus ümberkujundatavalt Lossiplat-silt nõuaks tingimata Toompea lõunaservale palistusarhi-tektoonikat vähemalt dekoratiivsenagi; muidugi kooskõla-lisena platsi ümberkujunduse maitsega.

Nõutud palistusarhitektoonika võib olla madal. Kuid peab Toompea lõunaserva ehtima kogu ulatuses Harju-väravamäest Rootsikantsini.

Tõsi küll, ehitamiseks puht-esteetiliselt otstarbel on Eesti liig vaene. Õnneks aga võib Toompea ehitusvaba lõunaserva palistusarhitektoonika soetada huvitavaks ja meeldivaks välituristidele. Päälegi võib selline ehitus-ettevõtte siin teostuda töö muretsemiseks tööta tööliste; ehitusettevõtjaile ei tarvitse seejuures teenistust anda. Viimaste väidete tõestuseks ja võistluskulude ärahoid-miseks esitan järgneva ehitusideekavandi.

*

Silmitsetagu korraks *Olion* nr. 4-da s. a. kaanepilti: ringtänava jatku Aigues-Mortes'i 13-nda sajandi kindlus-müüri. Kujuteldagu Toompea lõunaserva palistuseks sellist müüri madalamanagi; kuid ühes müüripealse täna-vaga ja selle välisääre *crénelage*'iga.

Nii olekski Toompea lõunaserva käsitusprobleem oluliselt lahendatud; ning turistidele huvitaval ja ühtlasi odavaimal viisil. Selline lihtne ehitustöö tohiks teosta-va olla töönõutamise korras tööta tööliste.

Tekiks vaid esteetiliselt rahuldav lõpetus vaatele tu-levikus ümberkujundatavalt Lossiplatsilt. Tekiks huvi-tav ja otstarbeliseks reguleeritava kõrgusega vaatlus- ja jalutustänav turistidele: Lossiplatsi kujundusideaali teostuse nautimiseks — otse viimase vaatluseseme vasta-mischiehitusena.

Võetagu arvesse, et Toompea tervet lõunaserva ehtiv jalutustänav ülal kindlusmüüri harjal oleks idaserva-müüri loodava jalutustänava jatk: ida- ja lõunaserval ringlev jalutustänav moodustaks dekoratiiv-arhitektooni-lise terviku. Sest Harjuväravamaja¹⁾ uue ring-tornkorpuse juurest edasikestev idaservamüüri jatkuke võiks liituda lõunaserval vajaliku Aigues-Mortes'i kind-lusmüüri-ga. Elustaks vaid loodava dekoratiiv-arhitektooni-lise terviku müüriharjatänava kerkimine astmestikuna Rootsikantsi kõrgemale tugimüürile...

Praegu mainitud ehtimisfantaasia tunduks Harjuvä-ravamaja arhitektoonika võluva vastukajana Rootsikant-silt. Aigues-Mortes'i kindlusmüüriharja ja selle ringtä-nava jäljendus Toompea ida- ja lõunaserval oleks õigus-tatud: algupärase-toompealise ehtimisarhitektoonikana, mis tekkinud oleks turismi edendamise otstarbest.

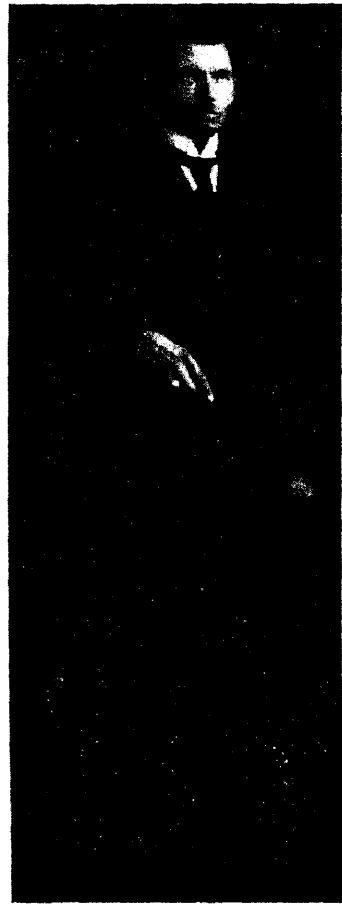
Võetagu veel arvesse, et 13-nda sajandi prantsuse kindlusmüüri läbilõige ristlusel Kaarli tänavaga oman-daks, kummaltki poolt viimast, Aigues-Mortes'i Burgun-dide-torni trepitiiva, küljega vastu müüri ja kõrgema otsaga vastu müüri-läbilõike piirjoont. Mainitud kesk-aegse vabaõhutrepi ühe tiiva vaid võiks soetada toetu-vana kõrgema otsaga Harjuväravamaja uue ringtornkor-puse alumise osa najale; ning küljega vastu müürijatku-kest, mis — nurka tekitades — liituks lõunaserva kindlus-müüri-ga.

*

Ülalt Rootsikantsilt avaneb vaba vaade Toompea-lossi ürgkeskaegse ehituskuju ilusaimale jäänusele: ele-gantselle peakaitsetornile Pikale Hermannile; ja lossi läänepoolse kindlustusmüüri vanimale ning igivanaduse võluvusega lääne-edelajatkule; selle ülemise ääre sak-mestiku hallile dekoratiivsusel.

Turismi edendamise seisukohalt esineb Rootsikants meie pealinna esteetiliselt esmajärgulise väärtusega vaat-luskohana. Annuüks juba selt seisukohalt nõuab Rootsikantsi õhtuserv — ja siis juba ka lõunaserv — deko-ratiivkäsitus, mis rahuldaks paljunäinud välituristide maitset: Rootsikants vajab Aigues-Mortes'i kindlus-

1) *Olion*, 1931. a. nr. 4.

CAND. RUDOLF A. LESTA

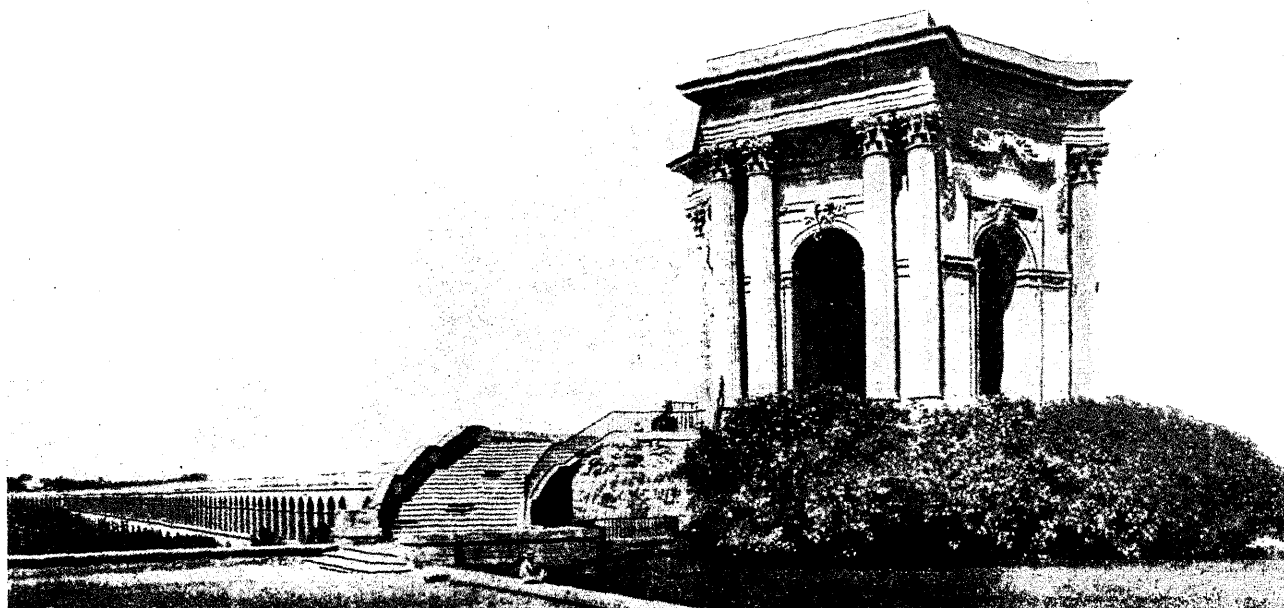
müüri ning jalutustänavat viimase harjal kui ehtivat ehi-tuskuju ja kaasaegset Toompealossi siipaistvale vani-male arhitektoonikale. Sellise täiendusehitusega üleneks Rootsikants Toompealossi keskaegsusega kooskõlaliseks tarbe-ehituseks: hõlbustaks nautida erakordset arhitek-tuurset maastikku, Toompealossi keskajapälgemuse võlu-vust. Kõrgenduks vaatluskoht. Müüripealse jalutustä-nava ehitusega võimalduks vaatluspunktide suur valik, silmanägemisvõime ja soovide järele.

Ilma äraootamata Lossiplatsi kujundusideaali teos-tust, peaks turismi edendamise keskkorraldus taga nõudma Rootsikantsi varustust Aigues-Mortes'i kindlusmüüri-ga; madalamanagi, kuid jalutustänavaga müüriharjal. Muin-susekaitsel pole siin midagi vastu vaielda. Rootsikants on liiga noor muinsus võrreldes Pika Hermanniga. Vii-mase mulje enne kõike vajab kaitset ja vastavat naab-rust ning vaatlemiseks mugavusi välituristidele.

TOOMPEA LÕUNASERV VÕISTLEJAKS CARCAS-SONNE'ILE

Vaadeldagu korraks alt Kaarli tänavalt Toompea lõu-naserva praegust tugimüüri: siin jääb ülivähe juure ehi-tada, et Toompea lõunaraiooni ülendama määratu mul-jea keskaegseks kindlusarhitektoonikaks.

Toompea lõunaserv — ühes niikuinii ümberkujundust nõudva idaservaga — osutub ettemääratuks ülendama Tallinna kõrge südarajooni tõsiseks võistlejaks Carcas-sonne'i *La Cité*'le. Viimase restauratsiooni kulude kõr-val otse tühistega oleks see teostatav. Teostust takis-tab otsustamis- ja määramisvõimuliste ringkondade üks-kõiksus turismi edendamise vastu.

MONTPELLIER L.-PRANTSUSMAAL

Louis XIV-nda ajastu „suur-sajandi“ mälestis

Väärrib rahva- ja riigimajanduslikult tõsiselt võtta, et iseseisvat Eestit on külastama hakanud turistid dollariimaalt ja veelgi nõudlikumad naelsterlingimaalt.

Kuna Tallinna, tänu ta osalisele keskaegsele välimusele, ongi juba tõusnud anglosaksi turistide lemmiklinnaks ja vähemalt nende turistide silmis kõrvaldanud võistlusest Helsingi ning Riia, peaks ka Eesti ise sellest järeldusi tegema: Tallinna keskaegsed osad pääsku vabale mõjule. Seda tuleb tingimata nõuda eriti Pika Hermann'i ümbruse suhtes.

Keskaegne kindlusarhitektuur ja -arhitektoonika huvitab ikka ja kõikjal rikkaid anglosaksi turiste. Seda tõendab Prantsusmaa turismistatistika Carcassonne'i kohta. Meenutatagu selle puhul ka Herbert Spenceri ütlus: „ilus on see, mis oli kasulik ja on lakanud olemast kasulik.“

Prantsusmaa muinasjutulisedki kulutused Carcassonne'i surnud linnaosa *La Cité* restaureerimiseks polnud esteetide tuuletallamine. Samuti mitte Avignon'i linnamüüride restauratsioon. See oli rahvuskapitali mahutus üldrahvusliku tähtsusega suurärnisse. Seda oleksid ka need kulud, mida nõuaks Tallinna Toompea lõuna- ja idaserva palistusarhitektoonika, et omandada Carcassonne'i *La Cité* populaarsust. Seda populaarsust võiks omandada Tallinna Toompea sel pea-eeldusel, et ta ida- ja lõunaserv ülendataks keskaja-sajandite kivilegendiks ja nimelt järgmiste lihtsate ning odavate juurehitustega.

Vaadelduna ülalt Toompealt vajab viimase lõunaserv arhitektooniliseks palistuseks Aigues-Mortes'i 13-nda s. kindlusmüüriharja ühes müüripealse ringjalutustega ja Burgundide-torni treppidega.

Vaadelduna alt Kaarli tänavalt omandaks Toompea järsk lõunaserv vägevate keskaegsete kindlusmüüride mulje, kui praeguse tugimüüri ülemisele äärelle juure ehitada ainult ka *crénelage*'i — kaitseastmestiku — keskaegne süsteem ja viimase dekoratiivne kandetugistik.

Selle *crénelage*'i ja kandetugistiku ehituseks aga tuleks eeskujuks eelistada Tarascon'i linna müüride¹⁾ ja kindluslossi oma või ka Beaucaire'i kolmekülgsed donjon'i — peakaitsetorni — oma.

Seejuures Harjuväravamaja ehitatav ringtornkorpus peaks ulatuma peaaegu Toompea lõunaserva liitumiseni

Harjuväravamäega. Harjuväravamaja fassaad peaks ju moodustama rööbasjoone vastamisi ehitatava Riigivanema palee lõunafassaadile; ja rööbasjoone ka Toompealossi lõunafassaadile. Harjuväravamaja vastasfassaad — Lembit Võidumehe Värav — ei hoiduks mitte *en face* vastu Vabadusplatsi; poleks kagufassaad, vaid peaaegu lõunafassaad.

Nii ehiks Toompea lõunaserva mitte ainult Lembit Võidumehe Värava uuea ehitatav kaitseringtorn. Alla linna, Kaarli tänavale, paistaks eht-keskaegse kindlustatud linnavärava terve siluett peaaegu *en face*.

Lembit Võidumehe Värava *crénelage* ja selle kandetugistik peab olema sama vormi ja maitsevarjundiga nagu Toompea lõunaserva müüriharja välimise ääre oma. Lembit Võidumehe Värava *crénelage* ja viimase kangetugistiku vormiks eelistasime Parthena *Porte Saint-Jacques*'i oma, mis on sama²⁾ Tarascon'i kindluslossi ja müüride *crénelage*-süsteemi vormiga.

Võetagu arvesse, et vasakut kätt paistaks alla Kaarli tänavale — otsegu suurema keskaegse kindluse väliseima kaitsemüüri tagant — Pikk Hermann.

ROOTSIVÄRAV JA ROOTSIVÄRAVAMAJA

Me eeldame, et Kaarli tänav senise maitsetusega ei kerkiks kindluse näilisele müüriharjale.

Seda nõuaks küll riiklik hädavajadus. Sest piki Kaarli tänavat üles vaadelduna moodustab Toompea praegune arhitektoonika Püha Venemaa läänepoolse kirikuküla; see eitab ning mõnitab Eesti riigi suveräniteeti.

Säärane arhitektoonne näkkuloomine Eesti iseseisvusele oleks küll juba ammu nõudnud kõrvaldust. Kahjuks vaigitakse suruüks Toompea vene katedraali välisarhitektuuri ümberkujunduse ideekavandid, mida ma 1923. a. saadik olen levitanud, esmalt arhit. Burman'i kaastööga ja hiljem üksinda.

Vene katedraali välisarhitektuuri kõrvaldust Toompealt pole loota nii pea; ka mitte Kunstimuseumi maja ehituse puhul. Kunstimuseumi maja ainuõigustatud ehituskavatsust Toompeale ei võta vaevaks kaalutella ei Tallinna Kunstimuseumi enese hoolekogu ega Eesti Kultuurkapitali nõukogu.

¹⁾ *Olion*, 1931. a. nr. 5/6.

²⁾ *Olion*, 1931. a. nr. 4.

Arhit. Gaston Redon (1853—1921)

RUBENSI SAAL LOUVREI MUUSEUMIS PARIISIS (1900)

Rahvuslik hädavajadus vaid sunnib ehitama ajutisegi ulualuse Kunstimuuseumi kogudele ja kunstinäitusele. Sellise ajutisegi ulualuse soetuseks ei leidu Eesti pealinnas mujal ehitusplatsi kui — õhus. Õhuski ainult jällegi ülal Toompeal: Komandanditee kohal Kiek-in-de-Kök'i juures ja Kaarli tänava ning Toompea lõunaserva ristluse kohal...

Siin paigas võimaldaks aga kunstinäituste tagavarahoone ehitus kõrvaldada vähemalt vene kirikuküla-maastiku Eesti pealinna tipult.

Aigues-Mortes'i kindluse müüri harja ja jalutustee ehitus Toompea lõunaservale, muide odav ümberkujundus, nõuaks omaette juba kunstinäituste tagavarahoone ehitust Kaarli tänava kohale — õhku.

Ringjalutustee müüriharjal peaks ju jätkuma — üle Kaarli tänava: võiks seda ehituse puhul üle arkavanduse, mida nõuab liikumine Kaarli tänavat mööda. Ringtänava ehituse puhul värvamaja all, oleks viimane ehitis üli-kihtne teostada keskaegse kindluse väliseima müüri värvava neljakandilise kaitsetornina: rekonstruktsioonikavandi järele, mis Viollet-le-Duc on valmistanud Avignon'i linnamüüride *La Porte Saint-Lazare*'i 14-ndast sajandist säilinud algplaani järele.

Silmitsegem äratrukitud rekonstruktsiooni-kavandit. Eeldagem kavandi värvava-arkavanduse püstmurtud kaar asendatuks keskaja vanema ümarmarkarega. Kujutelgem kavandi gootistilne torni- ja müüriharja crénelage-süsteemi sakmestik asendatuks Tarascon'i kindluse müüride või Parthenay' *Porte Saint-Jacques*'i kaitseakmestiku vormiga. Kujutelgem selline värvava-kaitsetorn Kaarli tänava ja Toompea lõunaserva ristlusele.

Nagu näha kavandist, võimaldaks juba sellise värvava-kaitsetorni ehitus 1) müüripealse jalutustee vabaõhulise kestvuse värvava kohal ja torni ülemise osa all ning 2) küllalt avarad ruumid vähemate kunstinäituste korralduseks.

Kuigi Viollet-le-Duc'i kavandist värvava eelkindlustus ehitamata jätta, tuleks Kaarli tänava suubumus Toompea serval ikkagi madalamaks asetada. Värvava avandus tuleks ehitada tugimüüri — seda keskaegse kindluse näilist väliseimat kaitsemüüri — üsna madalalt läbistama. Seda nõuab keskaegse mulje tekitamine. Sellest vaid järgneb, et ka Kaarli tänava tõusu tuleks jätkata tugimüüri taha, Toompeale, müüri eel aga tänava senist kerkimist madaldada.

Värvava-kaitsetorni lõunapoolsed välisnurgad peaksid igatahes algama vana vallikraavi pinnast, nagu senine kindlustustugimüür sealt algab.

AVALIK PARK-LASTEAEK TOOMPEA JA HARJU-VÄRVAMAE LÕUNASERVADE ALLA

On selge, et Toompea ja Harjuvärvamäe lõunaservade alla tuleb soetada avalik park-lasteaed: kaitstud põhja tuult eest, vastu lõunapäikest, oleks see park ideaalseks lasteaiaks.

Kaarli tänava täidetud tõus Toompea servale ei tohiks vaid takistada jalutamist parki mööda — Vabadusplatsilt kuni Rootsikantsi lõuna- ja ka edela-serva alla.

Toompea lõunaservale tõusev Kaarli tänava jätk vabab enese alla läbikäiku jalutajatele. Selleks oleks kõige kohasem ja ilusam keskaegse värvava-eelkindlustuse ehitus Avignon'i linnamüüri kindlustatud värvava *Porte Saint-Lazare*'i järele, mis kvadraatse kuju asemel võiks meie ehitada pikemaks, piki Kaarli tänavat venitatud õigenurgana. Selline ehituskuju oleks ka vastav tehniline võte tänava tõusu paremaks reguleerimiseks.

Kaitstava värvava ja selle eelkindlustuse platvormi vahe — keskajal veega täidetud vallikraav — tuleks kujundada võlvitud tunnel-jalutusteks; ja selle kohale oleks vajalik soetada arkidest ning muudest tugivahenditest kantud sillaplatvorm, mis ühendaks eelkindlustust värvava avandusega.

Avignon'i *Porte Saint-Lazare*'i keskaegne värvava-eelkindlustuse platvorm moodustaks ühes Toompea müüriarkavanduse võlvialusega ülidekoratiivse terrassi.

Värvava ise aga ja värvava-kaitsetorn — Rootsivärvamaja — omandaks Toompea lõunaserva keskaegses kindlustusmüüris huvitava keskaegse väljanägemise.

ROOTSIVÄRVAMAJA JA KAVANDIVARIANT KESKAEGSEST PARIISIST

Kaarli tänava ja Toompeaserva ristlus on nii ideaalne ehituskoht, et lubab siin ehitist kavatseda keskaegsest tavalisest värvava-kaitsetornmajast märksa suuremaks. Rootsivärvamaja võib ehitada *Porte Saint-Denis* kindlustusehitisena Pariisi 1374. a. kindlustusmüüris; nagu see ehituskuju — Louis XIV-nda ajal lammutatud, kolossaalsele triumfivärvavale ruumi tegemiseks — säilinud on Israël Sylvestre'i gravüüriil.

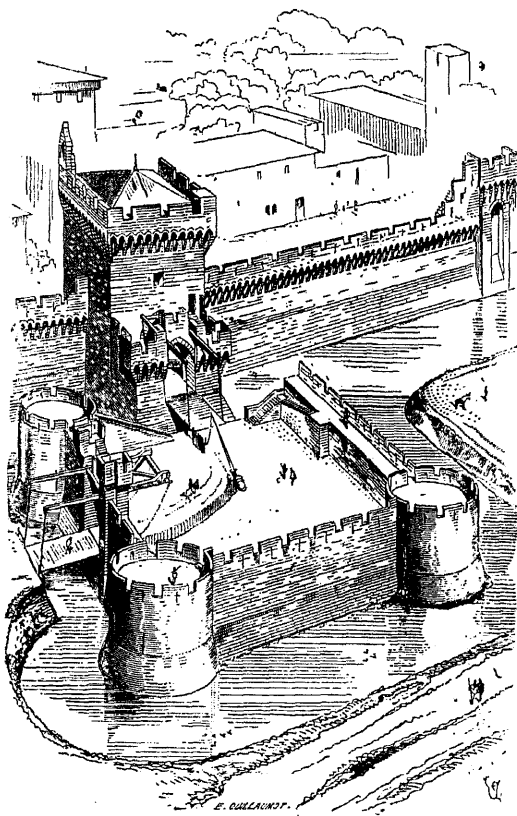
Muidugi nõuaks Lossiplatsi kujundusideaal nurkitor-nide teritatud telkkatuste ärajäätu. Ainult tuleks see pariislik-keskaegne ehituskuju siin soetada nii, et ta kül-gavandus oleks Toompea serva müüriharja-ringtee kohal.

Sellise ehituskujuga Rootsivärvamaja eviks õue; ja ülemisel korral näitusesaalid nelja ilmakaare poole, laevalgustusega crénelage'i taga lisaks aknavalgustusele ka-helt välisküljelt ja kõigilt õuekülgedelt. Peaks tahetama ka õue kohal suur laevalgustusega nelinurksaal soetada raudtaladel, ei teeks ehituskuju seks takistust.

Rootsivärvamaja õue kohale võiks soovi korral soe-tada isegi võistleja Rubens'i saalile *Louvre*'is.

Kui Karl 5-nda Pariisi värvava-kindlustusehitist uuesti elustada Toompea lõunaserva ja Kaarli tänava ristlusel, tuleks värvava eelkindlustus ehitada sama pariisliku keskaegsena.

Turismi edendamise seisukohalt oleks Pariisi kesk-aege *Porte Saint-Denis* uuestielustus siin eelistatavam Avignon'i *Porte Saint-Lazare*'i värvava-kindlustusehitise kujuga Rootsivärvamajale. Keskaegne *Porte Saint-Denis* pole ometi turistidele Pariisis enam vaadelda, *Porte Saint-Lazare* Avignonis osaliselt veel küll. Ar-vesse võttes erakordset ümbrust, oleks välituristid-esteedidki üliarahul Rootsivärvamajaga, kui see ehitada *Porte Saint-Denis* keskaegse kindlustusehitisena.

Porte Saint-Lazare 14-ndal sajandil Avignonis. Viollet-le-Duc'i koopia Archard'i eks-pollektsiooni algplaani järele

Et Rootsiväramaja ehitus oleks odavam ja ta ise algupärasem, võiks maapinnast kerkivad nurgakaitsetornid alt linna poolt käsitleda échaugnette-nurktornidena ja ainult näituseruumide avarduse otstarbeks.

Toompea poolt tuleks kaitsetornid, ka échaugnette-kujuga, ära jätta. Toompea poolt võimaldaks see ehituskuju Rootsiväramajale ühes suurte kulude kokkuhoiuga midagi väga ehtivat. Ja vaatele ülalt Lossiplatsilt, vana ülessõidutee sihtjoonelt, midagi väga vajalist...

KUNSTIMUUSEUMIPALEE KÕRVALTORNI VASTAMISIEHITIS TOOMPEA LÕUNASERVALE

Ümberkujundatav Lossiplats vajab kaht ülespääsuteed, rööbasjoonelist Toompealossi idakorpusega. Uus ülessõidutee suunduks Contant d'Ivry kavandi järgi ehitatavale Kunstimuseumipalee kõrvaltornile. Vastassuunas peaks ta sihtima Toompea lõunaserva kindlustusmüüriharja mingile kõrgendusarhitektoonikale.

Porte Saint-Lazare'i konstruktsioonikavandil leiduv suurem échaugnette oleks selliseks vaatelõpetuseks sobiv nii silueteilt kui selle tagaküljelt. Veendutagu selles äratrükitud joonististe silmitsemisega.

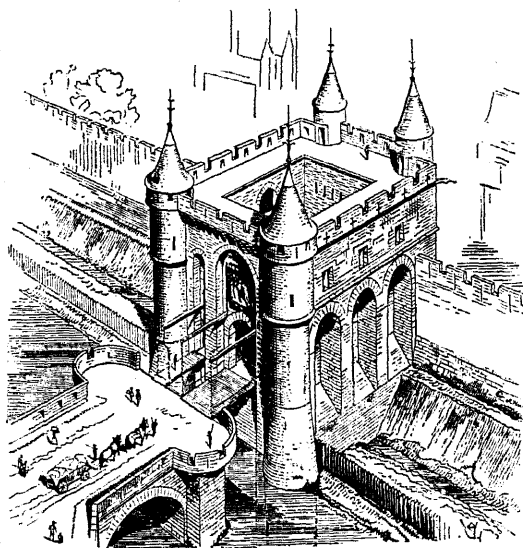
Toompea ida- ja lõunaserval kõrgendatava kindlustusmüüri nurk ise võiks evida pisukese ümar-échaugnette'i, põhiehitiskujult nagu Toompealossi loodenurga échaugnette'i-jäänus. Nii suure kui väikse või nurga-échaugnette'i crénelage ja selle kandetugistik tuleks käsitleda Tarascon'i kindlustusmüüri oma vormiga ja maitses.

Need échaugnette'id võimaldaksid müüripealsetee dekoreeriva käsitluse astmestikena.

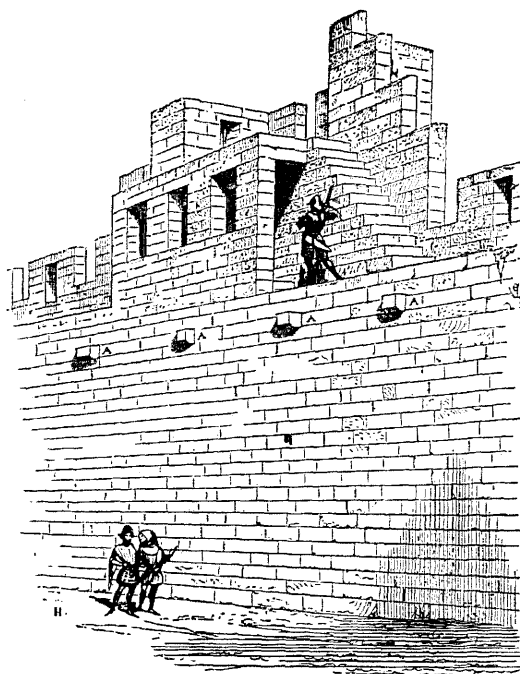
APOLOOGIAT

Keskaegsuse stiliseeriv restauratsioon alles juhiks minevikku harrastavate turistide tähelepanu Toompea ürgkeskaegsele arhitektuurile, Toompea servade kindlustusmüüri; nimelt sellele ka Toompea lõuna- ja idaserval.

Toompea servade kindlustusmüüri ja veel Toompealossi kindlustusmüüri jäänused ning Pikk Hermann kui ka idaserva tugimüürist kõrgemale kerkinud kindlusarhitektuuri jäänused ning veel ainult Lühijalavärv ja Toomkiriku korpus, niipaljukesena ongi Toompeal säilinud ehtkeskaegset arhitektuuri. Isegi balti sakslane —

Port Saint-Denis Pariisi 1374. a. kindlustusmüüris, lammutatud Louis XIV ajal. Israel Sylvestre'i gravüür

Avignoni linnamüüri échaugnette'i tagakülg. Viollet-le-Duc'i „Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI-e au XVI-e siècle“ järel

K. v. Loewis of Menar oma raamatus *Die Städtische Profanarchitektur* — ei usu rohkema keskaegsuse olemasolu Tallinna Toompeal. Säilinud on Toompeal — peale Toomkiriku korpuse — keskaegset arhitektuurist ainult keskaegset kindlusarhitektuuri; seejuures aga keskaegset kindlusarhitektoonikat Toompea lõunaserva kindlustusmüüri kohal — mitte põrmugi. Stiliseeriv keskaegse kindlusarhitektoonika uuestielustus Toompea ida- ja lõunaserval, see paneks sealse vähese ürgkeskaegse kindlusarhitektuuri enese alles muljet ja meeoleolu tekitama keskaja-nägemusena.

Turismipsükoloogilisest eeldusest lähtudes, julgesin ennustada Tallinna Toompeale Carcassonne'i *La Cité* populaarsust. Arvesse võtsin seejuures teisigi eeldusi.

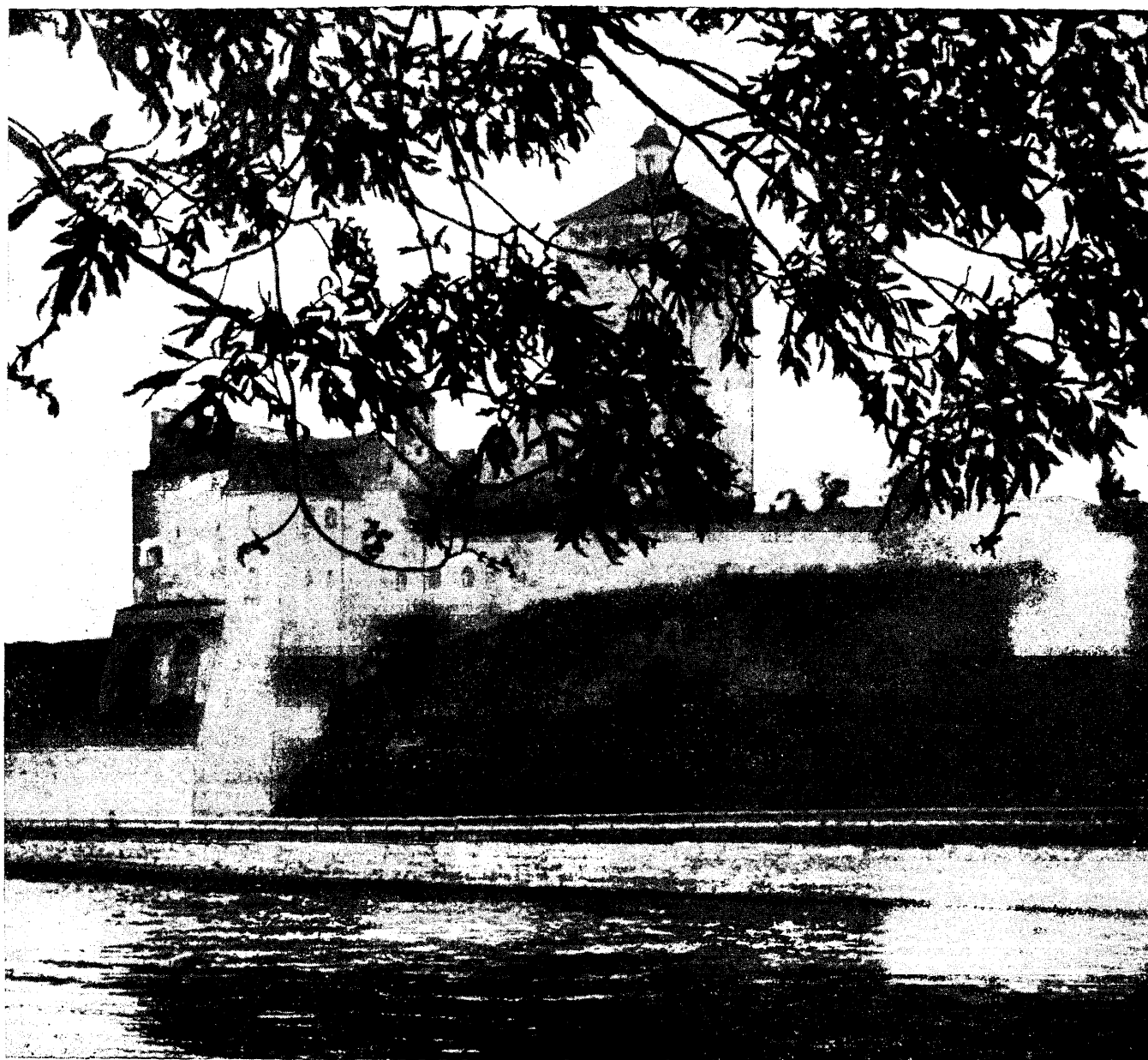
Euroopa ühe ilusaima *donjon*'iga, Pika Hermanniga, peamiselt võib Toompea seni minevikku harrastavaid turiste. Pikk Hermann Toompeaga asetseb aga ometi ookeanilaevade sadamalinnas; asetseb kummalise uudisvõlvusena Euroopa poliitilisele maakaardile tekkinud uue riigi igivanas pealinnas.

Need eeldused kõik kokku põhjustaksid keskajasajandite miniatüürselegi kivilegendile, kui selline Toompea ida- ja lõunaservadel uuesti elustuks, Carcassonne'i *La Cité* populaarsuse.

Pole laita, et Toompea lõunaserva keskosast ettepoole, all-linna poole, hoidub nii Rootsikants kui Harjuväramägi. See asjaolu järeldab esteetiliselt midagi tähtsat.

Ümberkujundatava Lossiplatsi homse kivisümfoonia lõpmatu meloodia hakkaks helisema juba lõunapoolses palistusarhitektoonikas...

Toompealossi ümberehitatava idakorpuse välisarhitektuuris esineks prantsuse renessanslike ja klassitsistlike losside tavaline nurktornkorpuste paar. Samuti tulevase riigivanemapalee peafassaadil. Samuti otsatuma meloodia variatsioonina — Harjuväramägi välisarhitektuuris vastu Toompead.

NARVA

HERMANNI KINDLUS

A. Soom

Lavretsovi nimeline Narva linnamuuseum

Jooni selle asutamisest, arenemisest ja sisaldusest

NAGU peaaegu kõik muuseumid Eestis on tekkinud eraalgatusel, nii maksab see ka Narva muuseumide kohta. Üks neist, nimelt Peeter I-se muuseum, on asutatud kohaliku ajalooeltsi poolt, teine Lavretsovi nimeline linnamuuseum — eraisiku poolt. Ehkki mõlema muuseumi esialgne siht — ajalooliste mälestusesemete ja kunstivarade kogumine — on enam-vähem ühine, on viimased siiski eriilmelised. Peeter I-se muuseumi on kogutud eeskätt Narva minevikuga ühenduses olevaid esemeid,

Lavretsovi nimelise muuseumi peatähtsus seisab aga just ta kunstikogudes. Siia on koondatud peamiselt maalitud, kunstiväärtuslikku portselani ja fajanssi. Alljärgnevate ridade ülesandeks ongi pakkuda ülevaadet Lavretsovi nim. muuseumi asutamisest, arengust ja sisaldusest kuni käesoleva ajani.

Lavretsovi nimeline linnamuuseum asutati Narva kaupmehe Sergei Lavretsovi ja ta abikaasa Glafiira Lavretsovi poolt. Tundes huvi kunsti-, antiik- ja haruldaste

P. HELLER: GLAFIIRA LAVRETSOV
Narva linnamuuseum

L. PREMAZZI MERE ÄÄRES
Narva linnamuuseum

esemete vastu, on Lavretsovid neid kogunud oma reisi- del Venemaal ja Lääne-Euroopas. Peamiselt siiski on esemed kokku ostetud proua Glafiira Lavretsovi poolt. Viimase nimi ei olnud kunstnike ringkonnis tundmatu. Seda tõendab muuseas rida autogramme ja sooje mälestuseks kirjutatud ridu tuntud vene kunstnike poolt nende fotografeeritud ülesvõtteil. (Sellised autogrammid on säilinud J. Aivazovskilt, G. Kondratenkolt, E. Böhmit, A. Makovskilt, L. Premazzilt, L. Lagoriolt, P. Hellerilt, M. Klodtilt, Morozovilt ja V. Liševilt). Kuuldavasti olnud pr. Lavretsov hoolas Peterburi kunstinaitude külastaja, kust ta muuseumis leiduvad maalingud peamiselt ongi ostnud. Lugupeetud mätseen ostis mõnikord toetuse mõttes algajailt kunstnikelt hoopis nõrku töid.

Millal esemete kogumisega algust on tehtud, ei ole täpselt teada. Kindlasti sündis see möödunud sajandi lõpul. On põhjust väita, et enamik maalinguid on omandatud üheksakümnendail aastail. Esiteks on suur hulk muuseumis leiduvaid vene kunstnike töid maalitud sel ajal ja teiseks on sellest ajast pärit ka kunstnike poolt kirjutatud autogrammid (näit. Premazzilt 1890. a., Aivazovskilt 1891. a., Böhmit 1890. a.). Enne üheksakümnendaid aastaid näib olevat omandatud ainult vähesed maalingud. Kogumine on kestnud veel käesoleva sajandi algulgi. Siis oli aga esemeid juba niivõrd suur hulk, et kogust kavatseti asutada muuseum (nagu mainib 1902. a. notar Linnamäe juures registreeritud Sergei Lavretsovi testament). Kuuldavasti olid muuseumi kogud juba tol ajal külastajatele vaatamiseks välja pandud.

Lavretsovide poolt kogutud võrdlemisi suured kunstikogud said hiljem Narva linna omanduseks. Sergei Lavretsovi aastal 1902 tehtud testament, mille põhjal pildid ja teised kunstiesemed ühes Rüütli tän. nr. 104 (praegu 28) asetseva maja ja krundiga pärandati linnale, kinnitati Tallinna Ringkonna Kohtu poolt 26. märtsil a. 1907 ja esitati sama aasta 4. oktoobril seisukoha võtmiseks linnavolikogule. Kingitus oli õieti väärtuslik selle tõttu, et muuseumi ülalpidamiseks oli määratud soliidne rahasumma — 25.000 rubla, mille tõttu linnal ei oleks tulnud oma summased muuseumi heaks kulutada. Ainult kuni pr. G. Lavretsovi surmani pidid mainitud kinnisvара ja kunstiesemed viimase valdamisele jääma.

Linnavolikogu ei võtnud testamendi suhtes 4. oktoobril nähtavasti mingit kindlat seisukohta, vaid palus linnavalitsust koostada muuseumi tulude ja väljaminekute kohta ülevaate. 21. detsembril esitatigi nõutud andmed linnavalitsuse poolt volikogule. Sellekohase eelarve järgi

oleksid muuseumi aastasissetulekud järgmised: 1) maja alumise korrast üür 800 rubla, 2) keldrikorra korteri üür 36 rubla, 3) hoovis asetseva kuuri ja hobusetalli üür 75 rubla, 4) 25.000 rubla protsendid (% aastas) 950 rubla, 5) tasu muuseumi külastajailt 25 rubla, kokku 1886 rubla. Kulused oli ette näha aastas 1394 rubla, seega oli ülejääki umbes 500 rubla, mida linnavalitsuse kava järgi oleks võidud kasutada muuseumi täiendamiseks. Et nüüd kulude suhtes oli kõrvaldatud iga kahtlus, võeti linnavolikogu poolt Lavretsovi kingitus samal kuupäeval testamendis määratud tingimusi ühel häälel vastu. Tänu täheks otsustati raekotta üles riputada kinkija portree. Portree telliti 1913. a. kunstnik Belinskilt Peterburist.

Samal 1913. a. 21. veebruaril (vana stiili järgi) suri pr. Glafiira Lavretsov. Testamendi põhjal pidi nüüd muuseum linnale üle antama. Sel puhul oli testamendis määratud „muuseumi hoolekogu“, kuhu kuulusid linna- pea, linna arhitekt ja gümnaasiumi direktor, 3. märtsiks muuseumisse kokku kutsutud. Hoolekogu, vaadates muuseumi üle, konstateeris, et „kõigis muuseumi tubades kõik esemed olid sorteeritud ja korjatud kollektsioonidena eri vitriinidesse ning pildid seintele riputatud“. Tunnistades muuseumi korralduse ja esemete asetuse „täiesti rahuldavaks“, otsustasid hooldajad muuseumi sellisel kujul vastu võtta ja sellele kataloogi koostada. Kataloogi koostajaks palgati M. Tšehhov, kes 7. aprillil kirjalikult end kohustas töö sama aasta 9. juuniks lõpetama, saades tasuks 125 rubla. Muuseumi ülevaatajaks (smotritel) otsustati 12. märtsil võtta ametisse end linnavolikogu liige Peeter Uljanov. Ülevaataja kuupalgaks määrati peale prii korteri muuseumi ruumes, kütte ja valgustuse 20 rubla.

Muuseumi pidulik avamine lükati natuke aega edasi, soovides seda viia ühendusse mõne tähtpäevaga. Selliseks tähtpäevaks võeti Narva venelaste poolt vallutamise 209. aastapäev 9. augustil. Avamispidustused peeti omakohta suurejoonelised. Väliskülalistena viibisid Narvas Peterburi kuberner krahv A. Jarotski, prof. V. Jarotski j. t. Muuseumile saabus suur hulk mälestus- aadresse ning Narva linnavolikogu ja pea kõigi seltside ülesvõtted.

Muuseumiga oli linn saanud väärtusliku kingituse, mis Narva kui turistidelinna vastu tunduvalt aitas huvi tõsta. Ka rahalises suhtes esineb muuseum suure varandusena. K. Wenig'i: *Kasani vallutamise a. 1552* üksi maksis 3000 rubla. Aivazovski 4 maalingut maksid kokku umbes 1000 rubla, A. Makovski *Luiskab* — 500,

Prof. Amandus Adamsoni töid

A. ADAMSON AJALEND

A. ADAMSON

LAINE

Izmailovitši *Elulõng* — 500 jne. See suur varandus oli säilinud ka revolutsiooni ja sõja aegadel peaaegu täiesti puutumatusena. Ainult muuseumi kapital viidi enamlaste poolt, viimaste lahkudes Narvast, ära. Seetõttu langesid muuseumi korrashoiu kulud linna kanda. Muuseumi korraldamiseks ja täiendamiseks õnneks on haridus-sotsiaalministeerium kultuurkapitalist mõnesuguseid summasid annud.

Nagu eelpool nägime, tunnistas hooldajate kogu a. 1913 muuseumi korralduse ja sisseseadete täiesti rahuldavaks. Seda protokolleeritud otsust siiski tuleb lugeda kas viisakuse avaldamiseks või täieliseks asjatundmatuseks, sest mõnede muuseumi külastanud isikute arvates ei kannatanud just korraldus mingit kriitikat välja. Väga hästi iseloomustab muuseumi tolleaegset seisukorda muuseumi külastajate raamatusse kellegi poolt 1914. a. juulikuus vene keeles sissekirjutatud märkus: „Земля русская велика и обильна — порядку въ ней лишь нѣтъ“. (Venemaa on suur ja rikas, kuid korda ei ole temas). Et muuseumi korraldamisel puudus igasugune süsteem, seda on ka eesti iseseisvuse ajal korduvalt alla kriipsutatud. Koguni on seda tehtud selliseis turistide ja külaliste jaoks koostatud väljaandeis, nagu „Narva juhid“. A. 1921 ilmunud „Narva juhis“ mainitakse muuseumi ülevaates: „Ka raskendab ülevaadet see, et asjade ülesseadmises kava puudub. Nii tuleb, et loodusteaduslikke

kogusid üheskoos piibli piltidega peab heaks võtma“. Edasi kirjeldatakse brošüüris muuseumi kogusid lähemalt ja portselani iseloomustuses tähendatakse: „Siin on niihästi lihtsaid igapäevaseid tassikesi, mis ei vanaaegsed ega kunstimaitselised ole — — — — nii nagu nad vähenõudlikule korrajale kogemata kätte on juhtunud“. A. 1924 Narva laulupeo juhi koostajadki pole muuseumi ülevaate kirjutamisel suutnud hoiduda selle korraldust kritiseerimast. Leitakse, et „muuseum on siiski väga kirju“ ning „pole asjade ülesseadmises mingisugust kava, nii et läbi käies jääb segane mulje“.

Et selliseid kibedaid arvustusi on langenud osaks muuseumi korraldusele isegi Narva tutvustamiseks määratud väljaandeis, milles tavaliselt ollakse arvustamises õige tagasihoidlik, peab järeldama, et sisseseadete hoopiski ei vastanud ajakohase muuseumi nõudeile ja vajab hädapärast ümberkorraldamist. Asjatundlik korraldus oli seda vajalikum, et puudusid inventariraamatud ja ülevaatlukud nimistud publiku jaoks. See töö, mis tehti a. 1913 hoolekogu ülesandel M. Tšehhovi poolt, ei tule muuseumi nimistuna üldse arvesse, sest esemed on kohati registreeritud suurte gruppidena (näit. „118 mitmesugust metall-eset“ jne) ja neid ei ole võimalik ära tunda nimistu järele, kuna puuduvad numbrid, kirjeldused ja mõõdud.

Järgneb

„Kodanlikust“ ja „proletaarsest“ kunstist

JUHTUS mulle kätte väikene album, pealkirjaga: *Tormiretk*. Selle väljaande nimest juba võis arvata, et toimetajaiks on olnud noored. Nii ongi, olgugi siia kaastööd teinud ka M. Martna, N. Andresen, Freiberg-Kurmiste. Kogu väljaannet iseloomustab tugev sotsialistlik tendents, iseloomult pealetükkivamgi kui mõni muu tendents, näiteks mõne ususekti oma nende poolt väljaantavas „pühapäevalehes“. Aga jätkasime tendentsi ja maailmavaate küsimused mõne teise artikli käsitella.

Selles albumikeses leidis kirjutis tulevikust ja selle kunstist. Seal polnud öeldud midagi uut, aga see andis kenakese pildi sotsialistliku noorsoo ja üldse sotsialismi suhtumisest kunstile. Et meil seda küsimust vist varemalt pole puudutatud, sotsialistlik liikumine aga võrdlemisi laialdaseks on paisutatud, siis huvi tohiks olla õigustatud.

Lühidalt oli seal öeldud nii: kunst, nagu iga kultuuriala, on olnud alati oma ajajärgule vastav, ta on mõjustet olnud alati oma aja produktioonisuhetest. Antiikajal ja ka hilisemal ajajärkul on väärtuslikemad kunstisaavutised tulnud ikka valitseva klassi poolt ja tarvitajaks on olnud ka tema, sest orjade kultuuriaaste oli äärmiselt madal ja majanduslik seisukord võrdne looma omale. Kunst pole olnud midagi üldinimlikku, ei varem ajajärkul ega ka kapitalistlikul (vist on siin mõeldud nüüdset ajajärku). Kapitalistlikul ajajärgul ei ole kunst enam ainult valitseva klassi asi, — üha enam saab proletariaat kunsti tarvitajaks kui ka loojaks. On tekkind kahesugune kunst, kahe klassi kunst; kui see pole veel täielikult kujunenud nii, siis on see vaid ajaküsimus. Vahepeal on kodanlik kunst jooksnud ummikusse, sest kodanlikul ideoloogial pole uusi värskeid elamusi ega väljendust otsivaid ideid. Kunstis olgu optimismi ja taht paremale ühiskondlikule korrale, ta astugu elu teenistusse nagu teaduski. Neid ülesandeid, neid nõudeid ei suuda täita kodanlik kunst, vaid proletaarne, homse päeva kunst. Aga lubamatuks peaksime tunnustama kõrge kunstiväärtusega teosed, mis õhutavad inimesi sõjale oma vendade vastu, üldse reaktsioonilised ideed kunstis. Kodanlik kunst on võõrdunud elust ja jooksnud ummikusse. Siin ei aita muud kui maailmavaate muutmine, sest ka mingisugune inimese-otsimine ei vii sihile. — Nii.

Ma ei tea, kas on palju niisuguseid kirjanikke, kes oma teoseid luues on mõelnud eelpool esitatud küsimustele; ega tea ka, mis ütleks selle kohta meie kunstnikkond, välja arvatud võib-olla Antson, Sirge ja mõni teine nende sarnane ajakirjanik-kirjanik. Usun siiski, et pea-aegu ainsaks taoteldud „tendentsiks“ on olnud: pakkuda isikupärast kunsti. Aga kus on siis see „kodanlik“ ja kus „proletaarne“ kunst? Ent pigem jätkasime sellise põhimõttelisuse, see viiks meie arutelu liiga pikale. Heal tahtmisel võiksimegi ehk siin teatavat vahet märgata, sest öeldakse: kindel usk suutvat magesidki kõigutada. Sotsialistidel näib olevat selline kindel usk, aga niikaua kui mul seda usku pole, ei suuda ma magesid kõigutada ega suhtuda kunstile nii nagu nemad, — siiski pean vaidlema selle mägede kõigutamise vastu. Aga vaatleksime asja nüüd mitte põhimõttelisest, vaid tegelikust küljest.

Vaatleksime, kuidas kunst on olnud suhtumisest ühiskonnale, kuidas kunst on olnud kodanlusest ja proletariaadist. Lühidalt, kunsti olenevust oma ajajärgust

võtame tegeliku tõena, olgugi et me selle mõju põhjuseks ei tarvitse pidada produktioonisuheteid. Argumendiks oleks siis ühiskond, funktsiooniks kunst. Et jälgida funktsiooni arenemist, seks peame pidama silmas argumenti muutumist teatava aja jooksul. Võtame selleks ajaks järgu sotsialismi tekkimise algusest tänapäevani, eriti pärastsojajaege, millal ühiskonnale suhtumise piirjooni on võimalik näha selgemini. On selge, et selle ajajärgu ühiskonna suund on arenend kapitalistlikult poolt sotsialismi poole, seda kinnitatakse sotside eneste poolt samas „Tormiretkes“, näiteks Andreseni poolt, kes seal lausub: sotsialismi praktika viimase paarikümne aasta kestes on astund edasi suure sammu. Kui nüüd otsida seda „proletaarset“ kunsti, mis on tekkind nimeetatud suure sammu tagajärjel, siis võime seda vist küll tulega otsida, aga — leidmatuks see jääb. Küll on vaid paar aastat tagasi, kui palju kõneldi romaani kriisist. Nüüd on küll vaidlused vaibunud, aga tulemusi pole samuti näha kusagil; samuti on võimatu jälgida sotsialistide poolt toonitatud nähtust, et kodanlik kunst langevat ja proletaarne näitavat tõusu. Kui kõneldi romaani kriisist, siis oli see üldine. Ilma laskumata üksikasjusse, meenutaksime kriisi põhjusi: romaan kui kirjanduslik vorm on ainult siis võimalik, kui meil on ta skeletiks asetada võitlus, mille põhjustajaks on kangelas-inimese konflikt mingi nähtusega; selleks võis olla inimese võitlus jumalaga, religiooniga, võitlus armastuse pärast või ümber ja — võitlus oma enda sisemise minaga; ent pärastsojajaege maailm on arenend niisuguses suunas, et — inimesi ei huvita enam religioon ega võitlemine oma-enda sisemise minaga ja armastuski on muutund selliseks primitiivseks majanduslikuks suhteks, mille ümber enam kunagi ei taheta võidelda; kust võtta nüüd enam romaanide skeletti. Siit näeme, et romaan kui kunstivorm sotsialismi edasi arenedes peaks üldse kaduma, kui tahame pidada meeles, et kunsti olime vaadelnud ühiskonnasuhtelise funktsioonina.

Aga kuidas on siis lugu teiste kunstialadega? Täpselt sama lugu kui kirjandusega! Ent missugused uued kunstiliste vormide tüübid peaksid siis tulema edaspidi praeguste asemele, kui oletame, et kunst inimliku tarbena tahab jääda püsima edaspidi? Missugused kunstid peaksid tulema praeguste — muusika, kirjanduse, kujutatavate kunstide — asemele? Selle „uue“ kunsti algeid oleksime pidand juba nägema, nende kuulutajaiks peaksid olema just need, kes armastavad end nimetada proletarlasiks ja uue maailma loojajaks! Need uue maailma loojad on viimaste aastakümnete jooksul aina võidukalt rühkind edasi; see õigustab meid küsima, — kuhu te lähete? Maailm on viimaste aegade jooksul arenend sotsialismi sihis, me peaksime mõtlema, kuhu see meid viib.

Igatahes, mida enam jälgida kunsti olenevust maailmavaatest, seda enam saab selgeks, et arenedes sotsialismi suunas, areneme ühiskonna suunas, mis on kunstivaba, millest kunst on kadund.

(Muide, kriminaalromaan on ainus ala, mille tõus on olnud paralleelne sotsialismi tõusuga. Aga me siiski ei usu, et proletaarne kunst tahaks seda kirjutada omale arvele!)

Kas me kunagi jõuame niisuguse ühiskonnani ja kas oleks õige sinnapoole püüda, see viiks meid jällegi maailmavaatelistele küsimustele juure, — need aga ei kuuluks enam käesoleva kirjutise käsitellu.

Arnold Meri

August Jansen

Kunstniku 50-ne eluaasta möödumisel

1

August Jansen on viiskümmend aastat vana. Kunstniku juubel, mis samuti juubel on meie kunstielus.

August Jansen — üks neid nimesid ja kujusid meie kunstielus, kelledest palju kõneldakse ja kes on oma võimete tipul...

Peatume linnulennul viimase läbikäidud teel ja loomingul.

2

August Janseni isa Jaan sai haridust Pärnu kõstri-koolis. Kuid et ta oli temperamendikas jakobsonlane, ei võimaldatud talle ametialalist teenistusk kohta. Ta seikleb Peterburis ja mujal ning lõpuks asub elama Hallikukivile.

Siin sünnib August Jansen (24. sept. a. 1881 v. k. j.).

Jaan Jansen ristib lapsi ja peab matusetalitusi kohalikele elanikele ning harrastab näidendite mängimist — on samal ajal näitejuht, näitleja ning dekorator.

August Jansen juba sülelapsena paneb siin isa tähele, näeb, kuidas lõuendile ilmub pilt.

Ja ka ta ise algab varakult katsetamist värvidega.

3

Viieaastasena August Jansen kaotab isa. Emale jääb toita viis last. Must leib, natuke soola pääl — nii tuli nüüd õppida elu sees hoidma.

Aastal 1894 Janseni-emand asub elama Narva. Jääb maha suigutav, lilleline maaelu. Ees mühava jõe kaldal linn — süngete vanade müüride, losside ja koobastega.

Jansen kahe-kolmeteistkümmend-aastasena käib vabrikus tööl. Samal ajal ka joonistuskoolis ja a. 1897—98 on juba vähemat aega vabrikus joonistajaks.

Aastal 1899 sureb Johann Köler — selle puhul pühendused kunstnikule ja viimase elutööle vallandavad lõplikult Janseni kunstnikukire. Ta jõuab Peterburi 1½ rubla taskus. Sääb algab ta kunstiõpilase-aeg, õppimine omal käel. *Kunsti Edendamise Seltsi kunstikooli* Jansen lõpetab a. 1904 suure hõbeaurahaga.

Ja sama aasta sügisel astub ta Peterburi *Kunstiakadeemiasse*. Ta õpetajad? J. Zionglinski, J. Braz ja A. Kardovski. Viimase ateljees ja meisterklassis Jansen lõpetabki akadeemia a. 1913, omandades maalingu *Muhu saarel* eest kunstnikukutse Peterburi kunstiakadeemia kombe järele.

4

Järgneb suursündmuste keeris: Maailmasõda; — Jansen katsub asuda Tallinna, mis ebaõnnestub; tagasi Peterburis — maalib vene seltskonnale portreid; sõduriks — kuid vabastatakse pea; lööb veebruari-revolutsioonile sekka; haigestub — a. 1917 jõuab surmasuus Narva. Paraneb. Rakveresse. Siit Tallinna. Parajasti vahetuvad poliitilised dekoratsioonid: sakslased vallutavad maa.

Jansen korraldab oma suurima isikliku kunstinäituse. A. 1917 meie kunstnike esimene kongress — 1919 — Jansen on üks selle organiseerijaist. A. 1922 asutatakse *E. K. Kunstnike Keskküing*. 1922. Jansen on üks esimesist juhatusliikmeist. Teostub kultuurkapitali säädus — Jansen on selle üks väljatöötajaist ja on sihtkapitali valitsuse liikmeks jne. jne.

5

August Jansen esineb esmakordselt kodumaal aastal 1910. Säältpääle on ta võtnud osa peaaegu igast meie tähtsamast kunstinäitusest. Ta on esinenud üle kahe saja tööga viimase kahekümne aasta kestes: umbes 50-ne portreega, ligi saja maastikuga, linnapiltidega, rea ulatuslike kompositsioonide, dekoratiivsete pannode ja natüürmortidega.

Mis alal on ta tootnud oma parima? — Sellele on raske vastata. Ta on tootnud häid portreid, uhkeid kompositsioone ja väga tugevaid üksikuid natüürmorte.

Portree alalt: akadeemia ajajärgust *pr. Seppois* (Narva), *Emma* (Narva linnamuuseum); hiljem — *pr. Pukits*, pastell (hra Pukitsa omand.), prouad *T. Rei*, *Mee-riis*, *Autoportree* ja *Abikaasa portree* (1931) — neist igaihe puhul tuleks peatuda pikemalt.

Tähelepandevaaid kompositsioone: *Muhu saarel*, *Tal-linna raekoja interjöörid*, *Luigejaht*, *Pulmasõit*, *Kalevi-pojad jahil*, *Perekondlik parnass* (mosaiik), *Sügis*, *Perekond* (1931) — jällegi arvukas kogu ulatuslikke maalim-guid, mis märgivad parema meie viimase aja kunsti-loomingus. Natüürmordid: *Apelsiinid*, mosaiik, ja veel paar maalingut.

Piirdume nendegi loeteluga.

6

August Janseni õpetajaiks Peterburis olid kireva-värvi meistrid-impressionistid (Zionglinski, Kardovski). Ka Jansen on suur koloriidi-talent.

Ka Jansen algab impressionismist, jõudes enda juure — omapärasena maneerilt. Pärast välismaareisi (1924 ja 1928) August Jansen suundub renessansliku maalimis-viisi poole, seda nii koloriidis kui ka esemete kujutus-laadis. Jansen on suur „soojade värvide“ meister. Samal ajal andelt kalduv dekoratiivsusesse — millise joone on nähtavasti pärandanud isalt.

7

Jansen isikuna — tunde hell, sulega terav taplus-mees, kunstielus äge rüseleja.

Kunstnik, boheemlane, kiiresti loov anne.

Perekonnainimene, õnnelik kahe tütre isa — kelle abi-kaasa samal ajal publitsistina ja naistegelaseana on leid-nud ilmelse oma teel. Kaks iseloomulist kuju — kumbki omal alal, ja kumbki allaandmatu oma tõdedes.

Möödunud aastal *Töölisteater* tahtis mängida O. Wilde'i *Salomet*. Otsiti Johhanaani osa kujundajat. Ja lõpuks peatuti August Jansenil. Leiti, et viimane sobiks hästi sesse ossa juba oma välimuse poolest. *Salome* jäi muidugi mängimata. Jansenini osa ei jõudnudki. Aga — see joon iseloomustab kunstniku välimust ja opositsioo-ninärvi.

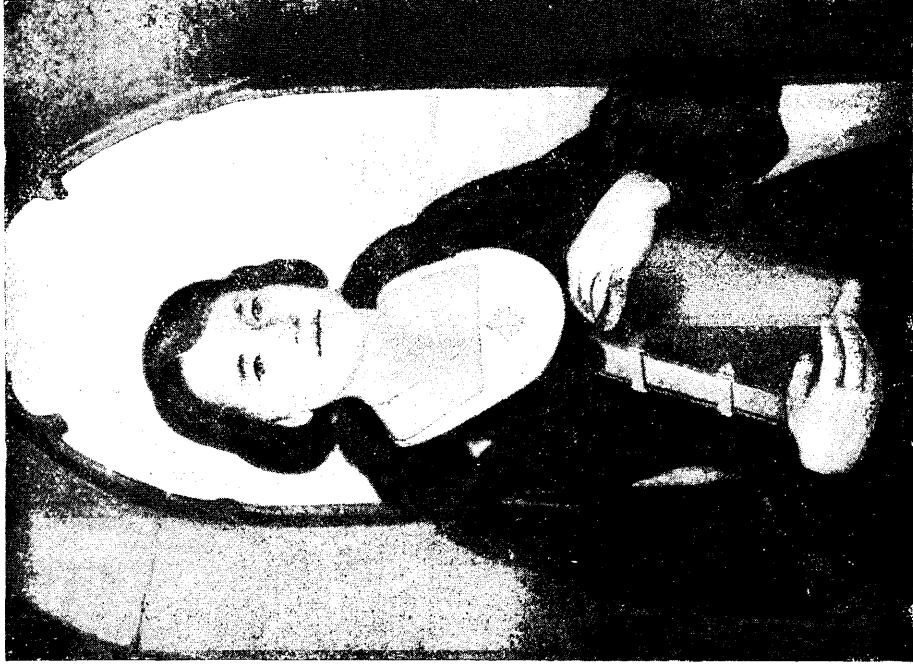
8

Olen kõneldes Janseniga püüdnud tabada selle pei-detud-allasurutud tõesid-tundeelu.

Kunstniku jõudnud 50-ndasse aastasse, ei saa kõ-nelda ta eluväsimusest. Vastupidiselt, äsjasel *Keskühingu* näitusel on pandud välja kaks ta teost, mis kindlasti on parimaid ta loomingus: *Perekond* ja *Abikaasa portree*.

Ent sappi on kogunud viletsate aegade mahladest. Kuid — jõudu on üleolemiseks sellest, lustiks ja igavesti nooruslikeks kunstnikurõõmudeks.

J. Pert

KUNSTNIKU ABIKAASA
õli

A. JANSEN

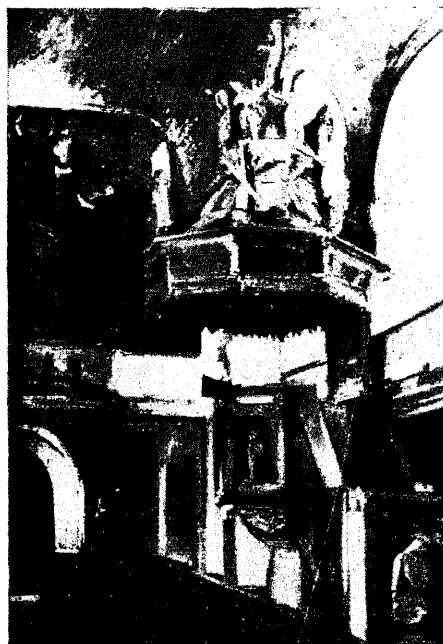
OMA PEREKONNAS
õli

A. JANSEN

A. JANSEN

KIRIKUTEEL

L. TRALLA
JAANI KIRIKU INTERJÖÖR
õli

ADAMSON-ERIC WILIAM KRUSI PORTREE
õli

E. LEPS PR. P. ESTAM'I PORTREE

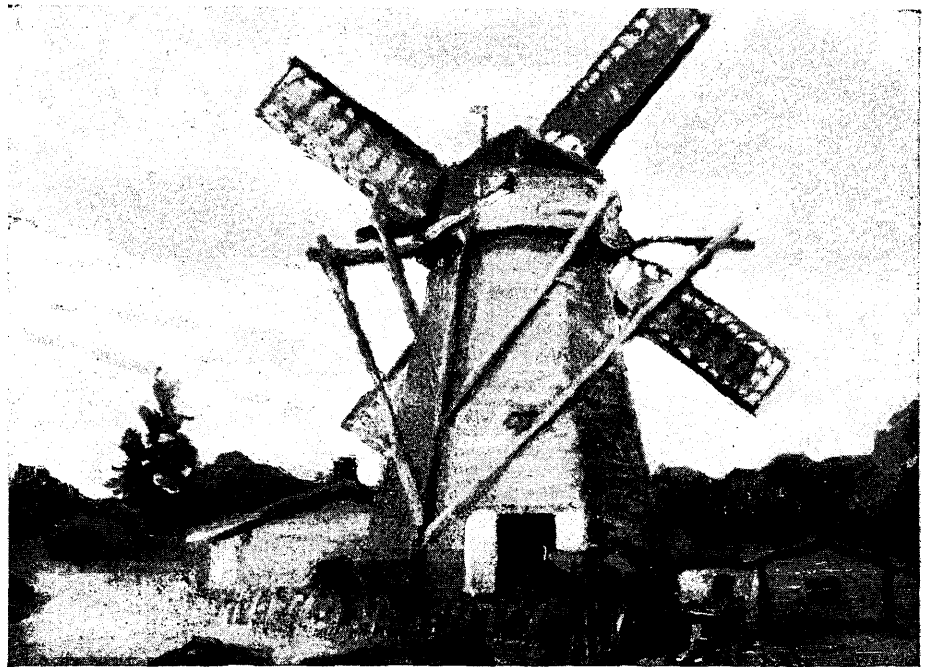

O. JUNGBERG THEODOR ALTERMANN
õli

M. TRANTMAN

MAASTIK

A. KALMUS

TOILA VESKI

Gustav Suits

Sulekutseliselt teekonnalt Hollandisse

Järg

ÜKSKI varasem *Pen-klubide* kongress ei olnud kokku tõmmanud säärast suleväelaste ja nende saatjate rännakut. Ennenägematus paljuses saabus neid nüüd Hollandisse küll raudteel, küll aurikul. Küll oma autoga, nagu Jakob Wassermann Salzburgi suunast, küll ruumi ja aega võitva lennukiga nagu Andres Österling Rootsi. Ühtekokku umbes 350 sulekülalist 30 eri rahvusest, nende hulgas küllalt nimekaid rahvusvahelisi kuulusi — see pidi tasuma kutsujate pettumust mõne tähtsaima oodatu puudumise pärast.

Nii meelitavaks osutus selle *very great little country* omapärased, selle „ideaalse kirjandusliku miitingukoha“ tõmbejõud, kui tsiteerida kongressi aupresidendi John Galsworthy teretussõnu teretajale. Tõesti, Haag ei asetse mitte ainult Londoni, Pariisi, Berliini teelahkmel. Kõigest maailma äärtest käändub kauase vabakaubandusmaa sadamaisse teid. Võõrasvarasuse katsele pandud Hollandi kirjanikud — või veelgi tegevamad kirjanikuslikud daamid — olid 9-nda *Pen-pleenumi* kohaks otsinud võimalikult väerika siseõue Haagis. Jah, veelgi tegevamad ja tegevamad daamid. Nende eesrinna nõudliku positsiooniteadvusega Jo van Ammers-Küller, kelle kongressihoolitsused ei olnud mitte vähem läbikompooneeritud kui ta romaanid *Het Huis der Vreugde, Maske-rade!* Nagu kohaliku ajakirjanduse fraseoloogiasse kuulus vastuvõetavate võõraste ülendamine *de ridders van P. E. N.* seisusse, nii olid ka istangud vastavalt paigutatud. Need peeti Haagi põlises Ridderzaalis, ajalooliste ehitiste ja mälestistega ümbritsetud Binnenhofis.

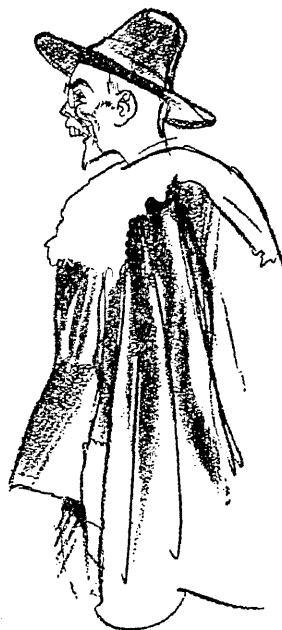
Oli hotelligi varutud oivaline, nagu laisaloss, aga või nüüd mahti oli logelemiseks.

Kohalik kõrgem emand, kel muidu kombeks avada oma ülem- ja alamkoja istanguid, oli seekord küll Pariisi sõitnud. Aga nii mitmest rahvusest kogunevat kirjanduslikku parlamenti tervitamas ei puudunud kroonitud vabariigi pääminister. Uljalt püstitäpi rõhutas ta meie ees hollandi- ja prantsuskeelse väljenduvat energiat, optimistlikku eneseteadvust, rahusõprust. Ühendas seda kõike õuemeheliku aukartuse avaldusega saabunud „luuletajavürstidele“ — üteldes ei muhelnudki. Asendas siis van ekstsellentsi sõnuraiuvat ja kõmisevat häält kõnetoolis teine, intiimsem, mõtlikum, unistuslikum. See oli Hollandi *Pen-klubi* esimehe P. C. Boutensi luuletajahääl. Minevikuvideva kõrge koja maaliliste akende valgustuses andis Hollandi nüüdisliürika juba vananev häitsmemees ilmet ilu ja vaimu teenimise veendumusele, tunnistas valitsusvormide vaheldust maailmakirjanduses — „meie vürstid aga matkavad alati inkognito.“

Kes ise laudes on tõusnud puhtasse ilusse nagu Boutens, selle kõneste imbus hõlpsasti otsekui lähedase rahupalee rooside hõngu. Oli rahuideed ju *Pen-ühendusk*i hellitanud oma asutamisest saadik. Haagi luuletajavaim nõudis patsifistlikkude tõdede õilistamist usundlikuks unistuseks. Taotas hardamat hääd tahet, joone-tõmbamist kõrgemale, üle poliitikute ja diplomaatide päade: „tahame seda, mida veel pole olnud maa pääl teisiti kui vahest inglite jõululaulus!“

Ei olnud küll jõulud, ega küdenud jaheda esindus-saali suur kodune kamin. Üllashollandlikule sissejuhatusse järgnes siiski lausa rahurüütlik vastukaja võõraste poolt. Kongressi lõpul deklareeriti hoopis ootamatu kolmnurga nimel: „Saksa, Prantsuse ja Poola *Pen-klubi* protestib igasuguse poliitika vastu, mis viib sõjale.“ Ja selle deklaratsioonitungi habemikuks kuulutajaks oli praeguse rahu ristiteed tammuva maa virmalistelaulik Theodor Däubler.

Géographie cordiale de l'Europe — teisiti öeldes. Oli nagu oleks see Georges Duhameli tunnussõna hõlju-nud Hollandi õhus ja uimas. Ligi oli ka Duhamel ise oma delikaatse preestrikolbaga, nii pähetõsiselt kui ta

„DE HEER ROBBERS LACHT“

De Telegraaf'ist — Robbers, Hollandi kongressi juhataja, kirjanikkude maskeraadil Amsterdams

suud avaski lühikeseks lauakõneks. See oli Scheveningeni kuursaalis, Haagi mereäärses toreduses, kus ta heitis laginal hääks kiidetud lause:

„Kongressist on siin inimene, kes kaks tundi kõneleb, neli tundi magab ja kaheksateistkümmend tundi pidutseb.“

Viibisime ju, kel kõlavad, kel kõlatud nimiplaketid nõõpaugus, tõesti ülevoolavate pidustuste tõotatud maal. Las' vaikivad kahtlused ja umbusk nii ohtra maise mõnulemise kirmesel! Milline meetod suudaks küll tagasi hoida ennastsalgamatute küünarnukkide murdugi, kui viipavad ja vahutavad ametvennalikud tervisjoogid, kui küsimused on sõrgu sirutavad merikrabad!

Kuid küsimuseks oli ka klubi põhikiri.

Jäljendamatu lembusega juhatas kongressi tööistanguid Herman Robbers, samuti inimesesõbralik Hollandi romaani kirjanikuna. Ikka lahke, häätatlik ja naerusuine vanahärra. Ei olnud tema pikast ja kõhnast kujust piigimurdjaks selle vaimu ja võimu huve jahvatava tuuliku vastu, mille nimeks oli Benjamin Crémieux Pariisist. See tuulik tabas suurrahvustegi võrdse hääleõiguse kukilt kõiki egalitaristliku idee mehikesi. Leppigem edaspidi üheainsa hääleõigusliku saadikuga *Pen-kongressidel* — see on öeldud päkapikuti puudutatud Eesti suleklubile.

Tingimata üheväärsuse donkihotid, olgu teie nimeks ka Čurčin või koguni Tze Hsiung Kuo! Üliarahuliku džentlmeni ja humaanse humoristi Galsworthy romaani *Fraternity* oleksite, imelikud indlejad, ometi pidanud teadma, et teid kõiki iseloomustavaks nimeks on Sylvanus Stone. Vaid veidrusest hääkohtlane iseärak ja iseenese tuba koristav maailmaparandaja võib uskuda täielikku vennastumist.

Ägestusid siiski vaidlused. Rahvaarvu miljonitega mõõdetava rangiõiguse võit riivas ka kirjanduslikku Hol-

Konrad Voores

Lappvaip

Järg

Haige juut ohkas. Siis tuli jällegi rinnas valuhoog ja hingeldus. Haige vajus mingisse apaatiasse, palavikust segatud unevirvesse.

Ja siis nägi ta und. Kogu maailma inimesed seisid jumala aujärje ees, ja igaihel neist oli käsivarrel oma vaip, lappvaip. Ja jumal võttis ühe vaiba teise järele ja viskas suure sulatuspatta. Mõne vaiba lapid sulasid kokku õrnroosaks, teise omad jälle ruskeks kui roostes raud. Igasuguseid värve oli näha. Ja millise värvi kellegi inimese vaip andis, niisugune oli ka vaiba omaniku saatus peale surma. Ühest sai kiirgav õhtueha, teisest põhjataeva virmaliste vaskne vehklus, kolmandast kollane kõrvelliiv...

Tuli kord ka tema, Taanieli kätte. Jumal vaatas ta vaipa süngistunud pilgul ja kõneles siis:

— Sina narr! Kord sa hõiskasid päikese poole, olid muretu, olid rõõmus. Ei püüdnud olla tark ja aru saada minu kätetööst, maailmast. Jah, õigus — see on märgitud su vaibas roospunasega! Aga mis tegid siis? Langesid, hakkasid kahtlema ja kartma. Hakkasid mu kätetööd vaatlema ja arvustama, selle asemel et elada ise. Määrisid maailma maalrikojas mõistmatu töölisena ka oma näpud. Tegid paha, segasid oma käperdusega mu kätetöö helisevat harmooniat. Aga olgu! Kõik see ei tähendaks, kui ainult poleks seda langust! Kui sa alati oleksid elanud kas vabana ja puhtana nagu sinine taevalagi, aga mitte kõhklevana ja arvustavalt tagasivaatavana, — või jälle tammunud alati ikkes argipäeva härgjana, virisemiskoorma kandjana. — Aga langus on, — ja vaata nüüd siia! —

Nende sõnadega rebis jumal ta lappvaiba kaheks, nii et ühele poole läi vaid see punane siidiriba, teisele aga kõik muud lapid.

Viimased viskas jumal suure sulatuspatta.

— Vaata nüüd siia! käskis jumal.

Ja tema, Taaniel, vaatas. Nägi terassinist puhtatoolinist segu, mis helkis külmalt.

— Ja vaata veel! kõneles jumal. Võttis ühe teise vaiba, kus oli näha palju musti ja hüübunud vere värvi lappe — tapatöid ja pettusi. Sulatas sellegi vaiba, ja jällegi ilmus patta sama terassinine segu. Ja jumal kõneles:

— Vaata, see inimene oli roimar, oli valerahategija. Aga ta polnudki kunagi parem. Tal ei olnud hõiskeaega nooruses, ta ei olnud vaba kui sinine taevalagi. Ta ei langenud! Ja sellepärast saab temast nüüd mererannale võimas raudkivikalju. Saaks ka sinust, aga su langus, langus! Vaata edasi!

Ja jumal viskas tema, juut Taanieli, vaiba teiste lappide juure veel ka tolle roospunase siidiriba. Kohe kadus segust endine külmpuhast toon, muutus sopavärviseks, hallruskeks.

Jumal lõpetas:

Poriks pead sa saama, maanteele kõigile tallata, sest et oled langenud. Sest et sinu kätte usaldasin kord rohkem. Tahtsin sind elama panna kui lillekese väljal, mil ei ole rahutust ega muret homse pärast!

Haige juut ärkas. Oli juba saabunud öö, ja tuba kõle ja pime. Surmavaikus valitses ümberringi.

Ja siis hakkas haige oma palavikulise ajuga unenäo üle järele mõtlema. Kibe kahetsustunne tuli talle. Kui saaks pärast surma ometi mereäärseks kivikaljuks, aga mitte poriks maanteele! Kui saaks päästa selle roospunane siidiriba määrdumise eest! See õnnis noorusmälestus!

Siidivana ronis voodist välja, tuigerdas tuba mööda meeleheitel siiasinna. Suutis viimaks süüdata lambi. Võttis siis oma lappvaiba ja rebis sellest värisevate kättega tolle punase lapi välja. Ülejäänud lapid viskas nurka, punase aga peitis padja alla. Kustutas siis tule, heitis uuesti voodisse.

landit. Kes aga kõiges selles keerises punetades püsis ikka naerusui, see oli mynheer Robbers, õnneliku perekonnaromaani — *De gelukkige Familie* — isa. Vaevalt kikitask hallide habemeudemete teravik sedagi, et Robbers on oma kodumaa kirjanduse kauasemaid arvustajaid, lugupeetud ajakirja *Elsevier's Maandschrift* toimetaja Amsterdamist. Vagusa vanahärra soojavereline inimsus pääsis kõikidele tajutavasse õigustesse alles pärast juhatatavate istangute lõppu. See oli ta kodulinna Amsterdamis. Hollandi kongressi efektiiviks tagatipuks kujunesid säälses kuulsas riigimuseumis korraldatud õitsetunnid. Ajalooliste meistermaalide laadis kostümeeritud kirjanduslikul maskeraadil esindas Robbersi profiil ja naerusuu siis üht silmapaistvaimat nähtavust. Oli see Robbers või mõni Jacob Cats 17-ndast sajandist?

Hõlpsasti võis siin kuulane eksida oma sarnasus-aimustega. Pidi küll olema madalmaalane, et kirjandusliku karakteristikasse üle kanda neid vanemate-vanemate moodi ehitud enesetravestiaid. Võrreldes amatsoon Ammers-Külleri kõrval ühe Jo de Witi kiharate keerdumist, ühe Fenna de Meyeri kleidisaba pikkumist üle oleviku rajade oleksid aga välismaalase silmis nagu van Vermeeri armastusväärseid naiskujud astunud oma raamidest. Nähes laiade kübarate, valgete kandiliste kraede ja põlv-

pükste ilmumist muuseumiski puudumatu puhveti poolele oleksid päälitseva pilgu ees elustunud nagu van Helsti kütisöömingud või lihtsalt Frans Halsi lustilised joodud. Ena, 17-sajandlane Boutens! Oma rõõmu ja nukruse vahel rippuvate vurrudega, klaas käes, oleks ta nagu otsinud õnnelikumat iseennast. Harva kellele külalistest meenusid ta väriread vanast veinist kristallistunud tusa peekris:

*Oude wijn van vreugd gekelderd,
Die, mijn late lust en lied — —*

Kahetsetav see kirjanduslik koondis, mida ükski aatlas ega mingi pettepidi rõõmsus kõrgemale ei tõsta isekaist huvidest, arvas Rembrandti erilisel valgustatud *Öövalve* ees jälleleitud hõimukaim V. A. Koskenniemi. Parajasti Pariisist tulnud, kahjatses ta oma eksikäiku selle parinikkude moodi võetud kirjanikkude kutseliidu asutamisele, mille nimetuseks on *Fédération internationale des sociétés des gens de lettres*. Kõigi maade kirjastajate, ajakirjade ja ajalehtede ähvardus autorite üldstreigiga? Soome kaaslane eelistas ehtsamat ajaviidet ja ilusamaid illusioone.

Lõpp

Aga rahu ta ei saanud. Palavik oli suur, aju kärsitu. Ta tundis, et niiviisi ei suuda ikkagi hoida seda punast sopastumast. Tundis, et see punane ikkagi jääb teistega kuidagi viisi ühendusse.

— Aga kuidas saab, kuidas saab...! Rahutult viskles haige voodis. Ei tahtnud saada sopaks maanteel...

Vastu hommikut uinus ta viimaks uuesti.

Kui ärkas, oli juba päev. Ja ta märkas, et keegi seisab voodi päitsi juures. Vaatas, nägi, et see oli võõrastemajapidaja väike tütar. Laps oli näinud padja alt paistvat midagi ilusat, punast. Oli selle esilegi tõmmanud ja sõrmitse nüüd seda.

Haige võpatas. Talle tuli meele öine uni ja ka vaibarebimine. Tuli ühtlasi päästev mõte.

— Kas tahad seda endale, laps? küsis ta nõrgal, naerataval häälel. — Võta, võta...!

Tüdrukukesel oli heameel, ta sidus punase siidiriba endale juustesse. — Ära kellelegi ütle, kust said selle... Ütle, et leidsid turgent, õpetas veel haige juut.

Laps lubas mõtlikult, sai siis jälle rõõmsaks, kõneles, trallitas nagu alati. Läks viimaks.

Heameel oli palavikus jampsival juudil. Tundis, et oli nüüd annud oma nooruse, oma elu parima mälestuse edasi sellele noorele ja saab ise vähemalt kivilaljukski mere- rannal...

Tuli võõrastemaja teenijatüdruk.

— Põletage ära... põletage kohe ära see vaip seal! Selle küljes on süüria katk, katk! Põletage...!

Tüdruk ei saanud alul hästi aru, aga viimaks viskaski ta soniva juudi pealekäimisel selle kummalise vaibaräbala sealt nurgast küdevasse ahju.

Õnnis naeratus lehvits seda nähes haige juudi, selle Siidivana näol.

— Ei nüüd pääse, ei nüüd pääse need sopased punase juure!

Vajus selle lohutava mõttega rammetusse unne.

Aga all nõuti võõrastemajapidaja väikeselt tütrelt, kust ta oli saanud punase siidipaela. Ei kestnud kaua, kui juba tuli ilmsiks, et juudilt. Tollelt haigelt!

Ja siis tuli teenijatüdruk ja kõneles süüria katkust ja Siidivana sonimistest.

— Mine tea, võib säärase küljes ollagi katk! otustati.

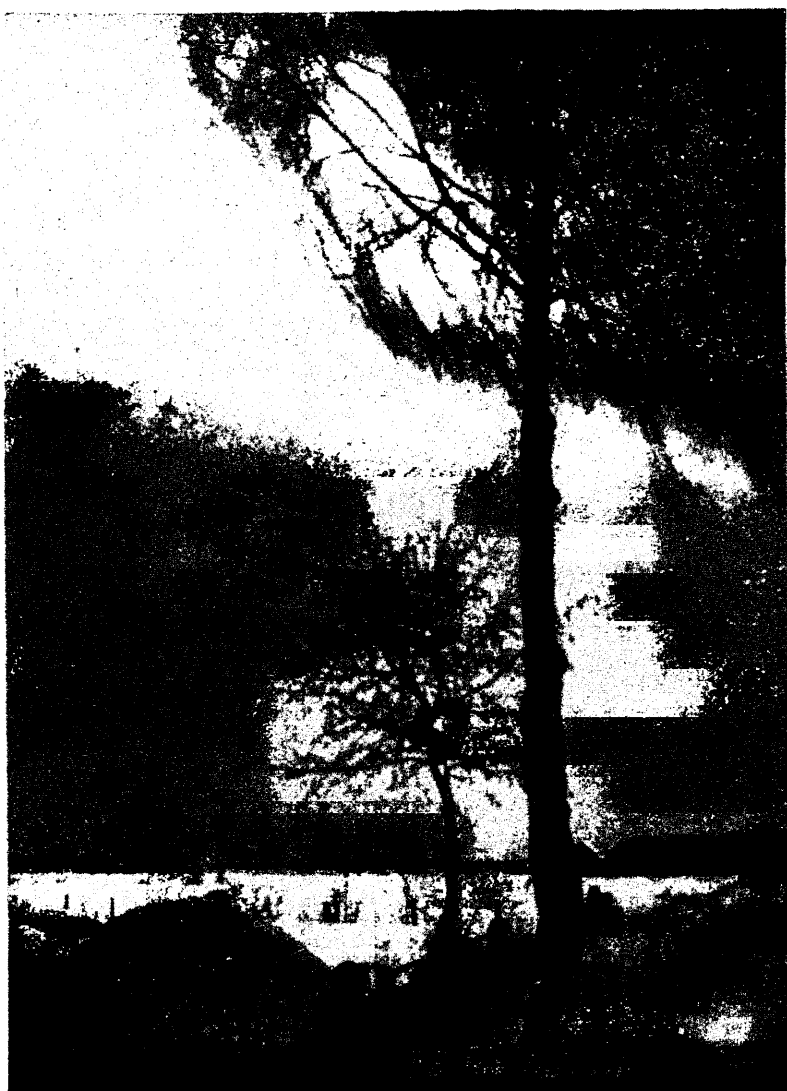
— Viska kohe ahju see pael, kohe ahju! käsutati.

Ahi küdes aga ainult ülal Siidivana toas.

Haaras siis teenijatüdruk lapselt paela, viis üles, viskas ahju, pesi pärast näpudki hoolikalt puhtaks.

Siidivana seda ei näinud, et ta vaip tervenisti hävis ikkagi samas tules. Ta magas raskesti kuni lõunani. Ja kui viimaks ärkas, ei näinud ta sellest, mis ta ümber sündis, üldse enam aru saavat. Sonis õhtul, viskles ja jampsis veel hullemini kui öösel.

Ja järgneval hommikul oli ta surnud.

TALITUUL

Fot. P. Drabe

Päev hiljem maeti ta kirikuaia taha söödile, kuna õpetaja juuti pühendatud maasse ei lubanud panna ja kuna pealegi veel kellamees oma karjamaast selle vaevalt ruutsülla suuruse tüki andis päris tasuta. Risti asemel pandi püsti piklik kivi, millesse alevi kiviraiur viguri pärast täksis nimegi.

Nii kadus Siidivana maa pealt.

Aga alevi kõrtsis öeldi vahel, kui ta juhtus meele tulema:

— Kuradi juut, hähähä! Kus laulis ja lõi kepsu!

Mõnelpool jälle oodati ta tulekut veel mitu aastat. Nimelt maakonna kaugemais nurgis, kus ei teatud, et karjapoisid ta hauakivil juba löid kahtkümmendüht ja et ta lemmikhobuse nahast tehtud pikad säärsaapad rippusid alevi kingsepa aknal.

Ja sedagi ei saadud kunagi teada, kas sellest veidi tobeda peaga juudist peale surma tuli mereranda võimas kivilalju või maanteele pori.

Lõpp

Jaan Vahtra

RÄNNAKUID VÕRUMAAL

Autobiograafilisi pilte aastailt 1902—1909

17. ÄIATAAT

Järg

Ühel sügisõhtul istusin jälle Noorsoe pool Tänna-silmas, kus puhusime kummalisi jutte naistest ja muust, nagu harilikult. Valmistusin juba koju tulema, kui Noorsusi järsku tegi ettepaneku: „Lähme korra ka minu uut pruuti vaatama, — mis sa sellest plaanist arvad?“

„Eks lähme, kui sa tahad teda mulle näidata. Ons ta kaugel?“

„Ei ole kaugel, just siinsamas lähedal, Kasaka pool.“

„Aa! No sinna võib minna, oled vist selle kena plika meeled segi ajanud,“ vastasin mina.

„Mis seal nüüd segi või mitte, aga see on igavene sant lugu, et vanamees hoiab tüdruku kui kuldrublat, ei usu teda kuhugi, ei lase aita magamagi. Peab alati toa akna pihta koputama, enne kui sisse saad. Ja seal kuuleb vanamees iga sõna, mis sa iganes ütled...“

„See on sant lugu küll...“

Juttu ajades olimegi jõudnud juba Kasaku talu juure. Kuu paistis selgesti nagu päike ja õues oli iga hoone ja asi selgesti näha. Sügavad hoonete varjud langesid teravalt külmanud, kastest krabisevale rohule.

Hiilisime kambri akna alla, kus Susi teadis tüdruku magavat; mina surusin end kõrvale, kuna Susi akna alla asus ja üsna tasa koputas. Järgmisel hetkel nägin, kuidas aken päris kuulmata avanes ja neiu oma pea akna vahelt välja pistis. Tutvustas Susi mindki kui oma sõpra, kelle poolt midagi pole karta: ma olevat samuti mõistlik poiss kui temagi.

Läks lahti väike lobisemine, mis pidi käima nii tasa, et vanamees ei kuuleks. Viimane norskaski toas päris rängasti.

Seal pistis Susi pea üsna tüdruku kõrva ligi ja sosistas midagi. Tüdruk kuulatas, vaidles milleski vastu, kuid kadus peagi aknalt, seda hoopis kinni pannes.

Noorsusi tõmbas mind käiksest, tegi minekut õue poole ja kõneles salapäraselt:

„Sain tüdrukule augu pähe rääkida. Lähme, poeme vanamehe küüni heinte peale, üks öeldi olevat lahti, tüdruk lubas järele tulla, — on vabam juttu vesta, ega vanamees praegu midagi ei kuule...“

„Vaata, kuramus, või nii vahva pruut sul! See juba meeldib...“

Silmapiilk olime küünis heinte peal, üks pärani lahti, kust paistis sisse tore kuuvalge.

Peagi naksatas tasakesi toauks, tüdruk pugus tasa välja ja hiilis maja varjus küüni poole, seljas valge pihtkasuk. Järgmisel hetkel pikutasime mõnusasti küünis heinte peal, tüdruk vahel, tema kummalgi pool lõbus kaval.

Läks jutt juba tükk aega üsna lõbusasti edasi, kui korraga oma õudseks hirmuks kuulsime, kuidas toauks päris kõvasti käis, ja toalävele ilmus vana Kasaku lai kogu, valgeis aluspükstes. Ta seisis tüki aega, kuulatas ja hüüdis siis käskivalt ja valjusti:

„Liisa! Liisa, sa kuuled! Ma ütles sulle, — tulõ silmäpilkk tarrõ.“

Siis seisis vanamees veel, ja kuna meie vait olime kui hiired, hõikas ta uuesti ja kurjemalt:

„Liisa! Ma ei tii nalla! Ma hõika sinno õkva tõemeeli, tule nüüdsama õkva är.“

Jäi sellegi peale kõik vaikseks, tüdruk värises meie vahel nagu haavaleht, kuid avaldas arvamist, et vanamees ütles korra ära ja läheb selle peale magama, — teisel päeval niikuinii pole pääsmist.

Juba jätkus meie tasane jutulobin uuesti, kui oma ehmatuseks nägime, et vanamees sammub üle õue otse küüni poole, käes hea malakas.

Jõudes küüni lävele, jäi ta päranioleva ukse ette seisma, kuulatas ja pööratas siis:

„Liisa! Kos sa olõd! Ja kos omma nee, kes sinno vällä petivä? Ma ütles sulle viil, tulõ küünist vällä...“

Asi oli meile õudne: vihane vanamees seisis malakaga ukse ette, ja põgeneda polnud võimalik. Instinktiivselt mõtlesime vist kõik kolmekesi üht ja sedasama: on vist kõige parem jääda pimedas küünis liikumata paigale, ega vanamees küüni ometi tule, ta ainult ähvardab.

Kuid vanamees mõtles siiski teisiti. Kui nägi, et küünis jäi kõik vaikseks, vihastus vanamees koguni, astus otsekohe küüni sisse ja hakkas malakaga heinte pihta siia-sinna virutama, ise kirudes:

„Vai nii, teie põrgulise! Petvä latskõsõ tarõst vällä. Ma teile sunnikile näüdä...“

Tuli ligemale, mats! ja mats! käis kaigas heinte pihta.

Siis äkitselt — rops! Ja nagu välk olime kõik korraga jalul ning samal hetkel vanamehest mööda, küüniuksest välja. Tüdruk lidus toa suunas, mina katsusin ruttu ronida üle aia, kuid Noorsusi, — ta haaras viimasena välja tulles küüni ukse ja lõi laksatades kinni, ja uksepulk otsekohe ette.

„Uss' vallaõ! Kae kuradilisi,“ kurjustas vanamees küünis ja surus raginal ust.

„Ei mõtlegi lahti teha,“ irvitas Noorsusi väljast, „kes ajas su, vanamehe, õõsel küüni materdama? Kartsid, et tütre ära sööme või! Istu nüüd ja mõtle järele, välja ma sind juba ei lase...“

Kestis veel sõnavahetus, ja vist oleks Noorsusi vanamehe küüni jätnudki, kui mitte tütar poleks tulnud appi vanameest vabastama. Kuid veel enne, kui vanamees sai küünist välja, hüppas Noorsusigi kärmesti üle aia ja me lasksime koolimaja poole kiiresti jalga.

„Sai vanamees pisut õpetada. Oleks kulunud tal hommikuni seal lasta „tüdruku valdata...“ kõneles Noorsusi minnes, ise kaunis pahane nurjunud külaskäigu üle.

Olen jutustanud mõne väikese loo, mis juhtus tol ajal meile, noortele rahvalugustajatele, kel jätkus energiat kahel käel pillamiseks nii paremale kui pahemale poole. Olime optimistid, naersime üle halli igapäevase elu, leides, et peale niinimetatud moraali ja mittemo-

UDUS

Börsikäigu esisel, Tallinna Pühavaimu kiriku ees

raali on veel midagi muud: säde hästi plahvatanud teravmeelsust ja elujaatavat huumorit käib üle iga moraali.

Lahkusin Metstest ühel detsembripäeval 1909. Olin saanud ootamatult kirja *Viljandi Teataja* toimetajalt Kaarel Baarsilt, kes teatas, et selle uue ajalehe osatöötajate juhatus on otsustanud mind kutsuda *Viljandi Teataja* toimetuse liikmeks. Katkestasin koolitöö päeva pealt, andes omal volil selle nooremale vennale edasi, ning sõitsin viibimata Viljandi, kus mind juba oodati.

Jäid maha kaks minu vahvat kaasvõitlejat Noorsusi ja Otsa Mikk ning terve rida teisi. Kuid ei jäänud nemadki sinna Kähri ja Põlva nurka enam kauaks: valgusid peagi sealt minema laia maailma, uuele paremale saatusele vastu.

Ja tõesti! On olnud meil kõigil siiski õnne: maadeldes läbi mitmest väravast, naerdes alati, ka seal, kus harilikult nutetakse, oleme kõik kolm jäänud püsima selle tulukese juure, mis tookord, väikese koolmeistri päevil, tihti plahvatas, sünnitades kõrge, heleda leegi, mis araverelisi koguni kohutaski — meie piirituks rõõmuks. Niihästi Noorsusi kui ka Otsa Mikk on lugupeetud ametites, hinnatud ja lugupeetud neist, kelle keskel nad töötavad. Usun, et tulevad nemadki mõnel kaunimal tunnil meele neid väikesi lugusid, mis olen pannud kirja, ja naeravad veel kord südamest — ühes minuga.

Sest:

On õnnis see, kel noorustuld jätkub ka siis veel, kui juuksed juba lumivalged...
Lõpp

PROF. A. ADAMSON

ILMSÜÜTUS

Nüüdisaegne hädakisa

„Olionis“ ilmud A. Mälk'i „Nüüdisaegsest“ tärgetet mõtteid

HÄDA sulle, sa nüüdisaja naine, sest oled taunit nüüdisaja mehent! Häda sulle, sest kannad revolvril! Häda sulle, sest lähed riigikogusse, kaitseliitu! Häda sulle, sest sa ei taha ainult produtseerida kodanikke riigile ning elada korralikku koduelu voodi ja köögi külge aheldetuna! Häda sulle, sest isegi mehest ei saa enam täielikku jumalat sulle! Häda sulle, sest evid armukogemust ja eluvabaduse! Häda sulle, sest oled loojalt kingit ihu ja hinge võtnud kui iseennast, ei mitte kui vahendit mehe eest hoolitsemiseks, lohutamiseks ja tasakaalus hoidmiseks, ohverdumiseks! Häda sulle, sa lähed lokaali, ja häda, häda, sa — suitsetad!

Jeeriku pasunana oigeid sellaseid kostab läbi tänapäeva, läbi ajakirjanduse ja ilukirjanduski haarab taas kinni Olga Nukrustest ja Hilda Kõrevaarest kui viimseist päästjaist. Ei aita see!

Istugu hobuselle vanale nüüdisaja mees, kui tunneb endas nii palju Don Quijote'i verd eilse ihkamises ja mingi otsima kadund naiselikkuse rüütliromantikast, kui ta veel leiab roostetandki mehelikkuse raudrüü ja kannupoisi küündiva Sancho Pansani. Karistades ülekohtu rännaku päästma naist mehestumise hirmsast ohust. Eks ole see paras võitlus tuulveskitega, sest pole ju mingit mehestumist, vaid naise tee inimeseni kõige oma saabumisaaja saastaga, kõrvalharude ja umbtänavatega. Või nõutakse hää toonina vahest vana vooruse maast välja-kaevamist, mis sunnib häbenema seika, et mehes naiselikkust ja naises mehelikkust rohkem kui tahetakse seda avaldada. Pisut puudub, et ei äratetagi hauast ka vana truudusekultust, mis on üks kavalamaid vaeforme, parimal juhtumil enesepettus, sest inimene ei suuda jääda truusk isendalegi, rääkimata teisest, ka parimal tahtmisel.

Need kuldsed ajad ei tule tepts tagasi enam! Kuid vaata hästi, meie aja mees, su Dulcinea ei olegi nii ilus, ei ta väärigi meie aja naist!

Ja perekondlikkus — ärgem Jumala nimel tehkem endile puuslikke nii tühiseist asjust! Liiatigi ohverdumiseks ülistetakse, õigem alandetakse sünnitamis-kasvatamis-müsteeriumi. Kõik sünnib naudingu pärast, puhtast enesearmastusest. See olekski ju patt, kui võetakse seda välise kohustusena, ehtigu too kohustus siis end kas või Jumala enese püha nimega või seisku ta taga Looduse vägev lärmisõna, millega vahipostilt võiakse jooksikuks tembeldada; see oleks patt iseenda vastu, mis rängim kõigist pattudest, kuna haavaksime oma jumalat lähimas kokkupuutepunktis, iseenese hinge- ja ihu-templis.

Aga kes on lugend looduse salaraamatut, kes võibki teada, mis loodus püüab mehega ja naiseaga? Ons naine abinõu ja mees eesmärk, keda tuleb lohutada, toetada, hoida tasakaalus elukärestikus? Oo seda õrna imelille, milline kasvatai ta ise on oma kasvatajalle! Mulle näib, sa ei olegi niipalju Don Quijote, kui sa Don Juan oled! Eks te ei näe, et lõikate seda, mida külvasite ise. Egoismi külvasite, nüüd tahate lõigata ohverdumist, hellust ning hoolitsust. Nutke iseendid ja oma poegi, kes suurest rüütellikusest ei läbe tõmmata välja palki enda silmast, vaid viisakalt ruttavad enne kiskuma pinda naise silmast!

Aga naist ei ole ju enam, ema ei ole enam (isasid vähem veel!). Nüüd on vaid dekoratiivne moeplakaat, mis igatahes on meeste rikut maitse produkt; muide, egas ta nii halb olegi, jääks soovida vaid, et mehedki end pisut enam puuderdaks-värviiks — nii taktitunde pärast kaasnimeste silmade vastu. Kuid, mis ka juhaks — ei tohiks kannatada inimtüüpide mitmekesisus — mingi või maailm hukka! Enne aga tahaks veel kord kuulda naeru julget ja jumalavallatut. Ning seda naerame, siis kui rändavad rüütliid hüüdjä häälena kõrves otsivad taga oma kadunud Dulcineat.

Alma Kaal

Muusika elunähiste kaitseks

KITSIK on aeg üldse ja kitsik hakkab hingel, kui vaatad suurt varisemist ning laastamist vaimliste alade, eraldaselt muusika kuulul. Leidub rida nähtusi, mida hinnatakse madalamalt nende tõelisest väärtusest ja osutatakse seetõttu neile väiksemat tähelepanu. Saadakse valmis kooni sellega, et sõandatakse tahtlikult asuda kallaletungile sääli, kus peaks talitama hoopis vastupidiselt; naerdakse halvaks panevalt tõsielu traagika ja omaenda lühinägevuse üle. Tahaksin järgnevalt puudutada asju, mis oma väiksusega kipuvad jääma varju, kuid mille tähendus tegelikult ulatub märksa sügavamale.

ORKESTRANT

Selle nime juures tihtigi halvatakse. Dirigent, kontsertmeister, solist — see on juba midagi väarikat, aga palju kaalub üks orkestrant? Publikule ta sagedasti paistab olevat üks viitlänimud inimhing, üks nõorist tõmmatav komödiant, teenistuse andjale hädaline ning leivasant. Aga kas teatakse, et orkestripuldi taga istub inimesi, kes evivad aateid, tundeid, vaimuharidust ja osutavad hindamatuid teeneid interpreteerivale helikunstile.

Orkestrandiseisus, kes oma ülesandeid tõsiselt austab, on üks kandvamaid tegureid liikuvast muusikaelus. Et orkestrandikutset väärilisel kõrgusel hoida, peab soetama olukordi, mis annavad kaitset ekspluateerimise, labastamise ja kutse-eetika kõigutamise vastu.

Aastate eest, kus elu üldiselt kergemaid tingimusi pakkus, näis ka orkestrantide seisukord kujunevat loomulikuks. Asutati kutseühingute keskkohad ning harud, kes hakkasid korraldama mängijate palkamist, nende liigitamist ja tasunormide reguleerimist. Loodi välismaade eeskujul alused, mis kitsendasid erakokkuleppeid ning võistlust organiseerimatute ja eriti asjaarmastajate poolt. Niisugune tervenev olukord kestis mõnd aega, kuni algas majandusliku elu kandejõu vähenemine. Mitmekülgse kokkutõmbamise tõttu muusika kutsealadel võttis maad leivateenimise võimaluste päästmine vähempakkumise teel. Tööjõu tarvitamise langus ja eetilise lodevus mõninga osa professionaalide keskel julgustas nii ettevõtjaid kui ka mitmet liiki teenistuse-otsijaid täiesti vabaks talitamiseks organiseeritud orkestrandi arvel. Kaitseväljalaste mänguüksused, koolipoisid ja muud asjaarmastajad osutisid võistlejateks, kes palgamäärade madalust võivad arendada õige kaugeleulatuvaks. Oleks tõesti aeg astuda samme orkestrantide seisukorra kindlustamiseks, et iga ettevõtja vabal tahtel ei saaks spekulatsiooni sihiga kaubelda teenistusse isikuid väljaspool organiseeritud orkestrantide ringi, liiatigi piiritaguseid jazzmeistreid.

Alles hiljuti tõsteti üles küsimus vangide töö suhtes eratellimistel. Poleks üleaarne ka kõne alla võtta sõjaväe-mänguüksuste võistlust orkestrantidega. Igale vaatlejale on selge, et kroonumuusikud vabalt talitades surevad tegevusaladelt välja paljugi kutselisi eraisikuid, kuna kumbki pool võistlejast asub hoopis isesugustes tingimustes. Sõjaväe-orkestrantidele on kindlustatud vähemalt elatismiinumum, mis pärast tema tasu eramängude eest võib olla märksa madalam. Kui nüüd lubada ettevõtjatele vähempakkumusi, ei suuda ainsapalgaline mängija enam võistelda odavuses sellega, kes töötab vaid lisateenistuse saamise sihiga.

On olemas vist määrus, et sõjaväelased ka eramängudel võivad esineda üksi vormiriideis. Juhtub aga tihti kõrvalekalduvusi vastavast korraldusest; nii siis väliselt ei paistagi silma konkurents täies ulatuses. Tegelikult aga võistlev surve on küllaltki suur ja sunnib kutseühinguid korrespondeerima garnisonidega.

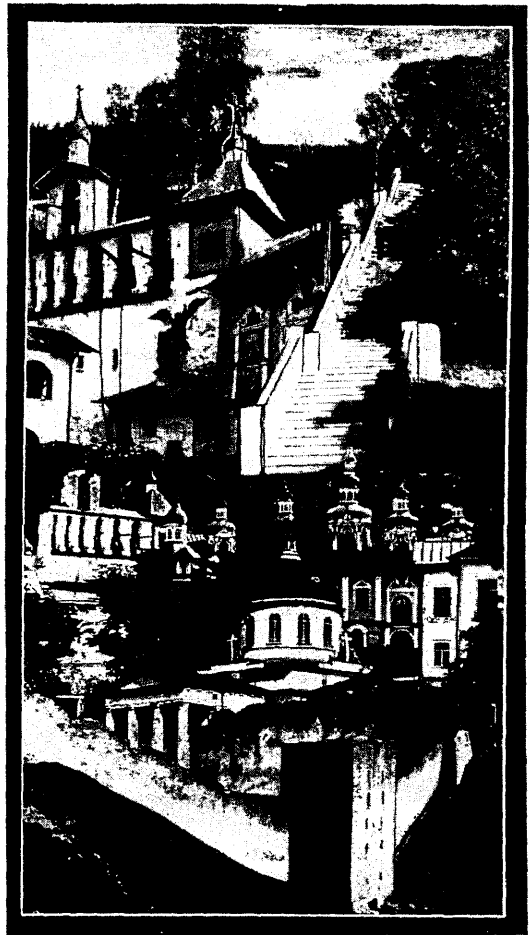
Sõjaväe-orkestrite ülalpidamine läheb riigile maksma tunduvald summasid, kuna aga nende kasutamine pole alatine ja jätkub aega eramängudeks. Leidub ju neidki võimalusi, kus sõjaväelasi saab rakendada mängudesse, ilma et see tikuks kitsendama teiste huve. Ja selle mä-

raga tulekski piirduda. Niisugused esinemised, mis puudutavad elukutselisi orkestrante nende väljavõistlemisega, ei ole loomulikud ja annavad end muusikalistes eluavaldustes valusasti tunda. Poleks liigne, et orkestrantide ühingute ja sõjaväe-orkestrite vahel valitseks side, mille kaudu jõuaks selgusele nende määrade kohta, mis annaksid kroonukoosseisudele teenistust, ilma kahju toomata eramuusikuile.

Üldse aga peaks kujunema olukord, kus muusikute kutseühinguil oleks ütelda mõjuvam sõna mängude korraldamises ja mängijate paigutamises. Seega hoitaks ära nõrgemate jõudude eksisteerimine, tasumäärade langemine ja kvalifikatsioonile mittevastav seis orkestrantide vahel, välisjõudude kasutamine spekulatsiooni sihiga, asjaarmastajate ja muude võistlejate tegevuse piiramine, mehhaanilise muusika taltsutamine ning üldse sisemise väärtuse, kutse-eetika ja vastutusetunde tõstmise mängijaskonna keskel.

Milleks muidu töötavad muusikakoolid ja kasvab päälle muusikaline noorus, kui pole tarvilisel määral kindlustatud nende tuleviku töö ja tegevus.

Ed. V.

PETSERI

Fot. A. Neumann

F. Karlson

Lauluisa, Luuleema

Ette kantud proloogina Adsoni näidendile *Lauluisa ja Kirjaneitsi Vanemuise* juubeliüritusel Tartus

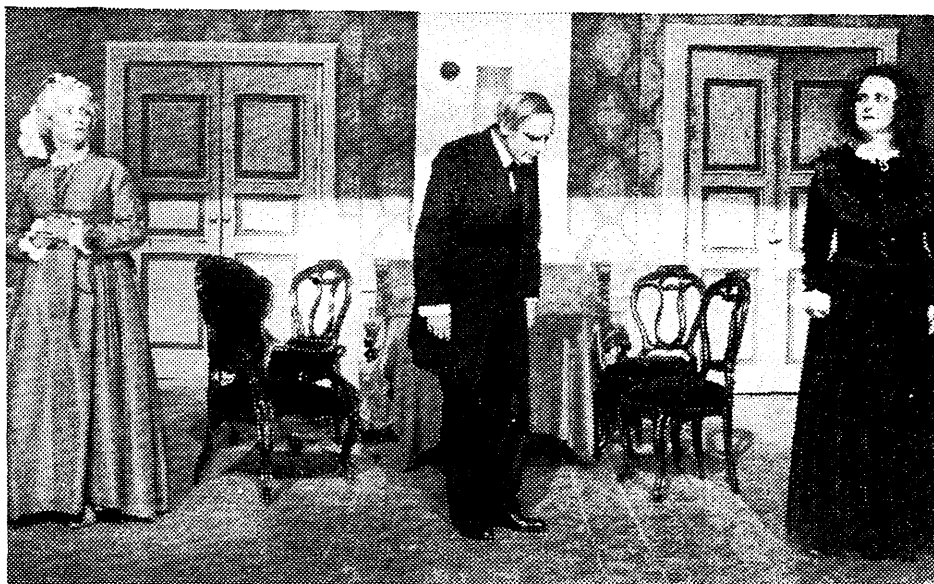

A. VOMM: F. KARLSON

I

Suursoo saarel tukkus talu,
kiratses kodu kadajane,
suikus sünge suitsu tare,
näljad närised nurmedel,
vaevad vainul virisesid,
aasal hallitasid armud,
hallad rabas halasivad,
koolnud kollitasid kalmus,
manalasta mardus oigas.
Kurja kaarnad kuulutasid,
kirikuhakid hässitasid,
hulusivad ümber hundid,
mõnitasid mõisa kullid,
kaasa kadakad kajasid:
„Orja, orja, orirahvas,
sure, sure, surirahvas,
pole sul hellitajad eilet,
ega hommet hoolitsejat,
täna sul vaid tänituseks,
külma su koldel kütjaks, keetjaks,
katk su kätki kiigutajaks.
Usk see hukkus hundiauku,
lootus lõppes karulaande,

kanarbikku kullad koolsid.“
Töö aga kuulis, kostis kohe,
elutahe visa vastas,
kohuspiitsa plaksutateli,
rahva haldijas hüüahtas:
tohoh, tohoh, tondilased,
kaduviku õudsed kollid,
põrgulised peletised,
küll ju teid ma kütke panen,
kurku keele teil keelutan,
las mu pere kaalub kannud,
põllud kividest koristab,
kraavid kaevab siia sohu,
raiub kadakad karjamaalt,
nälg siis närtsib samblarappa,
muremadu kõndu kärwab.
Arka, ärka, mu pereke,
tõuse rahvas väsivallast,
kuningate kuulus sugu,
vabaduse võidulased,
mehed kanged, naised nõtked,
töö ootab nurmil te tegusid,
armud kallistust aasadel.
Pere vaikiv käsku kuulis,
raputas maha rammetuse,
needusvaeva väsimuse,
hammustas valu habemesse,
pühkis pisarad silmista,
ajas sirgu seljasooned,
tõstis pea tulevikku,
korjas kokku usku uudset,
lätis koldel lootuslõkke,
armuaarded hälli heitis.
Tares pereema toimis,
vokki jalaga veeretas,
kätkit teiseaga kiigutas,
mõtiskeli muinasjutte,
leeloteli lemmiklaule
kangelastest kalevitest,
sarvikust ja sortsilastest.
Lilled vainul kaasa laulsid,
kägu kuusel kukkus kurba,
ööbik õilmetes ilutses,
lõod lõõritasid õhus
selle elu iludusest,
unistusest, armastusest.
Maailm madal mureskeli,
kuu aga kõrgel kodus kulda,
päike sähvis sädemeida,
tähed tules tuikelesid,
taevas laia lausa laulis
valitseja vägevusest,
jumalate juhatusest.

KREUTZWALDI JA KOIDULA KOHANG

Stseen „Vanemuise“ hooaja avatükist „Lauluisa ja Kirjaneitsi“. Keskel Fr. Kreutzwald (A. Sunne). Vasemal pr. Kreutzwald (M. Türk), paremal L. Koidula (L. Reiman)

II

Lauluisa, Luuleema,
Vanemuise lemmiklapsed,
kõike kuulsid, kaasa tundsid
valu võimsa värinaga:
kodu raskeid kannatusi,
pere piina pigistusi,
rahva mure muljutusi,
ime ilu igatsusi,
lootusleegis laulvat hinge.
Lauluisa, Taara tarka,
leinakasest lõikas kandle,
ketras keeled kuude kullast,
loova luule lõngakestest,
helistas neid salasunnil,
esile nõidus nägemuse,
ilmestades ilmutuse
tõusvast tammest, kalju kaitsest,
kasvavast kaugel kangest kodust,
vabast, võimsast rahva riigist,
kuulsast võsust, kuninglikust,
Kalevipojast kangelasest.
Manas piina pisaratest,
unarusest usku uhket,
leina loosta lootust loitvat.
Luuleema, hellakene,
Emajõe ööbikut kuulatles,
avastas oma armastuse,
isamaa, Eesti, hingeheli,
südame sügavama salve,

vainu lilli kokku korjas,
ehtis neid pisarpärlitega,
hingeilu helmestega,
oma valu veimedega,
oma rõõmu rahadega,
sidus sekka veel südame,
punus pärjaks kõik kallile.

III

Lauluisa, Luuleema,
surm ju sulges teie huuled,
südamete tuksed seistas,
mattis pehme muru alla
teie piina pigistused,
teie vaeva väsimused,
armastused, ahastused,
inimese ekslemised,
mustad mineviku varjud.
Kuid te usk veel ikka võrsub,
lootus loidab tulevikku,
armastuse kuld ei kustu,
kuni eesti süda soe,
päike paistab kodu põlde,
taevas tähed sädelevad.

Minevikku mälestame,
luule, leina lugudega,
tulevikku tähistame,
teorõõmu tuledega.
Mis on maine, mingu mulda,
kunstis säilitame kulda.

F. Karlson

J. Tõnts

Andres Saal

In Memoriam

Andres Saal

AJAVIKAT on lõiganud ühe meie vanema põlve ajaloolise kirjaniku ja südika ärkamisaja tegelase Andres Saali elukõrre, jättes vaid värske mälestuserootsu, mille varjud ulatuvad tagasi aega *anno domini* 1884, aega, mil A. Saal kutsuti Ado Grenzsteini poolt Tartu *Oleviku* toimetusse ja milline daatum tulebki võtta A. Saali vaimuelu tegevuse alguseks.

Kui tänapäeva radikaal-liberaalselt estraadilt astuksime tagasi ajalukku eelmainit 47 aasta võrra, siis leiaksime kahtlemata meile hoopis ebaomase õhkkonna. See oli väljakannatamatu, umbne mahasuruva vägivaldse ümberrahvustamise leitsakust. Täna oleme harjunud vabaduse, sõnaõiguse ja kõlava eesti keelega. Oleme eestlased, kes armastame priiust ning tegevust ja pühendamist end vahest liigagi harva ajalooli ja isikuile, kes seda on teinud ja kellele võlgneme oma äratamise priiusele, pioneeridele, kes aastakümned tagasi julgesid ignoreerida valitsevat vaimu, organiseerides eesti omi seltse, õhutasid kõnede ja kirjandusega maa poegi, istutades nende rinda igatsust vabaduse järele... andes neile rahvustunnet ja selle teadmise, et ka eestlased on inimesed.

Nimed nagu Kreutzwald, Jannsen, Anna Haava, Grenzstein, Hurt, Jakobson, Saal, Veske, Fählman, Koitula, Kunder, Hellat, Hermann jne. on olnud heledaiks tähisteks Eesti vaimuelu juhtivail radadel. Nende ja meie vahele aga on tõmmatud must läbitungimatu loor, mille taha meil on võimatu pilku heita. Nende mälestus aga kestab edasi ja annab noortele eeskujuga ning vaimustust püüeteks ja võitluseks ideaalide eest.

Odamees nr. 10, dets. 1923. a. toob A. Kitzbergi kogust 23 pilti eesti ärkamisaja tegelasist, nende hulgas A. Saali.

Mul on põhjust uskuda (ehk ma küll ei ole kompetentne eesti olude hindamises viimaste aastate vältel, mil olen elanud võõrsil), et see üksteise järele lahkujate idealistide ahel A. Saaliga oma viimist lüli kaotades on enam-vähem täielikult vajunud ajaloolise mineviku merre...

A. Saal sündis a. 1861 21 (9). mail Pärnumaal, Tori vallas, Laasi talu peremehe pojana. Sai eelhariduse Tori kihelkonna koolis. Selle lõpetanud, sooritas Valga õpetajate-seminaris õpetajaeksami ja sai vastava koha oma kodukohta — Tori Selja kooli, kust A. Grenzstein a. 1884 ta kutsus Tartu *Oleviku* toimetusse.

Sellalt peale algas Saali tõeline õppeaeg. Olles abitoimetaja ning Eesti Kirjameeste Seltsi kirjatöötaja, hiljem abipresident, astus ta vabakuulajana Tartu ülikooli, kuulates filosoofiat, ajalugu ja mitmeid muid õppeaineid, et olla teadev kõiges, mida nõudis ajalehemehe kutse mitmekülgus.

Aastal 1897 lahkus A. Saal kodumaalt, et kustutada oma lakkamatut teadusejahu laias maailmas. Peatudes lühidalt Saksamaal Frankfurdis Maini-ääres, kus studeeris topograafiat, reisis ta järgmise aasta alul Jaavasse ja sai endale õnnelikult koha Surabajas ilmuva päevalehe trükkikojas. Kolm aastat hiljem läks tal korda pääseda riigiametniku kohale Hollandi valitsuse juures, kuhu jäi püsima kuni a. 1920, millisel aastal ta pensioneeriti halva tervise tõttu, mida põhjustanud oli troopiline kliima. Samal aastal likvideeris ta oma kinnisvara Jaavas ja vaa delnud maakera igasuguse vinkli alt, otsustas asuda pehmesse Kalifornia kliimasse, mis ühtlasi oli ka soodus ta troopikal sündinud laste tervisele, kes põhjamaise Eesti karmile kliimale poleks suutnud kohaneda. Siin otsustas kirjanik puhata, kosutada tervist, ja anduda tööle kirjanduse alal. Aastal 1923 ühel reisil sattus Jokohamas (Jaapanis) märatsevasse, sadutuhandeid elusid võtnud maavarisemisse, ning olles astunud ühte abianderühma, sai ise vigastada, milline juhtum avaldas kõige enam mõju kirjaniku silmadele. Sestsadik halvenes ta nägemine kõigist arstide püüdeist hoolimata aasta-aastalt ja 1927-ndast aastast peale valitses kirjaniku ümber täieline pimedus.

A. Saal oli üks neist, kes oma ülesandeile anduvad töise löbu ja innuga. Ta ajaloolise sisuga ja vaimustava laadiga jutu toodangust on kõige enam nimetamiseväär t jutustused eesti minevikust, nagu *Vambola*, *Aita*, *Leili*, *Hilda*, *Saare piiga*, *Uudu* ja *Meeta* jne. Peale selle on tal ilmunud veel *Päris* ja *prii*, eesti pärisorjuse ajalugu a. 1215—1819, *Isamaa ajalugu I*, *Valge vanne*, jutustus Jaava ajaloo, *Isamaa ja Priiuse eest*, buuri sõjast jne. jne. Aastakümnete kestes on A. Saali sulest ilmunud rida huvitavaid reisikirjeldusi ta reisidelt ümber maailma. Ka on ta avaldanud artikleid sotsiaalküsimuste üle küll *Postimehe*, *Oleviku*, *Virulase* ja *Teataja* veergudel.

Ajal, mil kirjanik elas troopilisel Jaava saarel Ida-Indias, tegutses ta ka fotograafiaga, ja kirjutas saksa-keelseid käsiraamatuid ja artikleid fototehnilise sisuga, nagu *Tropenphotographie*, *Ein Ratgeber für Tropenreisende und Liebhaber der Lichtbilderkunst*, *Tropenkamera*, *Einiges über die Schwierigkeiten der Photographie*, *Meine Studienreise 1912/13 in Europa* etc. Kogu aja kestes, mil kirjanik Jaavas elas, tegi ta kaastööd eksperdina saksa fototehniliste kuu- ja aastakirjadele, nagu *Jahrbuch für Photographen*, *Eders Jahrbuch*, *Das Atelier des Photographen*, *Photogr. Korrespondenz*, *Lux*, *Klimsch Jahrbuch für Reproduktionstechnik* etc. ja tegi endale Saksas tuntud nime mainit alal, Saksas sellepärast, et Eesti sellaseid teadmisi ei vajanud.

Eriti huvitet oli A. Saal filosoofia, psühholoogia, metafüüsika ja religiooni küsimusist ja uuris agarasti vii-

Andres Saali maja Hollywoodis, Kalifornias. Pahemal näha tema teise maja (kus ta suri) nurk. Pääle nende majade kasutas S. — küll rendi alusel — veel kaks maja all-linnas, s. o. Los Angeles

A. Saal J. Tõnts'iga oma maja aias. Pildistus on tehtud kirjaniku 70-ndal sünnipäeval. Hiliseim foto temast

A. Saal abikaasaga oma aias. Paremas nurgas aia „kaitsevaimu“ kujutis

Fot. N. N.

SÜGISTORM

mase 30 aasta vältel metafüüsilist ja usulist progressi. Oma uurimisviljana selt alalt on ta jätnud a. 1925 ilmunud eestikeelse raamatu *Nägematu maailm ja surematu elu*, ja saksakeelse *Buddistische Lehren, Indische Philosophie und Geheimwissenschaft, Ewigkeitsprobleme* jne.

Ajalehe töö, riigiameti ja seltsielu tegevuse kõrval on ta leidnud aega olla üks tootlikemaid kirjanikke Eestis.

Olgugi, et ta viimaste aastakümnete vältel elas võõrsil, väljaspool eesti olusid ning elu ja nagu unustetuna ja võõrdununa Eestist, pole A. Saal kunagi lakanud armastamast oma väikest kodumaad soojasti ja täiest südamest.

Mulle tuleb alles nüüd meele, et meie pikkadel jalutuskäikudel kadunuga Hollywoodi varjulistel palmi- ja eukaliptusealleeidel Saal kunagi ei kõnelnud maade üle, mis olime tundma õppinud...

Nagu meelest oli läinud vanakesel ta 23 aastat Jaaval, 10 aastat kaunis Kalifornias — kogu maailm. Järele oli jäänud vaid Eesti, möödunud noorusiga... Alatihti aetas pime kulupea minule, hiljem võõrsile rännanule, küsimusi Eesti oludest, poliitikast, haridusest, usust jne. Pean tunnistama, et mul vahest oli häbi, et nii vähe teadsin jutustada... Ta nägu omandas õnduseilme, kui ta vaimusilma ette maalisin pilte kodumaa loodusest, rukkililledest, lõhnavast kaskedest, vulisevais~~e~~ ojadest, kudrutavaist tedrekukist kasteses suvehommiku koidus, isegi saunaviha lõhnast laupäeva õhtuil. Vastutasuna jutustas lõbusasse tujju sattunud hallpea oma noorusmälestusi ia koerustükke, alates suurest mustast karjakrant-

sist Kaseküla heinamaadel, — kooli pingist, — karmist õpetajast Selja koolis... Leidsime palju ühist mälestuse lõngas, sest ka minu karjapõlve kogemused juhtusid olema samalt Kaseküla heinamaalt...

Nähtava heameelega ja rõõmutulega kustunud silmis pajatas ta ajast *Oleviku* toimetuses, jutustas intriige ning nalju oma kaaslasist...

Mul püsib veel värskena meeles üks ilus Kalifornia õhtu. Istusime mugavalt kirjaniku ruumikal ülemisel rõdul. Veerev päike kuldas kõrgeid mäeharju, omal teel uppudes Vaiksesse ookeani. Palusin talt luba teda joonistada. Heal meelel oli ta nõus, ning ajal, mil poseeris, tõi välja oma otsatumast mälestuste salvest fragmendi elust, alates: „Ühel ilusal päeval tormas *Oleviku* toimetusse noormees, tõendades kogu kuraažiga, et ta nimi on Jaan Lattik (omaaegne hamin.) ja tal olevat suur iha näha oma lüürikat *Äratamine* trükituna *Olevikus*. Pärisin noormehelt, kui kogukas ta ajusünnitus õige on, mille peale vastas: „Kõigeaks 120 salmi“. „Kullakene tule appi! Mis äratamine säärane on? Kindlasti jääb äratatav enne uuesti jälle magama, nähes, et asi nii pikale venib. Minu arvates oleks „Poiss, maast lahti“ *Olevikule* enam vastuvõetav (kaldumine detailidesse oli kirjanikule alati vastumeelne). Joonistuse lõpetanud, lugesin talle ette ühe oma kaastöö kohalisele magazin'ile. Kuulnud, naeratas viisakalt, skeptiliselt tähendades: „Ilus on küll, aga natuke liiga detailne. Kirjeldus isikust peab lühike ja selge olema, nii et entusiast fotograaf võib sellest valmistada päevapildi.“ Hämardus juba tugevasti... Vaikisime... Ainult, et katkestada vaikust, tähendasin: „Tahaksite küll väga näha Eestit... Kaseküla heinamaad?“ Ei vastanud, siis nagu ärgates mõtiskelust päris ebakindlal toonil: „Kas päike on juba loojunud?“... Vaene mees! Ta ei näinud ju päikese loojumistki... ja mõte veel kord näha armastatud kodumaad võis ainult äratada valusaid tundmusi-soove, täita võimatuid... Pikema pausi järele, mille kestel tajus omagi päikese loojumist — jatkas: „Olen alati armastanud kodumaad ja sooviksin, et kui pöördute ükskord tagasi kodumaale, võtate mind kaasa — tuhana — paigutamiseks kodumaa mulda.“

See dialoog leidis aset mõned päevad enne kirjaniku lahkumist.

Nagu Camille Flammarion, Conan Doyle, Sir Oliver Lodge ja tuhanded teised, oli A. Saal veendunud elus pärast surma... Pikkade uurimiste, katsete ja kahtluste tulemus oli usk. Arvatavasti röövis talt viimse kahtluse ta abikaasa ja ta oma tütre transmüümistlik anne. Tütre Reginal poleks olnud mingit põhjust kedagi, veel vähem oma isa petta, juba sellepärast, et ta selle andega äri ei ajanud, järelikult mingit kasu, kuulsust ega raha ei ihaldanud...

Oma usku demonstreeris kirjanik täielikult oma lahkumisega, näidates, et ei tarvitse olla nõrk ega haige, et jõuda selle lõppjaamani, mida kutsutakse surmaks. Tahete minna jätkuvat, et ujuda üle piirjõe — jättes materiaalse keha ja ilmuda meile nägematule kaldale.

A. Saal möödus oma 70-ndast elutulbast vaikselt 21. mail... ja 23. juunil 1931 keskpäeval, kui istus oma mugavas tugitoolis, sulges ta silmad lühikeseks uinakuks, sosistades: „Nearer to Thee my God“ (Ligemal' Jumal sull'), uinakuks, millest ei ärganud enam siinpool elu salapärasest vaheseina.

Olin õppinud austama kulupea filosoofilisi vaateid ja armastama seda sooja südant, mis oli avatud kõigele ja kõige enam Eestile. Ja tahan loota, et ma polnud ainuke.

„So long! Jumal kaasa! ehk näeme jälle.“

Hollywood, Kalifornia.

J. TÖNTS

August Mälk

Tapetud unelmad

SÜNNILT pime sai nägijaks.

Kogu ta elu oli olnud ainus silmitu öö. Ju emahust tulles sattus ta igavesse pimedusse, ja elu valgus oli surnud ta ümber. Ta ei teadnud, mis on valgus, mis päike, virvendav vesi, lille värv, puude rohelus. Ta vaid kuulis kohinaid, häält, muusikat! Tundis lilledel lõhna ja mõttes: küll on vist maailm ilus! Ja küll on ilus elu! Kui kordki näeks seda!

Raske ja keerulise operatsiooni tagajärjel sai ta nägijaks. Ta silmade kae lõigati. Ta võis astuda tänavale ja vaadata maailma. Ja mis ta nägi? Külmal tänaval nutsid kodutud lapsed, keldrikorterist paistis nälgaseid, ahastavaid inimnägusid. Nägi jõeääres poissi uputatavat koerapoegi ja leidis avalikust väljakäigukohast vastsündinud lapse laiba.

Ja ta sai kurvaks ja läks koju.

Oli seni elanud teiste juttudest ja kujutelnud, et maailm on ilus, kuid vaadates nüüd maailmale, tõmbles ta süda valust, ja inimesed ütlesid:

„Ime! Ta on palju kurvem kui oli pimedana!“

Ent temagi harjus. Pimeduseaeg kadus minevikku nagu uskki, et elu on õilne ja inimene teisele vennaks. See kadus nagu uni. Olid temagi sõrmed kõverad vaid enda poole. Kaastunne ja elu ahastuse nägemine temas suri, ja ta võis olla nägijanagi õnnelik.

* * *

Seepärast: Näe ilusat und, inimene, ja mõtle, et see on elu! Näe halba, halastamatut elu ja mõtle, et see on uni! Kas saad sa nii mõelda?

Mina ei saa.

Ma olin laps ja kujutelin elu ülevana, väärikana, kuid nüüd, vaadates linnade halastamatuid eluvälju, ei kujutle enam. Elu nägemine on tapnud mu unelmad ja silmade avamine on mulle valuks.

Kuni elu ruttab edasi oma mürgisel rajal, inimesed jooksevad õnnejahil, tallates teineteist jalge alla, kuni kõik murduvad tühja hingega, seisan mina kui kaldasamas lainete peksta.

Näen putuka, rohulehe ja looma ahastust!

Näen inimese ahastust elurajal, ja see nägemine, see vaade elu sügavusse on mähkinud mu hinge kui surilinasse. Õnnelikud need, kes pimedad, sest nad usuvad nägemise olevat ilusa! Õnnelikud need, kes käivad eluteed, silmad lahti, ent ei märka maailma ahastust. Mina ei ole aga kumbki neist. Mina näen elu, ja see nägemine on tapnud mu unelmad, ja mu süda on haige.

LAPS I

SEE on uhkes härrastemajas. Nad ootavad esikpoega.

Juba enne kui tuleb ilmale, on kogu maja jalul. Telefonid helisevad. Eriarstid kogunevad nõu pidama. Mis imet sünnib nüüd? Vist midagi rohkemat kui inimene.

Aga me teame, kuis sündis kalilealane. Nad põgenesid — mees, haige naine, väeti laps, ja sõidumugaviks vana hobueesel — kõrbe. Vist sünnib meil igas lossis, igas rahasuuruse majas midagi suuremat kui see natsareetlane.

Kuid ajad on nüüd muutunud. Ei sünni kalilealasi — ristipoomiseks. Vaesed on aga ikka meie juures. Ja kui vaesed, siis ka rikkad, kelle hoolitsemisest vaesed püsivad endises seisuses ja elujärjes. Ja pole ime, et inimlaps võetakse vastu sellise tähelepanuga, kui sünnitaja on rikka maja emand.

Olen näinud maju, kus toakoeral on teenija, kes peseb ta tagumikku, kammib karvu ja otsib talle valitud toidupalu. Ja kui saab selline hool osaks ühele lojusele, miks siis mitte lapsele?

Sest tööpoolest — laps rikkas majas on nüüdsel ajal harukordne nähe, sest nad on harjunud, et loodus ja

ühiskond annavad neile kõike külluses ja nende kohustused looduse ja ühiskonna suhtes lõpevad sellega, et võtavad vastu selle osa, mis neile meelepärane. Ja seepärast ei ole tarkade ja rikkaste majadest kuulda palju lastehäält.

Ja kui siis sünnib üks — andke temale kogu võimalik hool. See on lapse õigus. Hoidke teda pehmesti, sest kogu ta elutee saab pehme. Lapsel on sünnides juba oma õigused, ehkki ta pole saanud olla veel oma õnne sepp. Hellitage last, sest ta on oma vanemate laps, nagu nägin sel aastal jumaldatud meest, kes on Tema Majas teet selle erilise väärtuse põhjal, et on oma kuningliku ema poeg.

Seepärast: Milline jooksmine, milline hool, milline kogu linna liikvele ajamine, kui suur proua peale arvukaid aborte kord sünnitab.

Tähelepanu lapsele! Tähelepanu! Sest saabub rikkaste laps. —

LAPS II

JA rikka suurniku maja keldris, allpool maapinda, elab õuepühkija naine. Ta teinepool on tiisikuses ja rögiseb, süljates mädanevaid kopsutükke kuivama keldri mullasele põrandale. Teises voodis ägab naine. Laua juures, kuhu paistab hämarduvat valgust, kuueaastane tüdruk imeb heeringa pead ja ta sõrmed on külmast närbunud ega jaksa hoida suu ees magusat pala.

— „Mina sa... tütar! Pühi õue... Saksad kurjad!..“ saadab naine välja lumisesse õue sitsrabalais tüdruku. Siis jäävad perevanemad ise tuppa ja oigavad vastastikku. Üks surma-, teine sünnitamisvalu.

Mees on haige. Surmahaiiguses... Oli seda vaja? Aga mis teha: külmetas mullu talvel, päästes jõest oma peremehe hobust.

Naine on sünnitamas. Oli seda vaja... Häbi! Vaesed ja kehvad! Milleks muretsesid juure ühe suu! Milleks andsid elu uuele kehvikule, kui ei oleks isegi täis hoolekandeaustised, keldrikorterid, tööborsi ukseesine!... Kuid mis teha! Ta elab ja tuleb elama siia viletsusse.

Ülal peremehe proua on samuti sünnitamas. Arstid jooksevad sisse-välja. Hädaldavat, ärevat kahinat maja on täis. Ja siin all tuli külma keldriruumi vääksuv inimlaps — roosad sõrmed kergelt võnkumas aknakese poole. Ja kelder oli tühi, hämar, täis külm, läägeid lõhnu.

Väike tütarlaps tuleb väljast, köhib ja soojendab sõrmi.

— „Uks kinni!“ hoigab nõrk ema.

— „Mes siin kinni! Tuba kütmata!“ ohkab isa ja sülgab verd.

— „Tütreste! Sa oskad teha tuld?.. Saaks tänasest päevast üle... Eks homme olen jälle jalul... Küll elame! Meil vaid kaks last. Näed, mõnes perekonnas kui vilets järg!..“ loodab sünnitanu ja seab vast emahust vabanenud elu, kuna maimuke ei lakka jõuetult piiksumast. Ta liigutab roosakaid sõrmi kui linnuvarbaid. Ta ägisevas nutus on küsimine:

Kus on valgus? Soojus? Mugavus?

Mina olen ka laps! Inimese laps!...

Hendrik Adamson

Nianderdal

*Kui kunagi sügäven mulla all
me mõtslaste-põlve Nianderdal
üles levvetes, kindlaste loetes me sugu
aastatuhandit tagasi iiljalukku
ja imelden uurja' murrave pääd,
kudas kihil' om nõnda segämin' lüüd,
et sügäven luuduse ülembe' tuhvi',
pääl-üleven penikojolits' ahvi.*

Aku Rautala †

Ei näi olevat õnne eesti sõprusel Soome kirjandus-rahva hulgas. Kui juba hakkavad taganema rootsipäraseid eelarvused ning konservatiivne teadmatus, püüab saatus ise hävitada ettejäõnduid, kes on teinud Eesti asja Soomes oma südameasjaks.

Ei ole veel teist aastatki möõdunud sellest, kui suri mag. Niilo Kärki, omaaegseid hõimuliikumise juhte soome üliõpilaskonnas ja hiljem mõjurikas tegelane just tol alal, kus seda vajame kõige kibedamini: soome kirjastuses. Hiiglaulatusega *W. Söderströmi kirjastusäri* viimasel ajal juba õige teeneterikas eesti-sõprus oli suurel määral just tema algatatud ja juhitud. Soomendatud Tammsaare *Kõrboja peremehe*, Janno *Metsmehe*, eesti keele õpperaamatu ja eesti sõnastikkude ilmumine on selle lühiaegsegi tegevuse tähtsamaid tulemusi.

Vaevalt oleme suutnud harjuda selle kaotusega, kui juba tuleb järsk ja masendav sõnum uuest õnnetusest — ja jälle sama Söderströmi sümpaatsesest perest: 13. septembril on jäänud Helsingis trammii alla ja varsti pärast seda surnud kirjanik Aku Rautala (kodanliku nimega August Ripatti). Just järgmisel päeval, kui ta Söderströmi peaarist Porvoos oli siirdunud Helsingi harukontori vastutusrikkamasse ja paljulubavasse teenistusse. Oli kiireliiklisel sõlmekohal püüdnud hüpatu juba liikuvale trammiasemele, sattund aga purustava teise vaguni alla.

Küllap ta vist oli liiga ärevalt tõtlej ja õnnelik oma saatuse uuest pöõrdest. Viimaks ometi see näis lubavat rahulikumat tööjärku, pärast pikka ja harukordselt pingutusrikast ülespürgimist. Sündimisest peale (a. 1896) oli ta elu täitnud võitlus viletsusega, kuid ühtlasi ka väsimatu kultuuritahe. See jooksupoiss, vabriku- ja ehitustöõmees polnud mitte ainult tööline, vaid jõudis püsiva iseõppimise teel nii austamisväärse üldise kui ka kirjandusliku hariduseni. Ja mitte ainult seda: ta esikteõs *Õhkuva raua mehi* on ju veel mõnes suhtes ehk naiiv-

idealistik ja nooruslikult indlev, aga oma moodsest vabrikuelust võetud ainega ja omapärase käsitlusega siiski uudis soome kirjanduses, kus ju n. n. töölikkirjandus on võrdlemisi vähe viljeldud. Ning ta mullu jõuluks ilmunud romaan *Käetumate võitlus* käsitleb moodset töõstuse ratsionaliseerimist küllaltki mõtterikkalt. Käsi kirjas on maha jäänud teine romaan, alles äsja kirjastajale esitatud.

Jah, seda käsi kirjagi ma mäletan, seda klõpsutati kaasavõõtetud kirjutusmasinal ei kaugemal kui Tartus, Jakobi tänaval, pisi-pisikeses aedmajakeses, tänavu-kevadiste sirelite lõhnates. Oma abikaasaga, tuntud noorkirjaniku Iris Uurto'ga oli Rautala tulnud veetma oma puhkeaga siia — kas mitte esimene nii pikk, umb. poolteisekuine soome kirjanikkude viibimine Tartus? Iga tahe esmakordne ja ainulaadne oli see Eesti-ihalemine, mille need noored olid kaasa võõtnud juba siia tulles ja mis näis üha kasvavat pärast siinseid töõpäevi ja tutvussõõite Tartu- ja Viljandimaale. Mitte ainult meie kahtlase võõitu suurem „eurooplus“ polnud selle meeldivuse põhjus, vaid kõigepealt meie kirjanduse ja intelligentsi rahvalähedam, lihtsam, eelarvamisvabam vaim näis tunduvat kodusem sellele sotsiaal-idealstile soome konventsionaalsuse ja kõõg-kodanluse maalt. Polnud ime, et *Käetumate võõtluse* autor oma eesti keeleõõpingute tunnustatud juhiks valis A. Jakobsoni *Vaased patused*. Kiiresti need näisid teda õõpetavat. Juba kavatseti ja tehtigi vähemaid soomenduskatseid. Kindlasti see eestisõõprus poleks jäänud viljatuks soomegi kirjandusmaailmas.

Kahju on Rautalast eestluse levitus-aatel, veel enam kahju selle vaikle mehe siinseilgi isiklikel sõõbrul ja tuttavail! Omas tagasihoidlikus innus, oma töõs-karastatud aga ka töõs-puhastatud võõtlustahntes see oli mitmeti haruldane inimene, kes ei unune.

Ela kaua oma töõiski, „õõhkuva raua mees“!

AUG. ANNI

HELSINGI

LIIDUPANGA MAJA

Näljased rändajad

Avaldame näitena Aku Rautala loomingust Toim.

IGAVENE nälj põõletab meie sooni, ja me rändame oma teed tuskava meelega, sest meie nälj on kustutamatu. Isadelt oleme selle saanud, nende vaim on meisse siirdunud verepärandusena. Juba neis küõdes igatsus, kuid vast meis see on puhkenud leegiks, ja see põõletab meid nii, et me ei leia endile rahuldust kusagilt. Me seisame maa ja taeva vahel irdunuina ja üksikuina.

Oleme saanud kõõike just nii palju, et meil on raske olla. Meil pole raha hankida rohkemat, et tõõusta kõõrgusse ja kordki kustutada oma nälga. Meie proletaarne sünnipära õõn asetanud meid kasutoovasse seisukorda ühiskonnas, kuid me ei ole rahul, sest me tunneme endalt siiski puuduvat kõõik ja tunneme kannatavat ülekõõhut. Miski pole võõinud kustutada meie nälga, kuigi oleme saanud leiba. Palju kordi tuntud leivanälj ei ole tähendanud meile kõõige pahemat. Meie nälj on see igavesti kustutamatu, mis viib meid barrikaadidele, leivanälja pärast võõitlevate etteotsa. Meie nälj on vaimline, ja kes seda mõõistab ning tunneb, see teab, kui kibestunud oleme, kuidas võõime panna massi-instinktid märatsema ja selle kired põõlema. Kuigi siis ka meie põõleme kirest, kuigi meiski märatsevad kõõik metsikud instinktid ja karjakihk, siis, siis sellegipärast oma süõdame põhjas me pole rahul sellegagi. Ei. Meie nälga see ei ole kustutanud.

Me võõime olla päõris head üksikisikuina paljudki, kuid igavene nälj rikub meid. Kui me ei leia talle kustutust, ta häõitab meid ja meiega koos palju teisi,

„IIRI ROOS“ DRAAMASTUUDIOS

II vaatus

ennekõike need, kes on sellises ühiskondlikus asendis, et võivad rahuldada neid tarbeid, mis meil on jäänud puudu. Meis asub salajane kadedus, nagu inimestes üldse, ja harvad meist võivad võtta kõike vastu filosoofi taltumusega. Ikka me rändame oma ebamäärasuses ega leia puhkust.

Vahest mõni küll leiab, kuid see juhtub ainult ühele, kes on pääsnud oma nälga kustutama. Enamail meist ei ole vara hankida seda, mis meil puudub. Meile oleks tarvis lisa, kuid ukсед on meile suletud, ja me oleme ahned, nõuaksime kõik ühekorraga. See teeb meid sääraseiks nagu oleme, kummalisiks ja mõistmatuiks; — meesteks, kes ikka hauvad midagi mõttes. See mäsamissoov närtsitab meie vaimlise ilu, kõik hea, mis meis on ja mida, kui me poleks jäänud poolele teele, ulataksime täisikäsi kõigile. Jõudu meis on, nõrkust me põlgame, ja meie teod on jõunäited, kuigi inimesed tihti nimetavad neid halvaks ja meid endid valesti arenenuiks. Edasipüüdjad me oleme, kuigi meie püüdmused tihti kalduvad kõrvale neilt teedelt, mis neile nooruses olime asetanud. Olusuhted teevad seda. Oleme individualistid, kuigi, sattudes kollektiivsete liikumiste etteotsa, saame kummalisteks segaolenditeks ja peegeldume massis: kuid siiski varjame nende eest kui võltsi pilti, mis paljudest kildudest koostatud peegel meist annab. Uurimatud ja tarvitamatud kaevud oleme, kaevud, millede vesi lõppeks soganeb, kui lähedale ei juhtu õiget veevõtjat, kes puhuks kõrvale sogase pinnavee ja ammutaks meie sügavusest.

Me oleme tammunud tänavaid ja teid sihitult edasi ja tagasi. Need sihid, mis meil öeldakse olevat ja mida isegi nimetame omadeks, ei ole meie tõelised sihid, kuigi, muude sihtide jäädes kättesaamatuiks, oleme need omaks võtnud. Ennast me armastame üle kõige, ja see hoiab meid püsti. Kui meil ei oleks enesearmastust, oleksime, näljased rändajad, juba ammu hukkunud.

Tunnete meid? Ei. Te olete näinud meid süngete nägudega ja leegitsevate silmadega. Te olete näinud meid tuliseid sõnu õhku lingutavat, te olete näinud meid kohtuladade taga vastust andvat oma tegude eest, alatine trots nägudel, kuid te ei tunne meid. Te ütlete tõsiseid sõnu ja raputate pead. Me oleme tundmatud kõigile, endalegi. Kui jõuaksime enesest selgusele, see oleks võit mitte ainult meile, vaid kõigile, sest sisemine selgus juba pisut kustutaks meie nälga. Selgust otsime, kuid oleme ses otsimises jõudnud voolu tõugata, ja harv meist suudab olla julge ning minna vastu voolu ujuma. Kui keegi meist seda teeb, hüüab mahajäänute koor teda tagasi. Paljud tulevad tagasi, üks sajast sõuab edasi ja kas saavutab sihi või hukub.

Meie nälg on piiritu ja tee ääretu. Kuigi ütleme end vaimu ja verrega olevat üks selle massiga, kelle etteotsa nälg on meid tõuganud, tõeliselt me seda siiski ei ole. Me tunneme tõusvat neist kõrgemale, kuid siiski mitte niipalju kui tarvis, et võida öelda: nüüd oleme rahuldatud, nüüd meie nälg on saanud toitu! Meie hulka voolab kõrgustest rahvast, ja nad pääsevad meie kõrvale valitsema neid hulki, keda meiegi juhime, kuid need ei ole need õiged. Neil ei ole igavest nälga, nad on kuld-kala püüdjad, ühiskondlikkude huvide eest võitlejad. Ainukesed tõelised oleme meie, kes oleme saanud kõike selle kõige hädaohtlikuma määran, kuid mitte küllalt. Nende ja meie vahel on suur kuristik, sest puhtavere-listeks me neid ei tunnusta, ainukesed tõesti puhtavere-lised oleme meie, kes oleme igavesti näljased.

Enamasti me tunnustame ainult aine õigust, mitte vaimu. Kuid teame, et sellega teeme ülekohut endale; me oleme põhiliselt suured idealistid, kuid need kõigutused, mis meid meie teerajale on asetanud, keelavad meid tunnustamast idealismi suurust, ja me paneme ette elukarnevaali võltsmaski. Meie elu on enamail juhtumeil tragöödia algusest lõpuni, kuid me võtame mehel rõõmsa ilme näole ja teeskleme, nagu see oleks komöödia. Paljud meist eitavad filosoofiat tarbetuna, ja siiski on nad igaveste tõdede otsijad. Tõelist elu ei saa meist paljudki elada, ja mõned jälle ei usaldagi heita end täie jõuga kirgede voolu. Jumalasalgaajad on meist paljud ja salaja suurimad igavese jumala uskujad. Paul Bourget ütleb, meie põdevat elupelgust; ehk põemegi, kuid mitte enda, vaid nende pärast, kelle juhiks oleme sattunud. Me kuulutame liha ja vere evangeeliumi, ja teised meist tunnustavad askeesi ja kinnitavad ennast pettes, et need sobivad ühte. Kõige vastolulisemaid olendeid maa peal võib leida meie hulgast.

Oleme suured usklikud, suured mässajad ja suured eitajad ning kahtlejad. Aated saavad meie hulgast kõige innukamaid pooldajaid, me teenime pühana mingit autoriteeti ja vihkame teist. Tihti eitame ennastki. Me väidame terve mõistuse asuvat meis ja siiski pilkame tervet mõistust. Me oleme lahtised, irdunud üksikisikud taeva ja maa vahel.

Igavesti näljased me oleme, ja see on meis kustutamatu. Isadelt oleme selle pärinud, ja ahneina ning rahuldamatuina me rändame oma teed, rinnus sama igavesti-seletamatu, mida me kunagi ei või lahendada.

Aku Rautala järele kogust *Hehkuvan raudan miehiä*

Tõlk. M. L.

Jakob Aunver

Esimene soome-eesti kirikuõpetajate konverents Helsingis

TÄNAVUNE soome-ugri kultuurkongress erines eelmisest kolmest sellega, et üldisesse töökavva oli üles võetud usundiküsimused, mis olid usundiasjade harrastusringi arutusaaineks. Mainitud harrastusring korraldas ka Helsingi ruumikas Johannese kirikus kongressi avamisjumalateenistuse, millest osa võttis ka riigipresident. Huvitav oli jälgida, kuidas soome esimene kodanik oma maa kiriku jumalateenistuse korda hästi tundis, mida, näiteks, meie riigimeestelt küll ei või oodata. Presidenti tervitas piiskop Gummerus altari ees kohase piiblisalmiga. Muide, sellest jumalateenistusest oli osavõtt ülirohke.

See jumalateenistus pakkus hõimukülastele ka muidu palju huvi. See oli nagu selle suuna näitajaks, mis hõimkülasti vastuvõttev Soome enesele kindlasti on omaks võtnud. Kui oleme harjunud Eestis nägema ja kuulma, et mitmesugused suuremad kongressid ja konverentsid avatakse ilmalike pidulike aktustega, siis Soome usuline arusaamine ja veendumus on täieline vastand eelmisele: Jumala õnnistusel alustab ta oma tähtsaid ettevõtteid. Piiskop Gummerus oma jutluses sel pidulikul jumalateenistusel väljendas kindlasti selle oma rahva usulise veendumuse. Ta oli valinud oma jutluse alusõnadeks Taaveti laulu järgmised sõnad: „Min a tahan vabaduses oma teed käia, sest ma püüan Sinu nõudmisi täita“ (Taav. I, 119, 45), rõhutatades, et õige vabaduse võidame, me hõimvennad ja -õed, kui meie ülimaliks sihiks on Jumala tahte teostamine ja kui me kõikumata usume kõikvõimsasse Loojasse. Hõimrahvaid kannab ühine usk Jumalasse. „Rahva olu ja tulevik oleneb kõigepealt sisemistest jõududest, ta usust ja ta usus põhjendavast moraalsest tublidusest, ta andumusest Jumala Vaimu juhitavaks. Neid tõsiseid tõesid pidagem meeles,“ ütles ta, „kuna me ühes oleme ja ühistest harrastustest kõneleme. Ja neis leiame ühise põhja. Kui meil seda usu ühisust on, siis kinnitab ta hõimluse vaimu alusel olemasolevat ühisust enam kui ükski muu seda võib teha. Me ei taha seda mitte unustada, mis peab meie esimene ja viimne mõte olema siin Issanda kojas: me ei taha unustada oma tänu kõikvõimsa helde Jumala ette kanda kõige selle armu ja helduse eest, mis Tema meile on annud, ja just sellegi eest, et oleme vabade rahvastena kokku tulnud. Aga ühinegu meie härda tänuga südamest tulev palav palve, et Tema meile kõiges meie töös ja püüdes seda meelt annaks, mis püüab „Tema nõudmisi täita, katsub Tema tahtmise järele teha, et me kõik-sime vabaduses oma teed käia.“

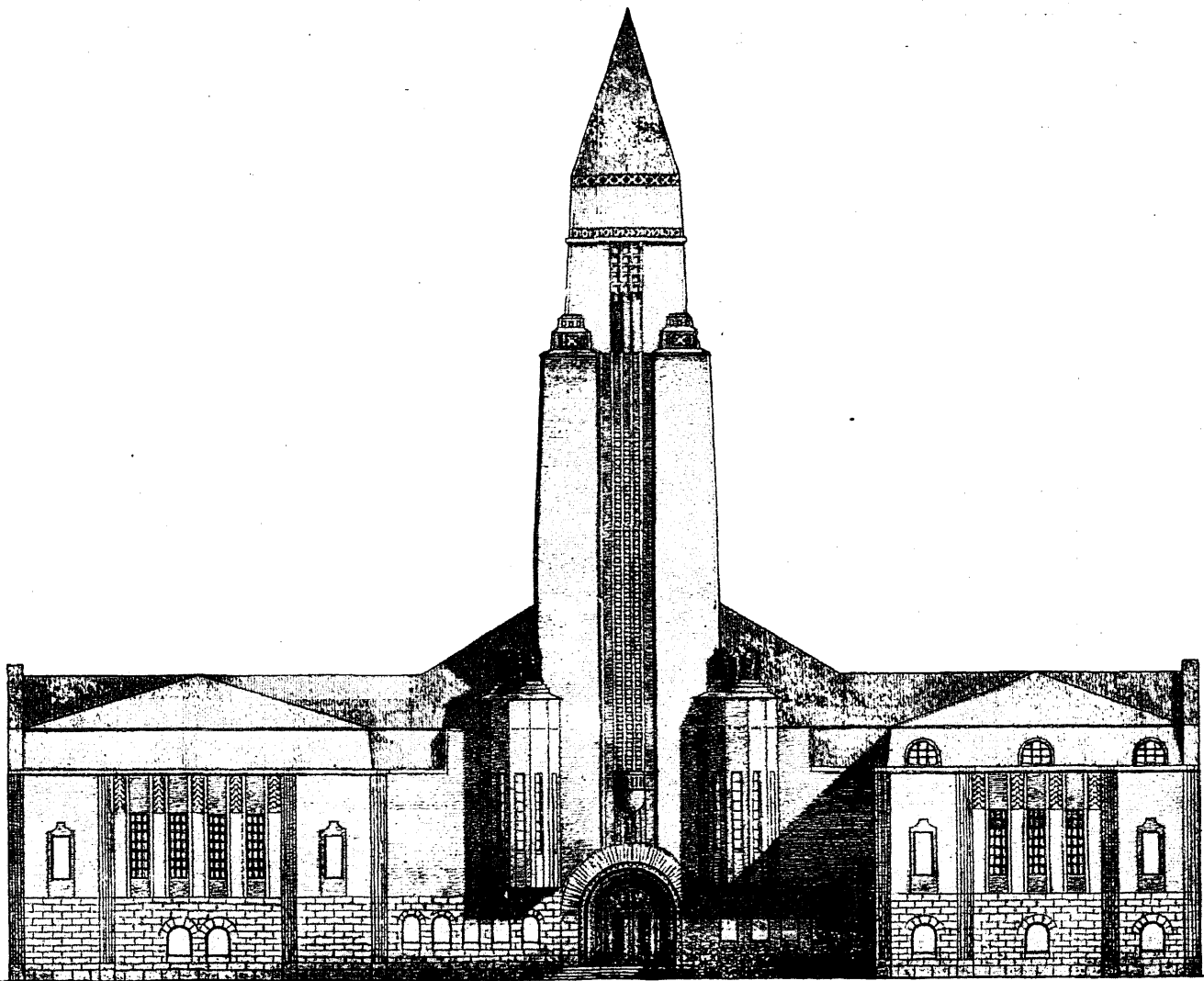
Usundiasjade harrastusringi koosolekud ja koosviibimised kujunesid rohkem vastastikuse tutvumise koosviibimisteks kui pidevaiks töökoosolekuiks, kuna see ju esmakordne nähtus oli, et kolme hõimrahva ühise Lutheri kiriku ametikandjad ühiseks nõupidamiseks kokku olid tulnud. Dr. Paavo Virkkunen, keda tunneme kui head Eesti sõpra, rõhutas oma tervituskõnes ristiusu suurt väärtust ja tähtsust hõimrahvaste töös ja võitluses oma vabaduse eest. Tuleb pidevalt teha kristlikku tööd. Prof. H. B. Rahamägi tervitas soome kirikut ja ametivendi eesti piiskopi, kiriku ja ametivendade nimel, üteldes, et hõimrahvad peavad ühiselt võitlema Jumala riigi varade ja oma vabaduse eest. Just selles võime palju üksteisele vastastikku pakkuda. Ühel järgmisel harrastusringi koosolekul prof. H. B. Rahamägi kõneles diasporatööst väliseestlaste keskel. Eesti kirikul iseseisvat diasporatööd praegu veel ei ole, küll on soome kirik mõndagi sel alal eestlaste heaks teinud. Oma ettekande lõpetas ta ettepanekuga, et tulevikus hõimrahvaste kirikute diasporatöö sünniks kindlas kontaktis. Selleks tuleb ellu kutsuda soome, eesti ja ungari diasporakomiteed, mis ühendust peavad üksteisega oma esimeeste kaudu. Ettepanek kiideti heaks ja otsustati järgmisel kultuurkongressil usundiasjade harrastusringi töökava päevakorda üles võtta diasporaküsimus.

Usundiasjade harrastusringi koosolekud olid nagu sisesejuhatuseks esimesele soome-eesti kirikuõpetajate konverentsile, mis algas 19. juunil s. a., ja millest osa võtsid ka ungari Lutheri kiriku esindajad. See konverents kahjuks ei olnud küll suurearvuline — kolmekümne esindaja ümber. Mitmed ametialaga seotud põhjused takistasid nii soome kui ka eesti ametivendi suuremal arvul konverentsile ilmumast — aeg oli ebasoodus selleks. Kuid tal on mõlema maa Lutheri kiriku ajaloos siiski suur tähtsus — see äratundmine väljendus ka konverentsil. Kui seni soome ja eesti Lutheri kirikud teineteisest lahuses oma teed on käinud — eesti oma saksa orientatsioonil ja soome oma rahvuslikus ilmes, siis see konverents pani aluse mõlema maa kirikute ühisele tööle. Oma avakõnes väljendas toompraost Y. Loimaranta sirgjooneliselt selle mõtte: „Soome kirikuõpetajate liit koos kõigi õpetajatega ning ristiusu pooldajatega tunneb rõõmu käesolevast juhtumist, millist kaua oleme oodanud ja lootnud. Kultuur-inimestena tahame üksteisele käe sirutada, me soome-ugri hõimu laialiasuvad lapsed ja kirikuõpetajain ja kristlastena me ühtlasi tahame oma südamed avada eesti vendadele. Andku Jumal, et käesolev koosviibimine areneks õnnistuseks ja ülesehitamiseks igaihele meist ja meie kaudu neile kaasmaalastele, kelle sekka meid on seatud kaitsma Jumala kogudust... Selle otsustarbega, et üksteiselt ühistel nõupidamistel, läbirääkimistel ja palves koosviibimistel uut jõudu saada, uut tarkust ja osavust oma elukitse jaoks, oleme käesolevale koosolekule saabunud. Vennalik armastus valitsegu meie seas, Jumal õnnistagu meie koosviibimist oma nime auks.“ Muu seas olgu siinkohal nenditud, et esimese soome-eesti kirikuõpetajate konverentsi juhatusse valiti: toompraost Y. Loimaranta — Soomest ja prof. H. B. Rahamägi — Eestist, sekretariaati: sõjapraost A. Malin — Soomest ja õp. A. Sommer — Eestist.

Edasi järgnesid ettekanded ühelt poolt soome kirikliku ja usuelu ja teiselt poolt eesti kirikliku ja usuelu üle, mis tutvustasid konverentsist osavõtjaid kummagi maa usulis-kirikliku eluga. Huviga kuulasid eesti ametivennad dr. Ilmari Salose kõnet: „Ärganute liikumised ja nende tähendus soome kirikule“ ja kirikuhärra Kosti Kankaise ettekannet: „Nüüdisaja koguduse tööst Soomes“. Jäi mulje neist ettekandeist, iseäranis esimesest, et soomlased on sügavusklikud ja kõikumatu usk Jumalasse — rahval selleks seesmiseks jõuks, mis teda üle kannab suurimaistki raskusist tõsisel kriisipäeval. Külalised võtsid selle kaasa ka Nurmijärvel peetud jumalateenistusest. Selles valguses ei paista Lapuagi liikumine enam meile nii eluvõõrana, nagu me siin seda teispool lahte oleme õppinud tundma. See kasvas välja jõuliselt rahva hingest, kes nägi, et ta suurimat pühadust — usku Jumalasse — häbistatakse ja teotatakse. — Eesti kirikliku elu ja olukorrata tutvustasid soomlasi prof. H. B. Rahamägi ja õp. A. Sommer. Esimene kõneles eesti rahvakiriku praegusest seisukorrast, kuna teine valgustas Eestis tehtavat kristlikku noorsootööd.

Niisiis jätkus sel esimesel konverentsil usundiasjade harrastusringis algatatud vastastikune tundmaõppimine sõna laiemas mõttes. Sellele aitas iseäranis kaasa veel soome ametivendade südamlilik ja külalislahke vastuvõtt. Kui saabuti Nurmijärve kirikusse, mis asetseb 50 km kaugusel Helsingist, siis annetasid õpetajate armsad lapsed külalistele valgeid roose, millega ka neid pühapäeval, 21. juunil s. a., ära saatsid. See lilleside ei peaks kunagi katkema, vaid kasvama tõesti tugevaks ja ühendavaks jõuks. Nooruslik armastus seob kaht vennasrahvast soome lahe kaldail.

Esmaspäeva hommikul, 22. juunil, lahkusid eesti ametivennad „Suomil“ Helsingist. Neid saatma olid tulnud sadamasse soome ametivennad ühes abikaasadega. Veel sooje käepigistusi, südamlikke lahkumissõnu ja valge laev viis meid ära selt maalt, kus olime veetnud need

Tartu Pauluse kirik soomlase Saarineni kava järele väljaehitatud kujul — ühes tiibhoonetega. Praegu on ehitusel kiriku pahem tiib

ununematud päevad soome külalishakete ametivendade külalistena. Oli nagu kahju lahkuda — nii omaseks oli selle lühikese aja jooksul saanud soome vaba ilus kodu.

Konverentsi koosolekuil, ühiseil koosviibimistel kui ka tutvumiskäikudel Helsingi kirikuisse võisime tundma õppida soome rahva vaimlise elu avaldusi. Selles on palju omapärast, üleschitavat ja säärast, mis külalistki usuliselt tundvat ja mõtlejat juba esimesest hetkest enda poole võidab. Soome vaimulik laul on oma suures enamuses soome rahva vaimulik laul. Põhjamine, soomlasele omane ususügavus on selles leidnud õige tõlgitsuse. Ja mis meeldiv on, neid laule lauldakse vaimustusega, andumusega ja hästi. Soome usu elu areneb tõusu suunas. Pealinna on mõne aasta jooksul ehitatud mitmed uued nägusad ja stiilikindlad kirikud, mis ümarguselt maksma on läinud 150 miljonit eesti senti. Mõne uue kiriku ehitamine on juba ette nähtud ja sünnis koht selleks valitud.

Rahvas on koondunud oma kiriku ümber. Kirikud igalpool puhtad ja jätvad sügava mulje. Uuemad neist on ehitatud lihtsuse põhimõtte järele, aga ometi võluvad

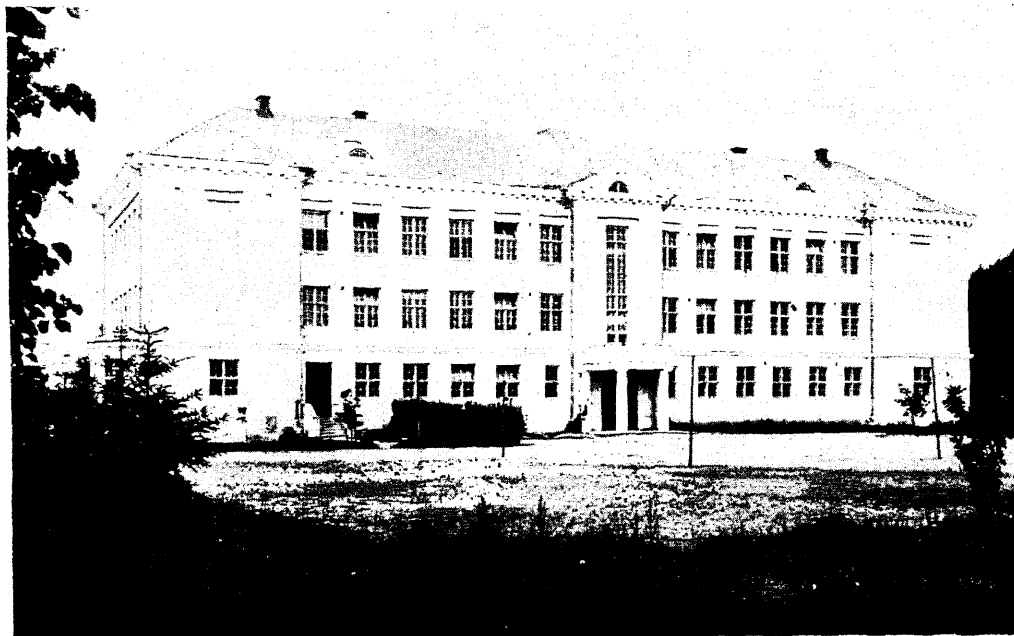
nad vaatajat just selle lihtsusega. Kirikute juure kuuluvad veel mitmesugused kõrvalruumid, nagu leerisaalid, ruumid noorsootöö jaoks, õmblusringidele jne. Olgu muu seas nenditud, et õmblusringid toovad soome kirikule iga aasta keskmiselt 2 miljonit soome marka tulu.

Järgmine kultuurkongress peetakse Eestis ja sellega ühel ajal ka soome-eesti kirikuõpetajate teine konverents. Oleks rõõmustav, kui meie siis soome vendadele võiksime pakkuda niisama palju omapärast usulise elu alal, kui nad meile andsid nüüd Soomes viibides. Palju äratust oleme Soomest kaasa toonud. See ei peaks olema kasuta meie rahvale ja kirikule.

Kui soome ja eesti kirikud vastastikku teineteist täiendavad neis andeis, mis Jumal kummalegi on annud, siis võime loota, et Jumal ei jäta hõimrahvaid ka pahadel katsumisaegadel, kui neid peaks tulema. Esimene ühine konverents Soomes on sellele pannud kindla aluse. Sellele peab järgnema nüüd kindlasti üleschitav sihikindel töö. Selles usus lahkusid külalised Soome pinnalt, et mõni aasta hiljem vastu võtta soome külalisi Eestis.

ESIMESE EESTIKEELSE KESKKOOLI — EESTI NOORSOO KASVATUSE SELTSI
TÜTARLASTE GÜMNAASIUMI JUUBELI PUHUL

Järgmises nr-is vastav kirjutis

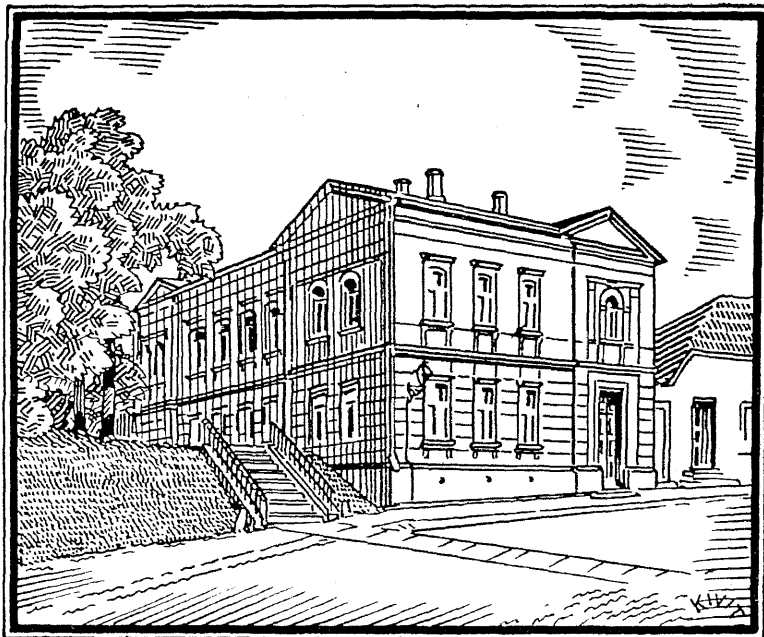

EESTI NOORSOO KASVATUSE SELTSI TÜTARLASTE GÜMNAASIUM TARTUS

E. N. K. S-i TÜTARL.-GÜMN. ÕPETAJATEPERE 1931./1932. a.

Istuvad: hr. E. Schönberg, pr. Helmi Põld, abijuhataja pr. Elisabet Luiga, direktor H. Karu, pr. E. Hünerson, prl. M. Kreutzberg, prl. D. Kann. Seisavad I reas: hr. K. Urm, pr. S. Kilkson (kooli vil.), prl. A. Borkmann, pr. M. Karu, prl. A. Kösta (vil.), prl. M. Põld, prl. V. Johanson. II reas: hr. E. Valdas, prl. H. Gern (vil.), prl. S. Liigand (vil.), hr. E. Laanenbek, prl. M. Niggol, prl. M. Tõnson, prl. E. Rijel (vil.), prl. H. Kartau, hr. A. Toim. Puuduvad: prl. P. Koppel ja prl. G. Sperringk

EESTI KARSKUSLIIDU MAJA TARTUS

Eesti Karskusliit pühitses oma 25-aasta juubelit

Eesti karskusliikumine on palju vanem kui seda võiks järeldada tema praeguse juhtiva keskkoha *Eesti Karskusliidu* vanusest, kes 11. oktoobril s. a., päev varem oma õigest sünnipäevast, pühitses oma 25-aasta juubelit.

Poleks mõtet hakata siin jälgima varaseimaid karskuspüüdeid Eestis. Kui aga möödunud sajandi 30-ndail ja 40-ndail aastail, Ameerikas tärganud karskusliikumise siia ulatunud mõjul, osa meie kirikuõpetajaid, eesotsas Põlva õpetaja Schwarziga, hakkavad koguma hulgalisi karskustöötusi koguduseliikmeilt, Peeter krahv *Manntheuffel* kirjutab oma *Villem Navi elupäevad* ja dr. Fr. R. *Kreutzwald* annab välja oma *Viina katku*, siis tähistavad need üritused juba teadlikke püüdeid meie alkoholivastases võitluses. See võitlus sünnib aga organisereerimatu kujul, seetõttu sel puudub ka pidevus ja ühtlus. Alles 80-ndail aastail, Soomest saadud äratuste mõjul, õp. M. J. *Eisen* hakkab õhutama karskustöö organiseerimist karskusseltside näol. Noor õpetaja *Jüri Tilk* *Toris* asutab sinna esimese karskusseltsi (*Täht*). See on meie organiseeritud karskusliikumise algus.

Kiiresti hakkab nüüd suurenema karskusseltside arv. Ühtlasi on aga liikumise juhtidele algusest pääle selge tarvidus juhtiva keskkoha järele. Paaril-kolmel esimesel aastal täidab neid ülesandeid *Tori Täht*, 1892. valitakse selleks esimesel karskuskongressil juba eriline kesktöimkond, millest aga asja ei saa. Vahepeäl, kuigi kesktöimkondagi on uuendatud, Tartu k/s *Karskuse Sõber* täidab tegelikult keskkoha ülesandeid. 1900 valitakse *Viljandis* viiendal kongressil jällegi uus kesktöimkond. *Villem Reiman* on hakanud karskusliikumist juhtima ja kesktöimkond kõigi tundemärkide järele töötab kujuneda kõigiti elujõuliseks. Kahjuks aga peab seegi kesktöimkond oma olemise lõpetama vähema kui 2 aasta jooksul salakaebuste tagajärjel tollaegsete võimude survele. Alles 12. oktoobril 1906 läheb lõppeks korda luua *Eesti Karskusseltside Keskkoh*t, kes jääb

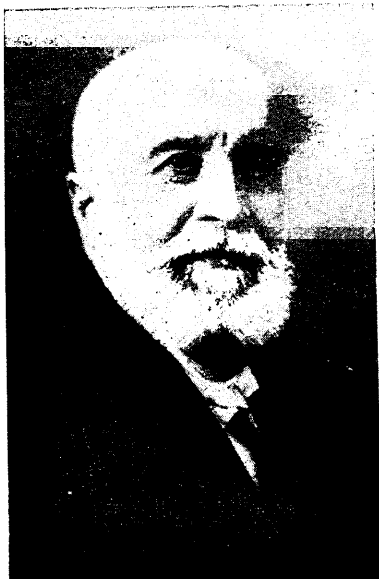
püsima ja kes *Eesti Karskusliidu* nime all nüüd oma juubelit pühitses*).

* * *

Katsume tõmmata paar jämedat joont *Eesti Karskusliidu* tegevuse iseloomustamiseks. Meie karskusliikumine ja selle pääteguri *Eesti Karskusliidu* tegevus langeb kahte hoopis erinevasse ajajärku ja olustikku: veneaegne ja iseseisvusaegne. Veneaegse ajajärgu karskustööd värvib teatav rahvuslik koloriit, sest alkoholiäri oli võõra, meie rahvuslikule iseolemisele vaenulise elemendi käes. Iseseisvuse aeg aga kaotab selle joone, sest tekib oma alkoholikapital ja sellega seotud aineeline egoism. Kui enne alkoholivastast võitlust raskendas kitsas poliitiline olukord, siis iseseisvuse ajal tegi seda ükskõiksem, isegi vaenulisem suhtumine karskuspüüdeile egoistlike motiivide rohkenemise tagajärjel. Aristokraatitsemise ja härratsemise tarvidus, mida riikliku rippumatuse tunne tekitas ühes osas tõusliku hingelaadiga seltskonnast, mõjus selleks kaasa, et alkoholitarvitamine rohkem kui enne maailmasõda tungis üksvahe meil avalikkusesse (avalikud alkoholiga peod, ametlikud vastuvõtud alkoholiga jne.). Õnneks hakkab see hingeelu juba viimaseil ajal vähenema.

Eesti Karskusliit julgeb end alkoholiküsimuses pidada teataval määral seltskonna südametunnistuseks ja püüab organiseerida kõiki jõude alkoholivaba ühiskonna saavutamiseks. Tagajärgi on sel töö kindlasti olnud. Kõigepäält on kasvanud teadlikkus ja arusaamine alkoholiküsimusest, eriti n. n. laiiali-

*) Üksikasjalikumalt *Eesti Karskusliidu* tekkimisloo ja tegevuse kohta vt. Liidu juubeliks ilmunud väljaannet „Eesti Karskusliit 1906—1931“, koostanud E. Kubjas, *Eesti Karskusliidu* sekretär. Tartu 1931.

Prof. MATTHIAS JOHANN EISEN
uueaegse karskusliikumise algataja
Eestis, E. K. auliige

Õpet. VILLEM REIMAN †
E. K. esimees 1906—1917

Mag. VILLEM ERNITS
E. K. esimees 1919—1928

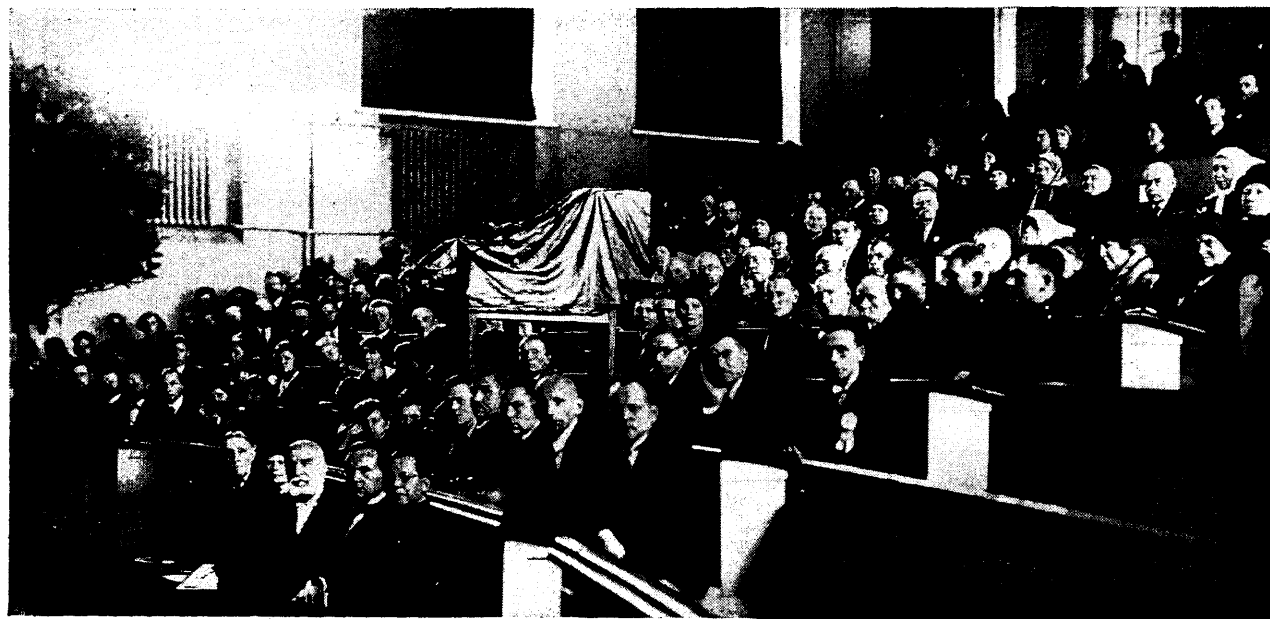
sis rahvahulgis ja loodud on elujõuline organisatsioon niihästi täiskasvanute kui ka laste ja noorsoo jaoks. Eriilmavaatelisi ja erikutselisi sotsiaalseid kihte on suudetud kaasa tõmmata. Alkoholiküsimuse teadusliku uurimise alal on saavutatud rahvusvahelistki tunnustust leidnud tulemusi. Karskuse aduse andlust on suudetud tähtsal määral mõjustada (mainiksime kas või kohaliku keeluõiguse saavutamist, samuti selle kaitsmist tema vastu möödunud talvel ettevõtetud rünnaku puhul). Üsna tähelepanuväärne on Liidu mõju olnud ka üldises kultuuritöös. Nimetatagu juhuslikult kas või poolesaja kihelkonnakongressi korraldamist iseseisvuse esimesil aastail, mis palju äratust andsid kõigil seltskondliku elu aladel ja I

hariduskongressi korraldamist *Haridusliidu* asutamise ja selle ainelise toetamisega pikema aja keskes. Samuti on ka kodukasvatuse liikumise mõte toodud meile *Eesti Karskusliidu* kaudu.

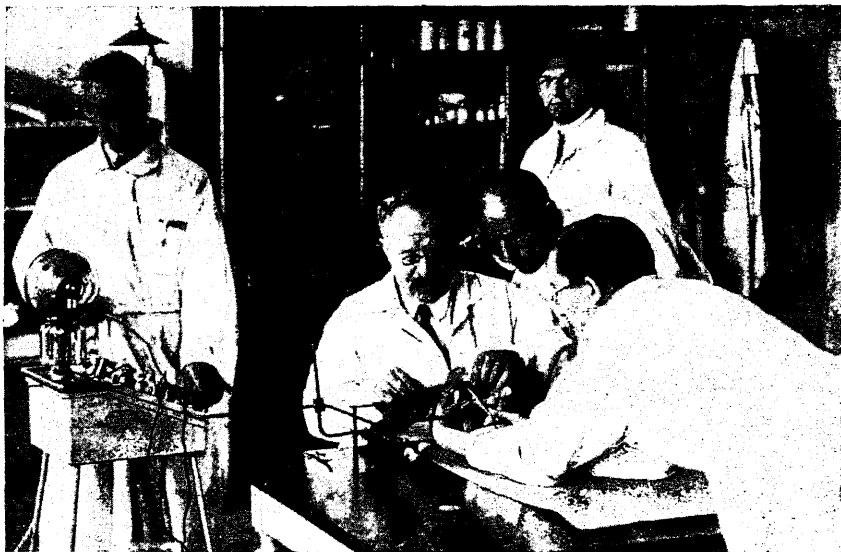
Läheks pikale hakata Liidu tegevuse kohta tooma veel rohkem näiteid, mida võiksime illustreerida rikkalikult arvudegagi. Jatkub kitsal ruumil neist üldisistki märkmeist.

* * *

Juubelpäeva hommikul rohke juubelikülalispere on kogunenud ülikooli kirikusse pidulikule jumalateenistusele. Juubelpäev on sattunud ühte lõikus-

Eesti Karskusliidu juubeliaktus Zooloogia Instituudi suures auditooriumis 11. okt.

Prof. dr. med. LUDVIG PUUSEPP (keskel)
alkoholiküsimuse uurimisel oma kliinikus Tartus teaduslikke katseid tegemas

pühaga. See on sümboolne juubilari suhtes, sest eks ole juubel temagi lõikuspühaks. Seistakse salvede ees, hinnatakse sinna kogutud saake ja kavatsetakse uusi külve, mälestatakse esimesi julgeid kündjaid ja külvi-mehi.

Juubelijumalateenistusest tulles kogunetakse tervituskäiguks Villem Reimani mälestussambale Toome-mäele ja Peeter Põllu hauale Pauluse koguduse kalmistul. Kaunis sügispäike, kollased lehed puudes ja maas loovad tõsise, piduliku meeleolu. Uut julgust hoovab hingesse nende suurte juhtide elutööd meele tuletades. Kirkamalt kui kunagi varem paistab siin nende võimsate isiksuste valguses karskuse mõte, mille lähtekohaks ja aluseks on maailmavaade, mis näeb elumõtet, elu ülimate eesmärgi sotsiaalse isiku maksimaalses eneseteostuses. Selt vaatekohalt muutub endast mõistatavaks ka keeldumine alkoholist või mõnest muust säärastest asjast. Mitte askees kui otstarve eneses pole karskus, vaid positiivsest elukäsitusest tingitud väärtuste ümberhinnang ja sellega seotud väärtustunnete kujunemine.

* * *

11. okt. kell 3 p. l. on Aia tänavas asetsevas ülikooli hoone suures auditooriumis juubeliaktus. Suur ruum on rahvast kogunenud peaaegu täis. Aktus algab *Tartu Meestelaulu Seltsi* meeskoori meeleolurikka lauluga. Sellele järgneb avakõne Liidu esimehelt prof. H.-B. Rahamäelt. Kõneleja märgib oma kõnes saavutusi senisest tööst ja tuletab meele manalasse varisenud tegelasi, kelle mälestust austatakse vaigse püstitõusmisega. Ühtlasi annab ta avalikult teada tegelased, keda eelmisel päeval koos olnud Liidu asemikkudekogu on otsustanud paluda nende teenete eest karskusliikumises Liidu auliikmeks. Ülemaalistest Eesti tegelastest on valitud auliikmeks Eesti saadik Londonis dr. phil. Oskar Kallas, kirjanik Ernst Peterson, pr. Leeni Ploompuu-Vesterinen, pr. Helmi Põld, välisminister Jaan Tõnisson ja kohalikest tegelastest: Aleksander Kalbus ja Mihkel Kiisk Torist, Kaarel Kook Alatskivilt, Aleksei Kung Pärnust, Friedrich Peters Pindist, Jüri Remmelg Laiuselt, Gustav Wulff Otepäält. Rahvusvahelistest tegelastest valiti: prof. dr. Johan Bergman Rootsis, dr. jur.

Ernest Hurst Cherrington Ameerikast, dr. phil. Robert Herod Sveitsist, Vihtori Karpio, prof. dr. med. T. Laitinen, Niilo Liakka ja prof. dr. hist. Väino Voionmaa Soomest. Seni oli *Eesti Karskusliidu* ainult üks auliige — prof. M. J. Eisen 1925. a. alates.

Avakõne järele hallpäine karskusveteraan prof. M. J. Eisen kannab ette tema poolt juubeliks loodud rahvalaulumõeldulise proloogi. Pidukõne peab (välisminister J. Tõnissoni asemel, kes oli haigestunud) mag. Villem Ernits. Tervitusi suusõnaliselt kui ka kirjalikke ja telegraafilisi nii kodu- kui ka välismailt on ligi paarsada, nende hulgas Riigivanemalt, Riigikogu esimehelt, haridus- ja sotsiaalministrilt, paljudelt maa- ja linnavalitsustelt, ülikoolilt, ülemaaliselt ja kohalikele organisatsioonelt ja üksikuilt tegelasilt. Tartu linnavalitsus on õnnesoovile lisanud rahatšeki. *Naiste Karskusliit* kingib prof. P. Põllu pildi (kunstnik N. Triigi töö), Narva k/s *Võitleja* annab aadressi. Mitte vähe tähelepanu ei leia ka teise juubilari pr. Helmi Põllu karskustegevuse juubel. Rohked tervitused ja õnnesoovid ühes asjaliste kinkidega annavad tunnistust suurest lugu-pidamisest juubilari vastu.

Mitu tundi kestnud kõigiti meeleolurikas aktus lõpeb ühise võimsa hümniga. Aktus anti edasi ka raadio kaudu.

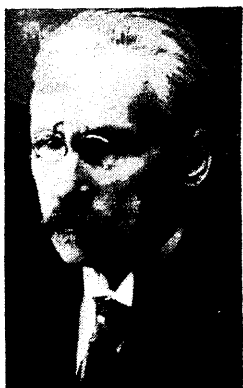
Õhtul oli *Eesti Karskusliidu* ruumesse kogunenud rohkesti külalisi ühisele koosviibimisele, kus kõnesid pidades, lauldes ja juteldes veel kaua istuti.

* * *

Eespool juba nimetasime meie karskusliikumise kaht üksteisest erinevat ajajärku — veneaegset ja ise-seisvusaegset. Pikad sõjaaastad ja selle tagajärjel tekkinud olude muutus nagu käristas eelmise osa viimastest. Ka paljud endised tegelased jäid nagu kõrvale. Noorem tegelaspõlv palju neid ei tunnud, ei tundud samuti endisi tööolusid ja traditsioone. Juubeli puhul tundus jälle nagu ühendava sideme tekkimist kahe ajajärgu vahel. Võis näha vanu tegelasi, keda ammu enam poldud nähtud, elustati endisi mälestusi ja uuendati töötusi. Küllap selle tagajärjel liikumisegi jõud kasvab ja hakatakse jätkama mõndagi ununenud väärtuslikku traditsiooni.

E. Kubjas

Otepää haridusselts 25 aastane

GUSTAV WULFF, OHS-i
asutajaid liikmeid ja agar. tegelasi

Ajad muutuvad. Praegu nad on üldtunnustatult sää-
rased, et muude murede hulgas tõstab pead imeline mure
hariduse ülirohke pärast meil. Kas tõesti nii kaugale
oleme jõudnud? Ei tea. Kaaluda võiks küsimusi: miks
asutatakse meil üldhariduslikke keskkooli ja käiakse neis;
kas vaimuhariduse ja -kultuursuse ihast aetuna või
„kantsleikutse“ saavutamiseks? Sellega ühenduses teine
küsimus: kas tõesti võib leida meil juba sääraseid väga
palju, kelledest kui inimestest hõngab tõelist vaimukul-
tuursust, tasakaalukust ja lihtsalt kas või läbituntud vii-
sakustki? Võtame kaalumisele ka lause: „palju hääd“
ei tohiks võrduda „liiga hääle“, vaid „väga hääle“. —
Otepää Haridusseltsi võib teatava õigusega ühe meie õi-
gustega üldharidusliku keskkooli tekkimises süüdlaseks
tunnistada. See kool on maakool. Jälle tõuseb küsimus:
kas parem maa- või linnakool? Seda arutaksime mitte
üksi raha ja moe mõõdupuuga, vaid ka muuga mõttes.
Edasi: ärgem üldistagem üksikjuhtumeid kuskil, vaid
kaabime maha kassikulda, kust teda iganes leida. Küsi-
gem lõpuks ka mitte ainult, kus midagi saavutatud, vaid
kus võiks saavutada kergemini. Ja siis: kuidas ja miks
ei ole saavutatud.

Kui need küsimused oleme vastanud pika meele ja
mõttega — vahest saame siis järgmise üldvastuse: hari-
dusalal on meil teha veel palju, palju. Arendada, muuta.
Liigset ei midagi. Ja kui meil tippsaavutiseks pole raha,
siis on see kurb, kurb.

Sellest seisukohast hindame ka Otepää Haridusseltsi
tegevust ta 25 a. kestvusel.

See oli 20. septembril (3. X.) 1906, kui salkkond Ote-
pää (tolleaegse Nuustaku) tegelasi astus kokku ja asus

Nuustaku Kooliseltsi loomisele. Uue seltsi sihiks pidi
olema hariduse levitamine ümbruskonnas ja — salakesi
— ka emakeelsuse ja eestimeelsuse levitamine. Oma idee
teostamiseks otsustati avada riigigümnaasiumi nelja esi-
mese klassi kavaga erakool. Viimase avamise loalpalve
saadeti märtsis 1907 õppekonna kuraatorile. Kooli va-
jalikkust põhjendati sellega eriti, et paljud vanemad ei
jõua aineliselt oma lapsi kaugale linnakoolidesse saata,
ja paljud pole ka linnaõhkkonna mõjust lapse arengule
eriti hääs arvamises. Ka vanus tegevat riigikooli mine-
kuks takistusi.

Uus kool kavatseti mõlemast soost lastele ühis-
koolina.

Loa saamine viibis — poliitilistel, rahvuslikel, bü-
rookraatlikel põhjustel. Nõuti asutatava kooli põhimää-
rustes muudatusi. Tekkis kirjavahetus, mille tulemuseks
oli kompromiss. Kooli asutajad ei loobunud oma põhi-
mõtteist täitsa.

20. septembril (3. X.) 1907 avatigi kool kahe alg-
klassiga — üürkorteris, sest oma maja polnud. Sellegi
ehitamise mõte kerkis üles juba veebruaris 1907, aga ei
saanud veel teoks. Polnud raha ega krunti. Kuid juba
jaanuaris a. 1909 ostetakse krunt, veebruaris võetakse
vastu maja plaan, mis tasuta oli valmistanud insener
Mauritz Tallinnast, ja märtsis pakutakse ehitus välja.
Septembriks samal aastal on maja enam-vähem valmis.
Ilusaim tolleaegne ehitus alevikus. Kust saadi see üle
10.000 rbl. ulatuv summa, mis oli vajanenud? Teised ko-
halikud ühingud aitasid, seltskond toetas, lastevanemad
maksid õppemaksu, laenu tehti ja kooliseltsi juhatuseliik-
med rühmasid tööd. Sagedased koosolekud, kõneõhtud,
peod ergutasid ümbruskonda. Kool jäi püsima, kujunes
era-eelgümnaasiumiks. Tulid rängad sõja-aastad. Needki
elas kool üle ja jõudis Eesti vabadusajani. Siis — ap-
rillis 1919 tärkab mõte muuta kool täieliseks keskkooliks.
Sügisel saab mõttest tegu. Ja sellest ajast pääle ongi
kool püsinud keskkoolina, esiteks õigusteta, pärast õi-
gustega gümnaasiumina. Algkooli klasse on hakatud
järk-järgult kaotama. 1928-ndast aastast alates neid enam
pole. Praegu töötab kool 5-klassilise humanitaargüm-
naasiumina. 1924-nda a. kevadel on olnud esimene „lend“.
Siis edasi igal aastal üks. Keskmiseks õpilaste arvuks
koolis võib võtta 130. Nii siis üks perekamaid maakesk-
kooli meil. See õpilaste arv näitab, et ümbruskonnale
on kooli tarvis ja et omaaegse Kooliseltsi (pärast nimi
ja põhikiri muudetud) asutajate vaev pole olnud asjatu.
Pääle kooli on Otepää Haridusselts 1923. a. alates suviti
Otepääl korraldanud lasteaija ja talviti täiskasvanuile
maksuta üldhariduslikke kõneõhtuid.

Tänavu selts pühitsetes oma 25-ndat aastapäeva 4. ok-
toobril. 25 aastat haridus- ja kultuuritööd! Maksis vist
seisatada ja tagasi vaadata.

OTEPÄÄ ÜHISGÜMNAASIUM

Soome Rahvusliku Õdedeühingu juhataja Lyyli Hagani tervitus

Eesti Õdede Ühingu õdedekooli II lennu lõppaktusel 5. sept. 1931

E. O. Ü. õdedekool Tartu ülikooli juures avati 1925. a., kolmeaastase kursusega. Kooli eesmärgiks on meie haigepõetuse taseme tõstmiseks ette valmistada vastavat tööjõudu, et kultuurriikide eeskujul ajakohaselt kaasa sammuda moodse haigeravi ja arstiteaduse arenguga.

5. sept. oli koolis II lennu lõppaktus, kus koolijuhataja prof. Lüüs välja jagas kutsetunnistused 13. noorele õele. Ühtlasi kinnitas E. O. Ühingu juhataja A. Erma igale lõpetajale rinda ühingu liikmemärgi.

Aktusest võtsid osa muude hulgas ka rida kutsutud külalisi põhjamailt — 5 soome ja 1 norra ülemõde. Soome rahvusliku õdedeühingu juhataja õ. L y y l i H a g a n, kes on osa võtnud Eesti vabadussõjast ja omab E. vabadusristi, omas tervituskõnes ütles muu seas järgmist:

Soome Rahvuslik Õdede Ühing on suurima rõõmuga vastu võtnud *Eesti Õdede Ühingu* kutse osa võtta õdedekooli II lennu lõppaktusest.

Kaasa arvatud suurepärase juhuse tutvuda eesti haigeraviga ja õdedega, äratas see kutse Soomes tõsist rõõmu. Rõõm oli eriti suur, kuna see kutse on esimene tunnimärk eesti ja soome õdede koostööst. Käesolev kohtumine on esimene mõlema hõimumaa õdede ametlik kokkuastumine, ja me tahame loota, et see koostöö püsib nüüd ka tulevikus.

Soome õed on õnnelikus seisundis, et nende ühingul, tänu nende teerajajale, eriti paruness Sofie Mannerheimile, juba 1909. aastast alates osaks sai suur au vastu võetud olla *Rahvusvahelisse õdede liitu*, mille läbi ta osa võis võtta kogu maailma haigeravist ja õdede suurejoonelisest tööst, mida see liit juba kaua aastaid on teinud.

Juba aastakümneid on mitmesse rahvustesse kuuluvad silmapaistvad õed kindlaks teinud, et nad haigeravimise alal suurimat edu on võinud saavutada siis, kui nad on võinud kasutada teiste maade kutseliste õdede kogemusi ja abi. See asjaolu seletab täiesti kutselisel alusel ja kutseliste küsimuste lahendamiseks asutatud liidu, maailma esimese kutselise liidu — *Rahvusvahelise õdedeliidu* tekkimist — aastal 1899.

Haigepõetuse teerajajad olid juba tookord nii kaugenägelikud ja suurejoonelised, et mõista, et kogu maailma õdede kokkujuhtimisega, nende kutsehariduse tõstmisega ja nende huvide jälgimisega, haigepõetus vaid siis võib saavutada kõrguse, millist nõuab arstiteaduse aast-aastalt järjest kiirenev areng.

Kuna haigeravi ja haiglate olud põhjamaail mõningas suhtes on arenenud ühtlaselt, siis on üsna loomulik, et juhtivad õed, kes töötavad nende maade hospitalides, üksteisega lähemalt kokku puutuvad. Õdede väljaarendamine, haigla administratsioon õe seisukohalt, töö organiseerimine ja muud seesugused küsimused on olnud alati arutusel. Nende läbirääkimiste märgi all tekkis aastal 1920 n. n. õdede koostöö põhjamaail. Sellesse liitu kuuluvad Taani, Soome, Islandi, Norra ja Rootsi. See liit kui ka *Rahvusvaheline õdedeliit* koguneb vaheldumisi ülalnimetatud mais, rahvusvaheline kõigis mais igal neljandal aastal. Õdede poolt külastatakse neid kongresse nii suure huviga, et nad neist osa võtavad tuhandeti.

Et niisuguselt kongressilt koju pöördunud õed oma tööks kaasa toovad uusi inspiratsioone ja et nad püüavad oma tööala viljastada uute ideedega ja kogemustega, on

LYYLI HAGAN
Soome rahvusliku õdedeühingu juhataja

endastmõistetav. Et haigeravi ja tervishoid mainitud mais seeläbi on tõusnud kõrgemale, on selle õdede rahvusvahelise koostöö tulemus.

Soome on seni eesti haigeravi ja õdede suhtes enast tunnud võõrana. Arvatavasti selle põhjus on selles, et vastav, täielikult õdede omavalitsusele rajatud liit, nagu *Eesti Õdede Ühing*, uustulnuk on viimaste möödunud aastate õdede maailmas.

Seda suurem on meie rõõm, kui meile nüüd lubatakse siin kinnitada, et see uus korraldus õdede vanemate organisatsioonide hulgas oma lühikese kestuse jookul oma ülesannet haigeravi ja tervishoiu-hoolekande alal sihiteadlikult ja õigesti on käsitanud. Esimese ja tähtsaima ülesandena ta on oma kavasse võtnud õdede hariduse reorganiseerimise ja tema taseme tõstmise; on ju see ka ainus õige tee, mis viib soovitud sihile, nimelt võimaldab maa eeskujulise haigeravi ja tervishoiu-hoolekande.

Teile, kõige nooremad ametiõed, ma toon *Soome Rahvusliku Õdede Ühingu* kõige südamlikumaid tervitusi ja õnnitlusi. Teid ootab imeline tööala ja teie oma haigeravi vast-ammutatud põhjalike teadmistega olete valmis seda ala harima. See ilus kutse, teostatud õiglase meelega ja sooja südamega, toob teile kindlasti niihästi suurt rõõmu kui rahuldust.

Eesti Õdede Ühing, kelle kaitse ja hoole all te olete end välja arendanud oma kutsele, rõõmutseb kindlasti teie edusammude ja nende tulemuste üle, mis tema teie töö läbi võib saavutada.

Kuid omalt poolt peate alati pidama meeles, et märk, mida nüüd siit päälle kannate, teid kohustab ausasti oma ühingu ja maa hääks töötama.

E. õ. ü. ÕDEDEKOOLI II LEND

Istuvad (pahemalt paremale): Marta Tiirmann-Masa, Anna Erma, prof. Lüüs, Alma Krims, II rida: Johanna Tammur, Amalie Mukk, Ella Oru, Marie Kütt, Linda Brenner, Erna Jaanmann; III rida: Ester Siimon, Erika Lõoke, Linda Villard, Alma Praker, Alice Kull

Keelelisi seletusi

OMA, ENDA, ENESE

Need sõnad vahetatakse kergesti ära. Mis vahe on nende vahel? *Oma* on omadussõnaline asesõna ja tarvitatakse nimisõna ees selle kohta käivald või vähemalt kui nimisõna on selle juure mõeldav: ta andis mulle oma raamatu. *enda* ja *enese* (mõlemad samas tähenduses) aga on nii-ütelda nimisõnalisel asesõnad ja tarvitatakse iseisvalt: „ta tegi seda enda jaoks, enda pärast (ehk enese jaoks, enese pärast).“

Järelikult on viga ütelda (nagu kahjuks harilikult öeldakse): „ta võttis selle omale.“

Samuti on kaks hoopis eri tähendust, kas ütelda „ta on *omaga* rahul“ või „ta on *endaga* (enese) rahul“; „omaga rahul“ — s. o. mingi tema pärast oleva asjaga, näit. oma saatusega, oma kohaga, korteriga jne.; *endaga* (enese) rahul — s. o. oma isikuga rahul.

Siin teevad ka teised keeled vahet: *oma* — saksa „mit seinem, mit dem seinigen“, vene „svojim“; *endaga* (enese) — saksa „mit sich“, vene „soboju“.

Vahe on lihtne ja selge, aga ometi on isikuid, kelle taip ei ulatu sellest aru saama.

Ainult mõnes üksikus adverbiaalises liitsõnas on *enda* asemel *oma* lubatav: *omaette*, *omavahel*; samuti ka *omatehtud*, millede asemel aga väga hästi võib ütelda ka *endaette*, *enestevahel*, *enesetehtud* ehk *isetehtud*.

oma puhul tähendetagu veel seda, et attributiivne *oma* jääb muutmata, kui tal ei ole erilist rõhku. Seepärast: „ta ei aidand oma sõpru“ (mitte: *omi* sõpru, see on *omi*-tõbi, mida eriti kooliõpilased ja üliõpilased põevad). *oma* muutmine, seega ka *omi* on atribuudina teise sõna ees lubatav ainult siis, kui see on erilise rõhutamisega:

„ta aitas ainult *omi* sõpru, mitte teiste. Rõhutamise korral võib tarvitada ka *omaenda* (ehk *omaenese*): „ta ei hoolind *omaenda* (ehk *omaenese*) lapsest.“

Muidu aga on *enda* (enese), „oma“ tähenduses tarvitetuna, tarbetu ja halb; näit.: „ta võttis *enda* asjad kaasa. See on *enda*-tõbi. Peab olema lihtselt: „ta võttis *oma* asjad kaasa“. Sest siin peab ju olema omastav (possiiivne) asesõna; võrdle saksa „er nahm seine Sachen mit.“

Järelikult huvitav nähtus: ühelt poolt *omale*, kus peab olema *endale*, — *oma*-tõbi —, teiselt poolt *enda*, kus peab olema *oma* — *enda*-tõbi. See on üks neid ärritavaid keelelisi vastuoksusi, mida leidub nii palju senises eesti keeles. Joh. Aavik

„OLIONI“ KEELE ASJUS

Toimetus jätab üksikute artiklite autoritele teatava vabaduse keelelises suhtes (nagu seda veel suuremal määral teeb näit. *Looming*). Sellega on seletatav mõnede paralleelvormide esinemine *Olionis* nagu „kirjeldis“ ja „kirjeldus“, „Tallinna“ ja „Tallinn“, „joosnud“ ja „jooksnud“, „kummardama“ ja „kumardama“, „kuskil“ ja „kusagil“, „liiga“ ja „liig“, „õösi“ ja „õösel“ jne. jne., üldse sääli, kus ühtede keelendite ainuõiguslik ja sunduslik kindlaksmääramine tundub vaieldavana või enneaegsena.

TELLIJAILE on selle nriiga hinnata kaanded Ella Pastak'i novell „VÕORASISA“ (lõpp) ja GUY DE MAUPASSANT'i „HAUTOT-ISA JA -POEG“ (kokku 16 lk.).

A-S. ROYAL-FILMI KINO

A-S. ROYAL-FILMI KINO

TARTUS, KÜÜTRI TÄNAV 1. TELEFON 13-70

Ogavaid sügisõhtuid

saadate kõige lõbusamalt ja mõnusamalt mööda külastades ja vaadates neid suurepäraseid ja kütkestavaid valgus-heli eeskavasid, milliseid linastab praegu ainult

A-S. ROYAL-FILMI KINO „ATHENA“

Algus äripäeval kell 17, pühapäeval kell 15

Jälgige hoolega reklaami!

Jälgige hoolega reklaami!

PAGARI-
&
KONDIITRIÄRI
Aug. Univer
TARTUS.
Rüütli tän. 16.

Telef. 10-69

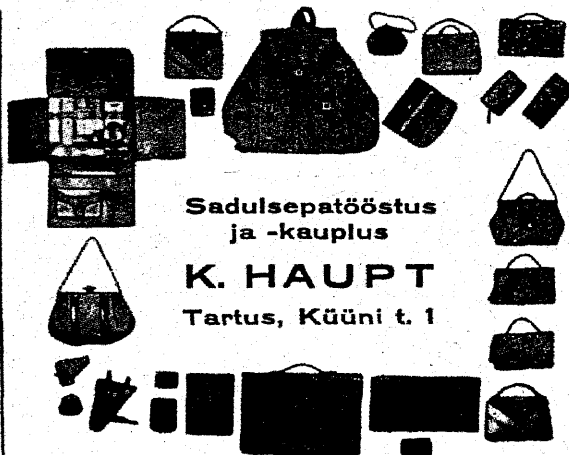
Soovitab

kõige maitsvamaid torte, kooke, kohvisaia jne. Tellimised täidetakse kiirelt, korralikult ja ainult I järgu ainetest.

Aug. Univer

Tartus, Rüütli tän. 16. Telefon 10-69

Töösaadused näitustel kroonitud kõrgema ja esimeste kuld auhindadega

Sadulsepatööstus
ja -kauplus

K. HAUPT
Tartus, Küüni t. 1

Müük suurel ja väikesel arvul

PABEROSSID

**NÕUDKE,
PROOVIGE**

ja Teie jääte alatiseks

**TARTU
TUBAKA-
VABRIKU**

toodete
tarvitajaks

II AASTAKÄIK
ILLUSTREERITUD KUUKIRI

OLION

Olion ilmub iga kuu suures albumikaustas. Tellijaile hinnata kaasanded

„Üldiselt „Olion“ on teinud end tarvilikuks eesti kirjanduse ja kunsti perioodikas.“

Henr. V., 1930. a. „Vaba Maa“ nr. 255.

... „siis tohiks küll „Olion“ olla kokku võttes säärane väljaanne, mis igas kodus ja lugemis-
laual peaks olema käepärast. Ja mitte ainult ajaviitena, vaid tõlise kultuurtegurina.“

Rj., 1930. a. „Postimees“ nr. 263.

„Olion“ tahab nii mõneski suhtes esindada hoopis omapärast tüüpi eesti ajakirjanduse hul-
gas, tüüpi, millist üldse maailma soliidimate ajakirjade keskel vähe.“

O. K., 1931. a. „Rahva Sõna“ nr. 203.

„Ta ei piirdu vaid kirjanduse- ja kunstiküsimustega, kuigi annab neile väärilise tähen-
duse. Temas oleme leidnud ka rikkalikku memuaarilist lugemismaterjali, reisikirju, üle-
vaateid meie teaduslike asutuste tööst, tööstusettevõtetest, üldis- ja omakultuuri pro-
bleeme oma ja väliskirjandusest jne. „Olion“ arvestab laiemat haritlaskonda ja teab, et
seal on huvid väga mitmesugused.“

—l., 1931. a. „Päevaleht“ nr. 255.

Olion I aastakäik (1930) on müügil ä 6 kr., ä 8 kr. (brošeeritud) ja ä 10 kr. (kalingur-
köites kullaga). Kaaned eraldi kr. 2.50. Üksiknumbreid, välja arvatud 1930. a. nr. 5, on
veel saadaval piiratud arvil. Üksikrite hind ä 75 s.

Tellimishind: aastas 6 kr. (välism. 12 kr.). Tellida võib ka 3 kuu peale (1 kr. 50 s.). Üksiknr. 75 s.
Tellimiste vastuvõtmine talituses, abitalitustes, kõigis postkont. ja paremates raamatukauplustes.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Riia 64—3. Telefon nr. 5-42

Hind 75 senti